

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
Βρυσακίου 15 & Κλάδου, 105 55 Αθήνα
τηλ.: 210 3215 146/fax: 210 3215 147
e-mail: sadas-pea@tee.gr • www.sadas-pea.gr

'ARCHITEKTONES'
JOURNAL OF THE ASSOCIATION OF GREEK ARCHITECTS
Issue 58, Cycle B, July/August 2006
Vrysakiou 15 & Kladou, 105 55 Athens
tel.: +30 210 3215 146/fax: +30 210 3215 147

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Παναγιώτης Γεωργακόπουλος
Αντιπρόεδρος: Γιώργος Νικολάου
Γεν. Γραμματέας: Γιώργος Διαμαντόπουλος
Ταμίας: Αλέξανδρος Βράκας
Ειδ. Γραμματέας: Αργύρης Δημητριάδης
Μέλη: Σαράντος Βενιζέλος
Πόλυ Γεωργακοπούλου
Μαρία Κουρμπανά
Κώστας Μπαρδάκης
Κώστας Μπελιμπασάκης
Θανάσης Μπούμης
Παντελής Νικολακόπουλος
Θανάσης Παππάς
Βασίλης Χατζηκίδης

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ-ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ Παναγιώτης Γεωργακόπουλος

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συντακτών τους.
Οι επίσημες θέσεις του ΣΑΔΑΣ και των άλλων
Συλλόγων Αρχιτεκτόνων δημοσιεύονται στη
στήλη Δραστηριότητες του συλλόγου.

Τιμή τεύχους 0,003 €

ΕΚΔΟΤΗΣ

Σωτήρης Δημακόπουλος
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΔΟΣΗΣ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ 3D P. Δημακοπούλου & ΣΙΑ ΕΕ
Βουλαγαμένης 49, 116 36 Αθήνα
τηλ.: 210 9235 487-9
fax: 210 9222 743

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Όλγα Σημαιοφορίδου
ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιώργος Καλομνίδης
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
Βιργινία Παυλίδου
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ
Λάμπης Δορλής
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
Βάνα Διαμαντοπούλου,
Αρετή Κατή, Μέλω Παπαδοπούλου,
Χρυσούλα Μουσουράκη
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
Νίκη Δανιηλίδου
DTP SERVICE

Sharpen

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
Αφοι Αθ. Τσακίρη ΑΕ
Κηφισού 18 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 210 5124 578, 210 5126 570
ΑΠΟΣΤΟΛΗ: Ευάγγελος Μοσχόφης

αρχιτέκτονες

Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ | τεύχος 58 – περίοδος Β | Ιούλιος/Αύγουστος 2006

Περιεχόμενα

- 18 «Σημείωμα της σύνταξης»
22 «Δραστηριότητες Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ»
- Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α
- 25 **Μ. Λεφαντζής**, «Αναφορά στον Κουλέρμο: μια “συνάντηση” και δύο εκθέσεις»
27 **Γ. Αίσωπος**, «Νέες Τάσεις στην Αρχιτεκτονική στην Ευρώπη και την Ασία-Ειρηνικό, 2006-07»
29 **Μ. Σίνου**, «Διαφάνεια και Πρόκληση»
30 **Α. Μελανίτου**, «Αρχιτεκτονική και νέα πόλη»
32 **Μ. Σάκκα-Θηβαίου**, «13^ο διεθνές συνέδριο ICAM»
34 **Γ. Αρτόπουλος**, «Future City: Experiment and Utopia in Architecture 1956-2006»
36 «Ελληνικό τμήμα της UIA»

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

Malls: Λαβύρινθοι Ψευδαισθήσεων

[Επιμέλεια: Ε. Λαϊνά]

- 54 **Κ. Μωραΐτης**, «Από το αστικό “πέραςμα” στον αστικό αποκλεισμό: συγκρίνοντας τη στοά, με την εμπορική “ντισίδα”»
57 **Ε. Λαϊνά**, «Malls: Η διεθνής εμπειρία»
61 **Α. Σκελλαρίδου, Ε. Χατζηκωνσταντίνου**, «Το εμπορικό κέντρο ως αστικός προορισμός»
63 **Β. Παναγιωτοπούλου**, «Rho-Pero, Μιλάνο. Ο νέος εκθεσιακός πυρήνας ή ένα “μολυσματικό σύνθημα”»
67 **Β. Κολώνας**, «Το Μέγαρο του Μετοχικού Ταμείου Στρατού»
71 **Γ. Σημαιοφορίδης†**, «Από το παζάρι στα εμπορικά κέντρα»
73 **Α.Κ. Αντωνιάδης**, «Πόλη διαλυτικά Πολυδύναμα»
75 **Κ. Θεοδωράκη, Τζ. Θεοδωράκη-Πάτσι**, «Υπεραγορά: η τυποποίηση της ψευδαίσθησης»
78 **Γ.Μ. Σαρηνάκης**, «Ο εκφυλισμός των κέντρων της πόλης, τα malls και τα παιχνίδια των επενδυτών»
82 **Μ. Παναζή, Α. Φιλίππου**, «Shopping malls... αναζητώντας ταυτότητα στους καταναλωτικούς μητόπους της σύγχρονης πραγματικότητας»

Εξώφυλλο: New Milan Trade Fair, Μιλάνο,
αρχ. Μ. Fuksas [φωτ. @archivio fuksas]

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Όλγα Βενεσιάνου
Μιχάλης Δωρής
Διονύσης Καννάς
Ειρήνη Κουφέλη
Αμαλία Κωτσάκη
Έλενα Λαϊνά
Μιχάλης Λεφαντζής
Άννα Μελανίτου
Ναταλία Μπαζαίου
Βασιλική Παναγιωτοπούλου
Δημήτρης Πολυχρονόπουλος
Νίκος Σιακίδης
Μάρω Σίνου
Χαρίκλεια Χάρη
Φραγκίσκα Χρυσολούρη

Ανταποκριτές:
Αριστοτέλης Δημητρακόπουλος
[Αμερική]
Νεκτάριος Κεφαλογιάννης
[Βαρκελώνη]
Δημήτρης Μανίκας [Βιέννη]
Μανώλης Ντούρλιας [Παρίσι]
Γ. Προκάκης, Α. Καλαντιδής
[Βερολίνο]

Υπεύθυνος από Δ.Σ.:
Γιώργος Νικολάου
Γραμματεία Σ.Ε.: Στέλλα Ρίζου

Επιθυμία του Συλλόγου είναι, να αξιοποιήσει τις απόψεις όλων των συναδέλφων μέσα από τις σελίδες του περιοδικού. Είναι δυνατόν, όλες οι συνεργασίες που θα αποστέλλονται στο περιοδικό, είτε υπό μορφή παρουσιάσεων έργων, θέσεων και επιστολών να καταχωρούνται στις σελίδες του. Η Σ.Ε. ενημερώνει όλους τους συναδέλφους που επιθυμούν να αποστείλουν υλικό, να τηρούν τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές που ισχύουν για το περιοδικό. Κάθε συνάδελφος που εκπληρώνει την πρόθεσή του για αρθρογραφία στα προγραμματισμένα αφιερώματα πρέπει να αποστέλει πρώτα ενημερωτική περίληψη του άρθρου του. Τα κείμενα πρέπει να είναι αποθηκευμένα σε δισκέτα και να συνοδεύονται από PRINT-OUT και φωτογραφικό υλικό. για άρθρα αφιερωμάτων η έκτασή τους πρέπει να κυμαίνεται από 1000-1200 λέξεις (συμπεριλαμβανομένων των παραπομπών ή των σημειώσεων), για άρθρα επικαίρων 700 λέξεις και για επιστολές 400 λέξεις. Είναι απαραίτητη προϋπόθεση για περαιτέρω επεξεργασία από την Σ.Ε. το υλικό να αποστέλλεται μόνο στην Γραμματεία του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση των βιβλίων για βιβλιοπαρουσίαση. Θα είναι πολύ χρήσιμο για όλους το περιοδικό να ΔΙΑΒΑΖΕΤΑΙ και να ασκείται κριτική για το περιεχόμενο και την εμφάνισή του από όλους τους συναδέλφους.

Η ανέγερση του *The Mall* στο Μαρούσι και η σειρά των συζητήσεων και αντιδράσεων που προκάλεσε, καθώς και οι προβλεπόμενες ανεγέρσεις νέων *malls* σε όλη την Ελλάδα, στάθηκαν η αφορμή για το παρόν αφιέρωμα. Τα *malls*, κτίρια με έντονη παρουσία στον πολεοδομικό ιστό της πόλης, συχνά αμφιλεγόμενη αρχιτεκτονική ποιότητα και σημαντικές κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις, απασχολούν σήμερα τη διεθνή αρχιτεκτονική σκέψη.

Στο αφιέρωμα που ακολουθεί αναπτύσσεται ένας γενικότερος προβληματισμός σχετικά με ένα νεόφερτο –για την ελληνική πραγματικότητα– φαινόμενο, αυτό των *malls*. Ξεκινώντας με μια αναδρομή στην ιστορική εξέλιξη τους, από το 19^ο αιώνα με τις στοές και τις μεγάλες αγορές των ευρωπαϊκών πόλεων, μέχρι σήμερα στον 21^ο αιώνα, με τα πολυλειτουργικά κέντρα που ενσωματώνουν πλέον εκτός από εμπόριο, και γραφεία, κατοικία, ξενοδοχεία και ευφάνταστους χώρους αναψυχής, τίθενται ζητήματα όπως οι κοινότητες επικοινωνίας που προβάλλουν, οι πολεοδομικές επιπτώσεις στην πόλη, η αρχιτεκτονική την οποία προάγουν, αλλά και ο σκοπός και οι βαθύτερες τάσεις που προσπαθούν να προωθήσουν, η παγκόσμια απήχυσή τους, καθώς και οι εξειδικευμένες τεχνικές marketing και πωλήσεων που χρησιμοποιούν, προκειμένου να προσελκύσουν τους καταναλωτές, υποσχόμενα έναν ονειρικό τόπο ψευδεπίγραφων αξιών.

Στα άρθρα περιλαμβάνονται αναφορές σε παραδείγματα του εξωτερικού (ΗΠΑ, Καναδά, Κίνα και Ευρώπη) και της Ελλάδας. Κρίθηκε όμως σκόπιμη και η αναφορά στον πρόγονο των ελληνικών *malls*, το *Μετοχικό Ταμείο Στρατού*, τον πρώτο πολυχώρο-*mall* που κατασκευάστηκε στην Αθήνα του μεσοπολέμου. Το αφιέρωμα εμπλουτίζουν πρωτότυπα σκίτσα και φωτογραφίες, καθώς και οι απόψεις του διακεκριμένου Ιταλού αρχιτέκτονα Massimiliano Fuksas για τον τρόπο που εμπνεύστηκε και κατασκεύασε τη *Fiera* στο Μιλάνο.

Θα μπορούσαν να θεωρηθούν τα *malls*, πολυλειτουργικοί χώροι, απόδειξη ωρίμανσης της αστικοποίησης των σύγχρονων κοινωνιών, υπό τον όρο ότι ενισχύουν την ανάπτυξη ενός γόνιμου διαλόγου με τον αστικό ιστό, την αρχιτεκτονική και την τέχνη ή μήπως, εντέλει, πρόκειται για κλειστά «κουτιά» χωρίς επαφή, επικοινωνία ή αλληλεπίδραση με τον έξω κόσμο, που προσπαθούν να κινήσουν την περιέργειά μας, να γεμίσουν ανούσια τον ελεύθερο χρόνο μας και να εξάρουν την καταναλωτική μας μανία;

Στηρίξτε την έκδοση του περιοδικού μας

R Εξοφλείστε τις συνδρομές σας στον ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ

R Εγγραφείτε στον Σύλλογο

Αγαπητοί συνάδελφοι,

Η ανταπόκρισή σας ήταν πολύ μικρή, στην επείγουσα πρόσκληση που σας απευθύναμε στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού, για εξόφληση των συνδρομών σας στο Σύλλογο, έτσι ώστε να στηρίξετε μ' αυτόν τον τρόπο την απρόσκοπτη έκδοση και αποστολή του περιοδικού «Αρχιτέκτονες», το οποίο, μετά τις τεράστιες αυξήσεις των ταχυδρομικών τελών αποστολής (από 3.000,00 € το τεύχος, σε 14.000,00 € !!!) αδυνατούμε πλέον να αποστείλουμε.

Σας καλούμε ν' ανταποκριθείτε στο κάλεσμα μας, καταβάλλοντας στο λογαριασμό του Συλλόγου στην Εθνική Τράπεζα το ποσό των 20,00 €, για ετήσια συνδρομή ή 30,00 € για εγγραφή και συνδρομή, ούτως ώστε να μπορέσουμε απρόσκοπτα να συνεχίσουμε την έκδοση και την αποστολή του περιοδικού «Αρχιτέκτονες» σ' όλους εσάς που θα ανταποκριθείτε.

Καταθέστε την συνδρομή σας στον Λογαριασμό 146/480197-02 της Εθνικής Τράπεζας δηλώνοντας απαραίτητα το ονοματεπώνυμό σας ώστε να πιστωθεί η συνδρομή σας.

Για το Διοικητικό Συμβούλιο

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
Π. ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
Γ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Σας επισυνάπτουμε σ' αυτό το τεύχος ένα «απόκομμα» προσωπικής υπενθύμισης, το οποίο εφόσον το αφαιρέσετε από το περιοδικό, μπορείτε να το έχετε μαζί σας, ώστε με τις άλλες σας συναλλαγές στην Εθνική Τράπεζα, να θυμηθείτε να εξοφλήσετε τη συνδρομή σας στο Σύλλογο.

ΟΝΟΜΑ: _____

ΕΠΩΝΥΜΟ: _____

ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΡΟΣ: _____

ΑΡΙΘΜΟΣ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥ: 146/480197-02 της Εθνικής Τράπεζας

ΠΡΟΣ: ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ

ΠΟΣΟ: 20,00 ή 30,00 €

Κτίριο γραφείων στην πλατεία Ομονοίας, Συμμετοχή σε Πανελλήνιο Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό, 1965
αρχ. Π. Κουλέρμος, Σπ. Αμούργης, Ν. Καλογεράς

ΨΗΦΙΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ

Το Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ

- Καταγγέλλει:
 - Την εισβολή και διείσδυση των ισραηλινών σιωνιστικών στρατευμάτων σε κατοικημένες περιοχές της Λωρίδας της Γάζας.
 - Την εν ψυχρώ δολοφονία μέχρι σήμερα δεκάδων Παλαιστίνων.
 - Τις συνεχιζόμενες βάρβαρες επιθέσεις των Ισραηλινών σε Παλαιστινιακά εδάφη εναντίον αμάχων, καταστρέφοντας σπίτια, δημόσια κτίρια και έργα υποδομής, όπως σταθμούς παροχής ύδατος και ηλεκτρικής ενέργειας.
 - Τη συνεχιζόμενη κράτηση τεσσάρων βουλευτών και ενός Παλαιστίνιου Υπουργού, που απήχθησαν μαζί με άλλους 59 βουλευτές και υπουργούς της Χαμάς από Ισραηλινούς.
 - Τον συνεχιζόμενο για 14η μέρα βομβαρδισμό του Νοτίου Λιβάνου από τους Σιωνιστές, δολοφονώντας μέχρι αυτή τη στιγμή 370 Λιβανέζους, μεταξύ των οποίων η συντριπτική πλειοψηφία άμαχοι και παιδιά, και καταστρέφοντας σπίτια, νοσοκομεία, σχολεία, υδραγωγεία, δρόμους, μνημεία και αεροδρόμια.
- Καταγγέλλει την Κυβέρνηση των ΗΠΑ, που υποδαυλίζει τις Σιωνιστικές επιθέσεις, καθώς επίσης την στάση των Κυβερνήσεων της ΕΕ που κλείνει τα μάτια.
- Συμπαραστέκεται στο δίκαιο αγώνα των Παλαιστίνων για ελεύθερη Παλαιστίνη.
- Συστρατεύεται με το παγκόσμιο κίνημα για άμεση κατάπαυση του πυρός και ειρήνη στην περιοχή και τον κόσμο.
- Συμμετέχει στην ειρηνική εκδήλωση που οργανώνει η ΓΣΕΕ και η ΑΔΕΔΥ στο Άγαλμα Ελευθερίας (τ. ΕΑΤ-ΕΣΑ) στις 25 Ιουλίου 2006 και ώρα 7 μμ.

Προς τα ΜΜΕ και Ημερήσιο Τύπο
Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ

Θέμα: **Ξενία Ιωαννίνων**

Με μεγάλη μας θλίψη πληροφορηθήκαμε, ότι ένα ακόμη σημαντικό κτίριο της σύγχρονης αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς, κατεδαφίστηκε.

Παρά τη συστηματική μας προσπάθεια να πείσουμε, κατ' αρχήν την ηγεσία του ΕΟΤ και των Ελληνικών Τουριστικών Ακινήτων και στη συνέχεια το Υπουργείο Πολιτισμού και με την προσφυγή μας, το Συμβούλιο Επικρατείας, δεν κατέστη δυνατό να «σώσουμε» ένα ακόμη μνημείο της σύγχρονης αρχιτεκτονικής.

Το Ξενία Ιωαννίνων, έργο του αρχιτέκτονα Φίλιππου Βώκου, μελετήθηκε και οικοδομήθηκε το 1959 από την υπηρεσία μελετών του ΕΟΤ, προϊστάμενος της οποίας ήταν ο Άρης Κωνσταντινίδης. Το κτίριο, ακολουθούσε μια αυστηρή λογική ένταξης στον αστικό ιστό και αποτελούσε για το κέντρο των Ιωαννίνων, σημαντικό χώρο πρασίνου. Την περίοδο εκείνη (1957-1967) οικοδομήθηκαν τα περισσότερα Ξενία, που έως σήμερα αποτελούν τη σημαντικότερη αρχιτεκτονική ενότητα δημοσίων κτιρίων, μεταπολεμικά.

Ήδη με έγγραφό μας, από την 11.06.2003, προτείνουμε στο Υπουργείο Πολιτισμού, τον χαρακτηρισμό τους ως διατηρητέα κτίρια και ζητούσαμε την προστασία των Ξενία αυτής της περιόδου, με συγκεκριμένη λίστα που περιλαμβάνει και το Ξενία Ιωαννίνων. Αναγνωρίζουμε βεβαίως, ότι η διατήρηση μιας τέτοιας μονάδας προϋποθέτει την οικονομική της βιωσιμότητα, κάτι που ισχύει για όλες τις μονάδες Ξενία. Για το λόγο αυτό προτείνουμε, με το προηγούμενο έγγραφό μας, τη σύσταση ενός δικτύου Ξενία,

πάνω σε μια σύγχρονη βάση λειτουργίας, που θα εξασφάλιζε την οικονομική απόδοση των μονάδων, που θα ενταχθούν στο δίκτυο αυτό. Θεωρούμε ότι μέσα από αυτό το πρίσμα θα έπρεπε να εξεταστεί και η περίπτωση του Ξενία Ιωαννίνων, με ενδεχόμενη ένταξή του στο δίκτυο που προτείνουμε, όπως άλλωστε υποστηρίξαμε στην ημερίδα που οργάνωσαν στα Ιωάννινα το ΤΕΕ – Τμήμα Ηπείρου και το Οικονομικό Επιμελητήριο – Τμήμα Ηπείρου (06.11.2004), για το συγκεκριμένο θέμα.

Ο ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων διαπιστώνει ότι το Υπουργείο Πολιτισμού, αδυνατεί να ανταποκριθεί στο ρόλο του και να υπερασπιστεί τη σύγχρονη πολιτιστική μας κληρονομιά. Θεωρεί ότι η καταστροφή του Ξενία, με την ταυτόχρονη άλωση του σημαντικού αυτού ελεύθερου χώρου της πόλης των Ιωαννίνων, λειτουργεί κατά του δημοσίου συμφέροντος, διαγράφει και εξαφανίζει σημαντικό δείγμα της σύγχρονης ιστορίας μας και της συλλογικής μας μνήμης, διαγράφει το μέλλον μας.

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ

Για την ανάγκη καταδίκης του μνημονίου του Συμβουλίου της Ευρώπης

Η πρόσφατη συζήτηση και υπερψήφισμα στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης απόφασης με τον τίτλο «Για την ανάγκη διεθνούς καταδίκης των ολοκληρωτικών κομμουνιστικών καθεστώτων» αποτελεί σοβαρότατη αρνητική και επικίνδυνη πολιτική εξέλιξη στην Παγκόσμια πολιτική σκηνή.

Η προσπάθεια εξομοίωσης του φασισμού και του ναζισμού με τον κομμουνισμό αποτελεί το λιγότερο ιστορική πρόκληση. Πρόκληση στη μνήμη των εκατομμυρίων νεκρών των λαών της Ευρώπης και της πατρίδας μας για το σπάκισμα του φασισμού, που προκάλεσε το μεγαλύτερο φόρο αίματος της ανθρωπότητας.

Ανώτερος στόχος της ιστορικής λαθροχειρίας είναι η ενοχοποίηση της κομμουνιστικής ιδεολογίας.

Η πρόωπη τέτοιων αντικομμουνιστικών μέτρων όμως δεν στοχεύει μόνο στην ποινικοποίηση της δράσης των κομμουνιστών κομμάτων ή άλλων αριστερών πολιτών. Δεν διώκεται μόνο η κομμουνιστική σκέψη και ιδεολογία, ούτε είναι απλά μια έκφραση ανιστόρητων και αντιδραστικών στοιχείων.

Αποτελεί ευθεία επίθεση σ' όλους όσους αντιτίθενται και αντιστρατεύονται τις επιλογές της νέας τάξης πραγμάτων, για να τεθεί εκτός νόμου κάθε λαϊκή αγωνιστική φωνή για δημοκρατία, λαϊκή κυριαρχία, ατομικές και συλλογικές ελευθερίες.

Η άλλη όψη ή η ιδεολογική αντιπαράθεση δεν μπορεί να καταργηθεί με αποφάσεις τύπου ιεράς εξέτασης με την καταδίκη των ιδεολογιών, ούτε με τη ζήτηση «δηλώσεων μετάνοιας».

Αν σήμερα αυτή η επιλογή του Συμβουλίου της Ευρώπης μέσω του μνημονίου αγγίζει αυτούς που με τον ένα ή άλλο τρόπο είχαν ή έχουν οποιαδήποτε σχέση με την κομμουνιστική ιδεολογία, στο άμεσο μέλλον αυτή η επίθεση θα αναγορεύει έγκλημα κάθε φωνή που θα αντιστέκεται σε αντιδημοκρατικά και αντεργατικά μέτρα που θα προωθούνται, θα απειλεί να αναγορεύει έγκλημα κάθε φωνή που θα αντιστέκεται στον ιμπεριαλισμό και στους μηχανισμούς που τον υπηρετούν.

Θέτει όλους μας λοιπόν ενώπιον σοβαρών ζητημάτων συνείδησης αλλά και υπεράσπισης θεμελιωδών δημοκρατικών δικαιωμάτων, ανεξάρτητα από τις πολιτικές, ιδεολογικές πεποιθήσεις και εκτιμήσεις του καθένα.

Ο ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων ως φορέας συσπείρωσης επιστημόνων και υπεράσπισης της ελεύθερης έκφρασης ιδεών και απόψεων δηλώνει ότι η ιστορική αποτίμηση του παρελθόντος δεν μπορεί να σπριχθεί σε ιστορικά «κατασκευάσματα» τύπου μνημονίου, εκτιμάει ότι αυτό το κείμενο είναι καταδικαστέο πολιτικά και ηθικά, χαιρετίζει τη στάση των ελληνικών κομμάτων που στο σύνολό τους το καταψήφισαν και δηλώνει ότι θα κάνει ό,τι είναι δυνατόν για την απόρριψή του στην πράξη με την πρόασηση του δικαιώματος τόσο της ιδεολογικής έκφρασης και της πολιτικής δράσης του καθένα όσο και της αντιπαράθεσης των ιδεών.

Προς τη Διεύθυνση Τηλεόρασης ΕΡΤ
Υπόψη κ. Σπυροπούλου Κώστα

Θέμα: **Σειρά τηλεοπτικών ντοκιμαντέρ με γενικό τίτλο: «Πορτραίτα και Διαδρομές Ελλήνων Αρχιτεκτόνων...»**

Αξιότιμοι κύριοι

Ο ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων, πληροφωρήθηκε για τη νέα σειρά τηλεοπτικών ντοκιμαντέρ με γενικό τίτλο: «Πορτραίτα και Διαδρομές Ελλήνων Αρχιτεκτόνων...» που παρουσιάζει η ΕΡΤ από την Πέμπτη 2 Μαρτίου και κάθε Πέμπτη στις 19:30 και συγκεκριμένα:

- Επεισόδιο 1ο, προβολή 02/03/06, ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ «Esce Homo Moderno»
- Επεισόδιο 2ο, προβολή 09/03/06, ΚΛΕΩΝ ΚΡΑΝΤΟΝΕΛΛΗΣ «Η μεσογειακή αιθρία και ο ηλεκτρονικός λεβιάθαν»
- Επεισόδιο 3ο, προβολή 16/03/06, ΤΑΚΗΣ ΖΕΝΕΤΟΣ - ΤΟ ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ «Το κτήριο που έπεσε στη γη»
- Επεισόδιο 4ο, προβολή 23/03/06, ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ «Ο Δον Κιχώτης της οδού Κυκλάδων»
- Επεισόδιο 5ο, προβολή 30/03/06, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΙΚΙΩΝΗΣ «Ελιπίσθηκα το ανέφικτο»
- Επεισόδιο 6ο, προβολή 06/04/06, ΚΟΥΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ «Η μπλε» – «c'est tres bon»

των παρακάτω συντελεστών:

– Επιμέλεια Σειράς - Επιστημονικός Σύμβουλος: ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΖΙΡΤΖΙΛΑΚΗΣ
– Σκηνοθεσία: ΕΦΗ ΞΗΡΟΥ – ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΒΟΤΣΟΣ – ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ – ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΩΥΣΙΔΗΣ
– Παραγωγός: ΝΙΚΟΣ ΤΑΜΙΩΛΑΚΗΣ
– Φωτογραφία: ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΓΕΩΡΓΟΥΤΣΟΣ
– Μοντάζ: ΠΙΑΝΝΗΣ ΝΤΑΡΙΔΗΣ - ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΜΑΓΟΥΛΑΣ
– Εκτέλεση Παραγωγής: CINERGON

Θα θέλαμε να σας συχαρούμε για τη συμβολή σας, με την προβολή της αξιολογικής αυτής σειράς ντοκιμαντέρ, στην ανάδειξη της νεώτερης ελληνικής

αρχιτεκτονικής των πόλεων μας και να σας παρακαλέσουμε να μας αποστείλετε, τα έξι αυτά πρώτα επεισόδια, σε μορφή DVD, για τον εμπλουτισμό της βιβλιοθήκης - αρχείου του Συλλόγου μας.

Σας ευχαριστούμε θερμά εκ των προτέρων.

Προς το Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος για συμμετοχή στις Μόνιμες Επιτροπές ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ

Στην 2η Τακτική Συνέλευση της Αντιπροσωπείας του ΣΑΔΑΣ-Πανελληνίας Ένωσης Αρχιτεκτόνων που πραγματοποιήθηκε το Σάββατο 15.4.2006, αποφασίστηκε η στελέχωση των Μόνιμων Επιτροπών – Ομάδων Εργασίας του Συλλόγου και η επαναδραστηριοποίησή τους.

- Άσκηση Επαγγέλματος – Ειδικότητες – Πτυχία – Θεσμοί
- Θεσμικό Πλαίσιο Μελετών & Έργων
- Ασφαλιστικό
- Επαγγελματικά Θέματα Συναδέλφων – Αμοιβές
- Πολεοδομίες – Πολεοδομική Νομοθεσία
- Διεθνείς Σχέσεις
- Αρχιτεκτονική Κληρονομιά – Δίκτυο Αρχιτεκτονικής ΥΠΠΟ
- Επιτροπή Νέων Αρχιτεκτόνων – Εκπαίδευση
- Αρχιτεκτονικοί Διαγωνισμοί
- Καταστατικό – Συντονισμός Περιφερειακών Συλλόγων και Τμημάτων
- Δημόσιες Σχέσεις – Συνεργασίες
- Εκδηλώσεις Αρχιτεκτονικής

Δελτία εκδήλωσης ενδιαφέροντος θα γίνονται δεκτά μέχρι και 20.7.2006 Καλούνται οι Σύλλογοι και τα τμήματα της Ένωσης να συμβάλλουν στη διαδικασία αυτή, ώστε να υπάρξει ανανέωση των μελών των παραπάνω επιτροπών.

Οι ενδιαφερόμενοι συνάδελφοι μπορούν να δηλώσουν μέχρι τρεις (3) επιτροπές στη Γραμματεία του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. Επικοινωνήστε μαζί μας στα τηλέφωνα: 210.3215146 και 210.3215147 ή email: sadas-pea@tee.gr

Προς το Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ

ΕΠΕΙΓΟΥΣΑ ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Βραβεία Mies van der Rohe για την Ευρωπαϊκή Αρχιτεκτονική

Τα βραβεία απονέμονται κάθε 2 χρόνια από το 1988 και μετά, σε υλοποιημένο αρχιτεκτονικό έργο ενός ευρωπαίου αρχιτέκτονα ή μιας ομάδας.

Η διαδικασία οργανώνεται από το Ίδρυμα Mies van der Rohe στη Βαρκελώνη και υποστηρίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Κάθε χώρα επιλέγει 5 έργα μέσω του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων.

Σε ένα από τα διακεκριμένα αυτά έργα απονέμεται το Βραβείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη σύγχρονη Αρχιτεκτονική και σε ένα πρωτοεμφανιζόμενο Αρχιτέκτονα ή ομάδα απονέμεται Ειδική Μνεία.

Επίσης επιλεγμένα από τις συμμετοχές έργα δημοσιεύονται και εκτίθενται.

Η ημερομηνία ολοκλήρωσης των προτεινόμενων έργων πρέπει να είναι από 1 Ιανουαρίου 2005 έως 31 Δεκεμβρίου 2006.

Καλούνται όσοι συνάδελφοι επιθυμούν να συμμετάσχουν, να υποβάλουν τα έργα τους (ντοσιέ με φωτογραφίες και σχέδια), στον ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων [Βρυσακίου 15, Μοναστηράκι, 10555 Αθήνα, τηλ. (210) 3215.146 & (210) 3215.147], επειγόντως, επειδή οι ημερομηνίες είναι ασφυκτικές, έως **15.9.2006** και ώρα **14:00** μ.μ.

Αναφορά στον Κουλέρμο: μια «συνάντηση» και δύο εκθέσεις

Μιχάλης Λεφαντζής, αρχιτέκτων

Μιλάνο, ένα πρωινό του 1988, via Paccini 18, 7ος όροφος

Εκείνο το πρωί ο Άλκης Χριστοφέλλης, περίμενε στο σπίτι το φίλο και συνεργάτη του που θα ερχόταν από το Λονδίνο. Έμενα στο δίπλα διαμέρισμα τότε, στο οποίο ήθελε να φτιάξει τη βιβλιοθήκη και το αρχείο των σχεδίων του. Λίγο αργότερα, με κάλεσε στο αναπαυτικό σαλόνι του διαμερισμάτος του, για να υποδεχτούμε όπως μου είπε «...ένα σημαντικό αρχιτέκτονα...» χωρίς να δώσει περαιτέρω εξηγήσεις. Άλλωστε ο Άλκης δεν συνήθιζε να δίνει λεπτομερείς εξηγήσεις ούτε να επιβάλλει τις απόψεις του, ήταν ένας άνθρωπος χαμηλών τόνων και υψηλής νοημοσύνης, που συνήθιζε να αφήνει ειδικότερα τους νέους, να αντιλαμβάνονται και να κρίνουν χωρίς «παρεμβολές»...

Ο Πάνος Κουλέρμος εμφανίστηκε στην είσοδο με την πορφυρή μοκέτα, ένας χαμογελαστός άνθρωπος, με «νεύρο» και ανεπιτήδευτη λεπτότητα, που μου έσφιξε το χέρι εγκάρδια. Οι κινήσεις του και ο τρόπος που μιλούσε, υποδήλωναν έναν άνθρωπο με εσωτερική πειθαρχία αλλά και με πάθος για τη ζωή και την επικοινωνία με τους ανθρώπους. Ζήτησα συγνώμη και στους δύο, νομίζοντας πως ήρθε η ώρα να τους αφήσω να δουλέψουν, αλλά ο Άλκης μου ζήτησε να μείνω...

Ξεκίνησαν μια παθιασμένη συζήτηση για την αρχιτεκτονική, με αφορμή μια μελέτη που εκείνη την εποχή εκπονούσε ο Κουλέρμος. Για την ίδια τη μελέτη βέβαια, άκουσα ελάχιστα, αφού ο λόγος και των δύο συνομιλητών, ήταν βασισμένος στη χρήση πολλαπλών αναφορών που κάλυπταν ένα πολυδιάστατο θεωρητικό πεδίο. Από τον Adolf Loos στον Louis Kahn και από τον Heinrich Tessenow στον Giuseppe Terragni μέχρι την τελευταία, τότε, ταινία του Greenaway την «κοιλιά του αρχιτέκτονα», που κατά ένα περίεργο μάλλον τρόπο, έγινε ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο post modern, τον razionalismo critico και τον μοντέρνο εκλεκτικισμό, η συζήτηση αυτή (εν είδει διδαχής) ήταν κατά κάποιο τρόπο και το εφελτήριο της δικής μου πρωτόλειας αναζήτησης για την Αρχιτεκτονική. Ακούγοντάς τους να μιλούν, πίσω από τις λέξεις, τις ιδέες και τα επιχειρήματα, ανακάλυπτα το αγωνιστικό πάθος και την επιμονή δύο «ανήσυχων» πνευμάτων, που προσπαθούσαν να υπερβούν τα συμβατικά και επιτρεπόμενα (ανθρώπινα) όρια που θέτει η ίσως προδιαγεγραμμένη πορεία τους μέσα στον πεπερασμένο χρόνο. Εκείνη τη στιγμή, έμοιαζαν να αφηφούν τις τεράστιες γεωγραφικές και πολιτισμικές αποστάσεις, πίστευαν στην αξία της διαδρομής και μόνο, έτοιμοι να επιχειρήσουν μεγάλα ιδεολο-

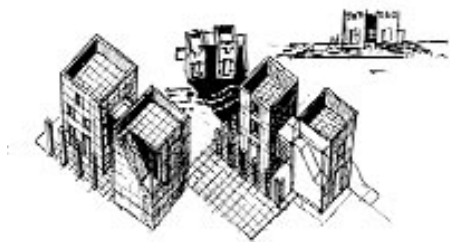
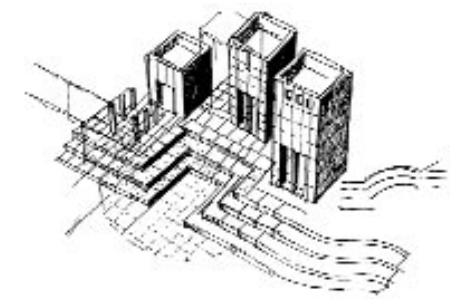
κάτω: Μερική άποψη του εκθεσιακού χώρου στο νέο κτίριο του Μουσείου Μπενάκη στην οδό Πειραιώς

μέση: Σκίτσα από τη μελέτη για τα 12 σπίτια, Σπίτι 5, Πά-
τος, 1988

κάτω αριστερά: Επέκταση εργοστασίου Παπαστράτου, Πει-
ραιάς, 1965-68, αρχ. Π. Κουλέρμος, Σπ. Αμούργης, Ν. Κα-
λογεράς

κάτω δεξιά: Κέντρο Ερευνών και Πανεπιστήμιο Κρήτης,
Ηράκλειο, 1985-1994 [φωτ. Χ. Λουϊζίδης]

γικά και δημιουργικά άλματα στον Κόσμο της Αρχιτεκτονικής, τον οποίο οι ίδιοι ονόμαζαν κάθε τόσο «ανυπέβλητα μοιραία». Σαν να ήθε-
λαν, να «αγκαλιάσουν» όλον αυτόν τον «ανυ-
πέβλητα μοιραίο» Κόσμο με μία και μόνο ποιη-
τική χειρονομία. Γ' αυτό άλλωστε, ήταν και οι
δύο, «μοιρασμένοι» σε πολλά σημεία του πλανή-
τη και σε ακόμη περισσότερες δημιουργικές
δραστηριότητες, πλάντες και ίδιοι, μέσα στην
πολυσυλλεκτική δίνη των αρχιτεκτονικών τους
αναζητήσεων. Πάνω από όλα, ήταν Δάσκαλοι
και Ποιητές της Αρχιτεκτονικής και όχι μόνο,
ειδικότερα ο Κουλέρμος, του οποίου οι μαθη-
τές, από πολλά σημεία του πλανήτη, ακόμη
θυμούνται και τον τιμούν με κείμενά τους.

Είχαν και οι δύο, ένα διεισδυτικό σχεδόν αφο-
πλιστικό βλέμμα όταν μιλούσαν, ο Κουλέρμος
μετακινούμενος συνεχώς μέσα στο δωμάτιο και
ο Χριστοφέλλης καθισμένος σε μια αναπαυτική
πολυθρόνα... Τότε, άρχισαν να μιλούν για την
Ελλάδα και τα βλέμματά τους από αφοπλιστικά,
έμοιαζαν πια αφοπλισμένα...

Αθήνα, Ιούνιος 2006, Μουσείο Μπενάκη στην οδό
Πειραιώς. Παρουσίαση δύο εκθέσεων: «Πάνος
Κουλέρμος 1933-1999. Από τον ρασιοναλισμό
στην *Tendenza*» και «Αναφορά στον Κουλέρμο.
Εκδοχές της νεωτερικότητας στην Ελληνική αρχιτε-
κτονική 1955-1971»

Είμαι στο χώρο της έκθεσης και μέσα στο μυαλό
μου, τους ακούω ακόμα να συζητούν... Άλλωστε
στα βιώματα, δε χωρούν βιβλιογραφικές ανα-
φορές, ούτε σχέδια και εποπτικό υλικό για διε-
θνείς παρουσιάσεις. Τα επίσημα γεγονότα που
αφορούν το έργο και τα κείμενα του Πάνου Κου-
λέρμου και του Άλκη Χριστοφέλλη, έχουν εντα-
χθεί στο σώμα της ιστορίας της νεοελληνικής
αρχιτεκτονικής.

Η έκθεση «Από τον ρασιοναλισμό στην *Tenden-
za*», βασισμένη στο αρχειακό υλικό του Πάνου
Κουλέρμου, το οποίο δόθηκε μετά το θάνατό
του στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Mendrisio
της Ελβετίας, συνοδεύεται από δεύτερη έκθεση,
οργανωμένη από το Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτε-
κτονικής που παρουσιάζει «...τα πιο σημαντικά
επιτεύγματα της ελληνικής αρχιτεκτονικής την
πρώτη περίοδο της δραστηριότητας του Κου-
λέρμου ως την αποχώρησή του από την Αθήνα,
στις αρχές της δεκαετίας του 1970».

Η «αναφορικότητα» της δεύτερης αυτής έκθε-
σης, που επιμελήθηκε ο Ανδρέας Γιακουμάκ-
τος μπορεί να χαρακτηριστεί εξαιρετική, αφού
επαναπροσδιορίζει και συμπληρώνει το πολύ-
πτυχο της αρχιτεκτονικής διαδρομής του σημα-
ντικότητας αυτού αρχιτέκτονα, με εφιαλτήριο
τις ιδεολογικές αναζητήσεις της πρώτης μετα-
πολεμικής περιόδου στη νεοελληνική αρχιτε-
κτονική.

Επίμετρο

Στα δεκαεννέα χρόνια που πέρασαν από τη
συνάντησή εκείνη, έχουν αλλάξει πολλά, όμως
η αίσθηση και η δυναμική αυτών που ειπώθη-
καν τότε διατηρεί το μέγεθός της και με ακο-
λουθεί μέχρι σήμερα, σαν ένα αξέχαστο μά-
θημα αρχιτεκτονικής στην «ανυπέβλητα μοι-
ραία» εκδοχή της...

Δεν ήμουν μαθητής, ούτε του Πάνου Κουλέρ-
μου, ούτε του Άλκη Χριστοφέλλη, θα το ήθελα
όμως πολύ, ή καλύτερα θα ήταν μεγάλη μου
τιμή, να είμαι!

Σημείωση

1. Έγραφαν και οι δύο ποιήματα και στίχους, μάλιστα
κάποιοι από αυτούς τους στίχους, στην περίπτωση του
Χριστοφέλλη, μελοποιήθηκαν από τον Νότη Μαυ-
ρουδή...

Νέες Τάσεις στην Αρχιτεκτονική στην Ευρώπη και την Ασία-Ειρηνικό, 2006-07

Γιάννης Αίσωπος, αρχιτέκτων, επίκ. καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Στα πλαίσια της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της
Ευρώπης 2006, παρουσιάστηκε σε παγκόσμια
πρώτη στο Συνεδριακό και Πολιτιστικό Κέντρο
του Πανεπιστημίου Πατρών, από τις 2 έως τις 12
Ιουνίου 2006, η τέταρτη έκθεση του προγράμ-
ματος «Νέες Τάσεις στην Αρχιτεκτονική». Η έκ-
θεση ξεκίνησε ως πρωτοβουλία Ευρωπαίων
συμβούλων πολιτισμού και τύπου στην Ιαπωνία
και οργανώθηκε ως κοινό πρόγραμμα Ευρωπαϊκής
Ένωσης και Ιαπωνίας. Η πρώτη έκθεση του
προγράμματος παρουσιάστηκε το 2001 στο Τό-
κιο ως «Νέες Τάσεις στην Αρχιτεκτονική στην
Ευρώπη και την Ιαπωνία», ενώ η δεύτερη έκ-
θεση εγκαινιάστηκε ξανά στο Τόκιο ένα χρόνο
αργότερα. Με τη διεύθυνση της Ευρωπαϊκής
Ένωσης, οι «Νέες Τάσεις στην Αρχιτεκτονική»
εξελίχθηκαν από το 2004 σε διαπεριφερειακό
πρόγραμμα μεταξύ Ευρώπης και Ασίας-Ειρηνι-
κού. Οι προηγούμενες τρεις εκθέσεις φιλοξενή-
θηκαν σε δεκατρείς πόλεις, που περιελάμβαναν
πέντε Πολιτιστικές Πρωτεύουσες της Ευρώπης
(Πόρτο, Ρότερνταμ, Σαλαμάνκα, Λίλλη και Κορκ)
αλλά και τη Γάνδη, το Μπορντό, τη Λισσαβόνα,
τη Μαδρίτη, το Τόκιο, το Χονγκ Κονγκ, τη Μελ-
βούρνη και το Ανγκιάνγκ. Η τέταρτη Έκθεση, με-
τά την Πάτρα, θα ταξιδέψει στο Λουξεμβούργο,
το Τόκιο, τη Μελβούρνη, το Περθ και σε άλλες
ασιατικές πόλεις.

Το πρόγραμμα των Νέων Τάσεων επιχειρεί να
φέρει σε επαφή νέους αρχιτέκτονες από την

Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ασία-Ειρηνικό ώστε
να παρουσιάσουν το έργο τους και να μοιρα-
στούν τις ιδέες και τις εμπειρίες τους μέσω εκ-
θέσεων και συμποσίων. Επιχειρεί επίσης να
οικοδομήσει δίκτυα τόσο μεταξύ των αρχιτεκτό-
νων όσο και μεταξύ των διαφόρων πόλεων και
των πανεπιστημίων που συμμετέχουν στο πρό-
γραμμα. Κατά τη διάρκεια των προηγούμενων
εκθέσεων, σημαντικοί αρχιτέκτονες λειτουργή-
σαν ως επιμελητές επιλέγοντας τους αρχιτέκτο-
νες που συμμετείχαν κάθε φορά.

Για τη φετινή τέταρτη έκθεση, οι επίτροποι-αρχι-
τέκτονες Winy Maas του γραφείου MVRDV (Ολ-
λανδία) και Riken Yamamoto (Ιαπωνία) επέλεξαν
16 αρχιτέκτονες. Από την Ευρωπαϊκή Ένωση
συμμετείχαν οι: R&Sie(n) (Γαλλία), BIG – Bjarke
Ingels Group (Δανία), JDS architects (Δανία),
Ανδρέας Αγγελιδάκης (Ελλάς), NL architects
(Ολλανδία), Enric Ruiz-Geli – Cloud 9 (Ισπανία),
Dogma/Office (Ιταλία/Ολλανδία), Polaris Archi-
tects (Λουξεμβούργο/Βέλγιο), Zizi & Yogo
(Εσθονία) ενώ από την Ασία-Ειρηνικό συμμετεί-
χαν οι: Sean Godsell Architects (Αυστραλία), Ire-
dale Pedersen Hook Architects (Αυστραλία), Tai-
ra Nishizawa Architects (Ιαπωνία), MADA
s.p.a.m. (Κίνα), Mass Studies (Κορέα), Duangrit
Bunnag Architect Limited (Ταϊλάνδη), Gary
Chang – Edge Design Institute Ltd. (Χονγκ-
Κονγκ, Κίνα).

Ο θεματικός τίτλος της τέταρτης έκθεσης του

κάτω: BIG - Bjarke Ingels Group, REN Peoples Building,
Σαγκάη, Κίνα, 2005

προγράμματος «Νέες Τάσεις στην Αρχιτεκτονική» που πρότειναν οι δύο επίτροποι ήταν «Ατζέντα». Ζήτησαν από όλους τους συμμετέχοντες να παρουσιάσουν την ατζέντα τους όπως αυτή ήταν διαμορφωμένη πριν 20 χρόνια, όπως είναι σήμερα και όπως θα είναι σε 20 χρόνια. Αυτό που αποτελούσε το ζητούμενο ήταν η στάση του σύγχρονου αρχιτέκτονα απέναντι

στους σύγχρονους τρόπους παραγωγής της αρχιτεκτονικής. Θα ήταν μια στάση κριτική ως προς τις διαδικασίες παραγωγής; Θα είχε κοινωνικό υπόβαθρο; Ή θα χαρακτηριζόταν από μια ιδεολογία «ευέλικτη», εύκολα προσαρμοζόμενη στις απαιτήσεις των πελατών;

Αυτά τα ζητήματα που αφορούν στην ατζέντα του αρχιτέκτονα αποτέλεσαν το πλαίσιο-υπόβαθρο των παρουσιάσεων του έργου των συμμετεχόντων αρχιτεκτόνων στο Συμπόσιο που έλαβε χώρα το Σάββατο 3 Ιουνίου 2006 στο Συνεδριακό και Πολιτιστικό Κέντρο του Πανεπιστημίου Πατρών. Παρόλο που οι αρχιτέκτονες ήταν από μακρινά και πολύ διαφορετικά μέρη του πλανήτη με ιδιαίτερα τοπικά πολιτισμικά ιδιώματα, η πλειονότητα των αρχιτεκτόνων έμοιαζε να ενδιαφέρεται για ζητήματα της διεθνούς αρχιτεκτονικής συζήτησης –όπως η σχέση της αρχιτεκτονικής με τη σύγχρονη μητροπολιτική κουλτούρα και τη μεγάλη κλίμακα– και να μοιράζεται ένα ευρύτερο, κοινό μορφικό λεξιλόγιο. Κάτι τέτοιο μπορεί να είναι, σε κάποιο βαθμό, αποτέλεσμα της επιλογής των επιτρόπων αλλά και της εκπαίδευσης των συμμετεχόντων σε σημαντικά πανεπιστήμια των ΗΠΑ και της δυτικής Ευρώπης αλλά και της επιρροής κυρίαρχων αρχιτεκτονικών προτύπων, κυρίως αυτών που προωθούνται από τη σύγχρονη ολλανδική αρχιτεκτονική σκηνή. Ενδιαφέρον είχαν επίσης οι διαβαθμίσεις ιδεολογικής σαφήνειας και κοινωνικής ευαισθησίας που καταγράφθηκαν στο έργο των αρχιτεκτόνων. Αυτές υποδηλώνουν το ζήτημα των προτεραιοτήτων του αρχιτεκτονικού έργου και της σχέσης αρχιτεκτονικής και πελάτη, ιδιαίτερα όταν τα έργα είναι μεγάλης κλίμακας και ο πελάτης δεν είναι άλλος από τις μεγάλες εθνικές ή πολυεθνικές εταιρίες και τα ίδια τα κράτη που επιζητούν τη συμβολική διάσταση της αρχιτεκτονικής. Περισσότερο παρά ποτέ η σχέση αυτή και οι επιπτώσεις της στο αρχιτεκτονικό έργο θα αποτελέσουν θέμα συζήτησης στα χρόνια που θα έρθουν.

Η οργάνωση της Έκθεσης και του Συμποσίου στην Πάτρα έγινε από την Πάτρα 2006 – Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης και το Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Πατρών. Συντονιστής της Έκθεσης και του Συμποσίου ήταν ο αρχιτέκτων Γιάννης Αίσωπος, επίκουρος καθηγητής του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Πατρών. Τι συνδιοργάνωση είχαν η Επιτροπή «Νέες Τάσεις στην Αρχιτεκτονική στην Ευρώπη και την Ασία-Ειρηνικό» με έδρα το Τόκιο, το Βασιλικό Τεχνολογικό Ίδρυμα της Μεμβούρνης και η Κυβέρνηση της Δυτικής Αυστραλίας.

Παράλληλα με την Έκθεση «Νέες Τάσεις στην Αρχιτεκτονική στην Ευρώπη και την Ασία-Ειρηνικό 2006-2007» παρουσιάστηκε στον ίδιο χώρο έκθεση 25 Διπλωματικών Εργασιών των φοιτητών και των φοιτητριών της Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Πατρών, μια επιλογή Διπλωματικών Εργασιών από την ίδρυση του Τμήματος έως τώρα.

Διαφάνεια και Πρόκληση

Μάρω Σίνου, Δρ αρχιτέκτων

Στις 1-4 Ιουνίου του 2006 διοργανώθηκε στη Θεσσαλονίκη το Β' Διεθνές Συνέδριο με τίτλο *Διαφάνεια και Αρχιτεκτονική: Όρια και Προκλήσεις*. Διοργανώτρια αρχή του συνεδρίου ήταν ο Τομέας Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού και Αρχιτεκτονικής Τεχνολογίας του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Την ευθύνη της διοργάνωσης αυτής της εξαιρετικά επιτυχημένης εκδήλωσης ανέλαβαν η καθηγήτρια του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του ΑΠΘ κα Φανή Βαβύλη, ως πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής, ο αναπληρωτής καθηγητής Τμήματος Αρχιτεκτόνων του ΑΠΘ κ. Κώστας Αντωνίου, καθώς και ο λέκτωρ του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του ΑΠΘ κ. Δημήτρης Κονταξάκης. Το Β' Διεθνές Συνέδριο έρχεται ως συνέχεια του πρώτου επιτυχημένου συνεδρίου που ο Τομέας Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού και Αρχιτεκτονικής Τεχνολογίας του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του ΑΠΘ διοργάνωσε πριν από τρία χρόνια. Το συνέδριο φιλοξενήθηκε στους χώρους του Ξενοδοχείου Μακεδονία Παλλάς. Οι ανακοινώσεις των ομιλητών, που σε σύνολο ξεπέρασαν τις 90, παρουσιάστηκαν σε παράλληλες συνεδρίες, που διεξήχθησαν σε δύο διαφορετικές αίθουσες του Ξενοδοχείου.

Στόχος των διοργανωτών ήταν ο δημιουργικός προβληματισμός και η ενημέρωση των αρχιτεκτόνων στο καίριο ζήτημα της διαφάνειας στην αρχιτεκτονική σκέψη και πρακτική. Η θεματολογία των ανακοινώσεων επικεντρώθηκε στη μετὰ τὴν ἰδρυση των «ορίων» του πεδίου δράσης της

αρχιτεκτονικής, όπως χαρακτηριστικά ανέφερε στην εισαγωγική της ομιλία η πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής, καθηγήτρια κα Φανή Βαβύλη. Η διαφάνεια ως έννοια είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την «απεικόνιση» των κοινωνικών δομών, κυρίως σε ότι αφορά στις σχέσεις δημόσιου-ιδιωτικού, αλλά και με το δίπολο ελευθερίας-καταπίεσης, όπως αυτές εκφράζονται από τις ιδιότητες του χώρου. Το συνέδριο κατάφερε να αποτελέσει γόνιμο έδαφος ανταλλαγής ιδεών και εμπειριών, τεχνικών κατακτάσεων και συνθετικών προσεγγίσεων. Μπόρεσε να διευρύνει τις αναζητήσεις καθώς και τη συνεργασία ανάμεσα σε μελετητές, ερευνητές και ειδικούς από διαφορετικά επιστημονικά πεδία.

Οι εισηγήσεις των ομιλητών καθώς και η ενδιαφέρουσα συζήτηση μεταξύ των συνέδρων και του πολυάριθμου ακροατηρίου με την οποία ολοκληρώθηκαν οι εργασίες του Β' Διεθνούς Συνεδρίου ανέδειξαν την αξία της διαφάνειας σε σχέση με την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής θεωρίας και τεχνολογίας, συνθέτοντας απόψεις αναφορικά με ζητήματα μορφής και λειτουργίας των χώρων. Χωρίς αμφιβολία, η διαφάνεια στην αρχιτεκτονική μπορεί να προσεγγισθεί από ποικίλες κατευθύνσεις και διακρίνεται σε πολλούς διαφορετικούς τομείς έρευνας και εφαρμογής. Ειδικότερα, η θεματολογία του συνεδρίου αναπτύχθηκε σε τρεις γενικούς άξονες: 1) Διαφάνεια και Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός, 2) Διαφάνεια και Σύγχρονη Τεχνολογία και 3) Διαφάνεια και Θεωρητικός Λόγος.

Η σύνοψη των εργασιών του συνεδρίου δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί μέσα στις λίγες λέξεις αυτού του κειμένου, εξάλλου, το σύνολο των εισηγήσεων που αποτελούν και τα πρακτικά του συνεδρίου θα κυκλοφορήσει σύντομα με τη μορφή έντυπης έκδοσης. Αυτό που αξίζει όμως να σημειωθεί και που είχε μεγάλο ενδιαφέρον είναι η ποικιλία των προσεγγίσεων της έννοιας της διαφάνειας. Η διαφορετικότητα της θεματικής των εισηγήσεων έδειξε τόσο πως το θέμα μπορεί να αποτελέσει ένα ευρύ πεδίο σκέψης και έρευνας, αλλά και ότι οι διαφορετικές προσεγγίσεις μπορούν να συμπορεύονται δημιουργικά. Καταληκτικά εκείνο που καταδείχθηκε σε αυτό το συνέδριο και που αποτελεί ένα αισιόδοξο μήνυμα είναι ότι υπάρχει δυνατότητα επικοινωνίας και διάλογου μεταξύ νέας τεχνολογίας, θεωρίας, αισθητικής, πολιτικής και αρχιτεκτονικής.

Αρχιτεκτονική και νέα πόλη

Άννα Μελανίου, αρχιτέκτων, μηχαν. συγκοινωνιολόγος, πολεοδόμος-χωροτάκτης

Σε συνεργασία με τον ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ το Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών ΙΣΤΑΜΕ – Ανδρέας Παπανδρέου διοργάνωσε στις 23.5.2006 ανοικτή συζήτηση. Μια ενδιαφέρουσα συνάντηση προβληματισμού ενταγμένη σε ένα ευρύτερο πλαίσιο σειράς εκδηλώσεων διαλόγου για τη νέα πόλη, που γίνονται με πρωτοβουλία του ΙΣΤΑΜΕ και σε συνεργασία διαφόρων φορέων.

πάνω, δίπλα μέση και κάτω: «Ο κατά παράκλιση τρόπος δόμησης»
δίπλα πάνω και κάτω δεξιά: Παρακλί κινήτρων στους ιδιοκτήτες για παρεμβάσεις που προβλέπονται από τον νόμο και αφορούν τη μερική ή ολική κατεδάφιση –αλλά και την ανάπλαση τμημάτων– ανάλογα με τα στοιχεία τους [φωτ. Ν. Σπφουνάκης]

Στη συγκεκριμένη εκδήλωση ομιλητές ήταν οι: Josep Anton Acebillo, αρχιτέκτων, διευθυντής της Barcelona Regional Σοφία Αυγερινού-Κολώνια, καθηγήτρια της Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ Θανάσης Μουτσόπουλος, αρχιτέκτων-ιστορικός τέχνης Νίκος Σπφουνάκης, αρχιτέκτων, ευρωβουλευτής ΠΑΣΟΚ Συντονιστής ήταν ο αναπλ. καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών Γιώργος Πανέτσος που ανέλυσε διεξοδικά τον τίτλο της συζήτησης «ανοικτός διάλογος για τη νέα πόλη» και έθεσε ζητήματα όπως των πολιτικών επιλογών που συνδέονται με τη συλλογική σύγχυση που επικρατεί, ή της εκπαίδευσης πολιτών και πολιτικών σε σχέση με την αρχιτεκτονική και την πόλη, έθεσε και ερωτήματα όπως τι είναι αρχιτεκτονική; Γιατί δεν ασκείται δημόσια αρχιτεκτονική μέσω των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών; Κατέληξε πως προϋπόθεση ώστε να συμβάλει η Αρχιτεκτονική στη διαμόρφωση της νέας πόλης αποτελούν οι

αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί και το νέο θεσμικό πλαίσιο πρέπει γρήγορα να θεσμοθετηθεί. Η ομιλία του κ. Ν. Σπφουνάκη είχε ως κύριο άξονα την ανάγκη προστασίας και διατήρησης της οικολογικής ισορροπίας του φυσικού και του δομημένου περιβάλλοντος στην Ελλάδα. Με γλαφυρό τρόπο και με πληθώρα διαφανειών και παραδειγμάτων μας μίλησε για τον μετασχηματισμό του Αιγαίου με τα πολλά νησιά, από μικρούς τόπους όπου καλλιεργούσαν όλα τα αναγκαία ώστε να υπάρχει αυτάρκεια, με σαφώς διαχωρισμένες χρήσεις, σε τουριστικούς τόπους με εμφανή τα σημάδια της υπερδόμησης της ελάχιστης γεωργικής γης με υψηλή παραγωγικότητα που αναγκάζονται να εισάγουν πια όλα τα σπρωκοκπευτικά, γαλακτοκομικά κλπ. προϊόντα και το νερό, το κόστος μεταφοράς του οποίου επωμίζεται το κράτος με μηδενικό ισολογισμό τελικών από τον τουριστικό τομέα. Αναλύει στη συνέχεια τον τρόπο που κατέστη δυνατή η μεταμόρφωση αυτή την τελευταία εικοσαετία, με την κοινωνική συνεισφορά, το κατά παράκλιση τρόπο δόμησης και καταλήγει στις θεσμικές αλλαγές σε επίπεδο διαταγμάτων ειδικών όρων δόμησης για 65 περίπου οικισμούς ύστερα από ειδικές μελέτες και του Ν.3201/2003 με τον οποίο δρομολογήθηκε η διαδικασία της «απόσυρσης» κτηρίων μη συμβατών με την ανθρώπινη κλίμακα και το μέτρο που διακρίνει τα νησιά

Η κα Σ. Αυγερινού-Κολώνια αναφέρθηκε στις νέες συνθήκες και προκλήσεις για τις πόλεις, στις νέες συμπεριφορές των ελληνικών πόλεων, στην αρχιτεκτονική που αποτελεί βασικό πόρο και προϋπόθεση της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και καταλήγει στους εκπαιδευτικούς θεσμούς για την ευαισθητοποίηση της νέας γενιάς σχετικά με την ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος και την ιδιαίτερη συμβολή της αρχιτεκτονικής σ' αυτήν.

Ο κ. Θ. Μουτσόπουλος προσπάθησε να απαντήσει στο ερώτημα περί αισθητικής των πόλεων εξετάζοντας το φαινόμενο πόλη ως το πιο συνολικό έργο τέχνης, αφού συγκεντρώνει Αρχιτεκτονική, πλήθος, πολιτισμό, σε ένα ενιαίο σύνολο και διέβλεψε την αλλαγή του ρόλου του σύγχρονου αρχιτέκτονα από διαμορφωτή του δημόσιου χώρου, ρόλο που αναλαμβάνουν οι μεγάλες εταιρείες, σε διαχειριστή, σε απόλυτη αντιστοιχία με τη σύγχρονη πολιτική πραγματικότητα.

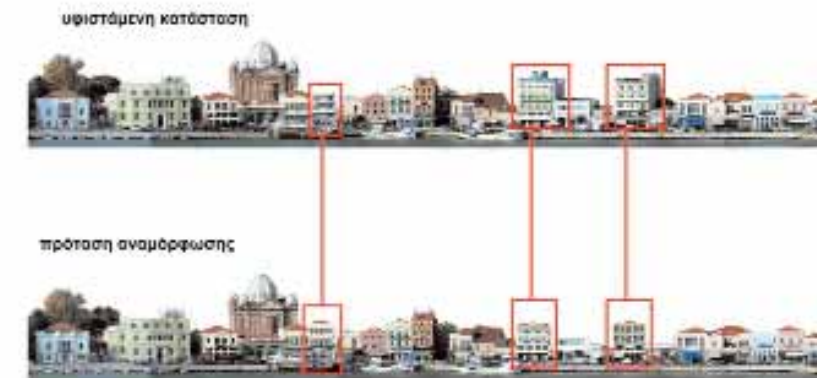
Ο κ. J. Acebillo συμμετείχε και στο διάλογο που ακολούθησε τις ομιλίες, εστίασε το ενδιαφέρον του στη μεταμόρφωση που πρέπει να υποστεί η πόλη προκειμένου να ανταποκριθεί στις νέες

τεχνολογίες, στη νέα οικονομία και σε ένα παγκοσμιοποιημένο σύστημα. Οι λόγοι αυτοί είναι αρκετοί κατά τη γνώμη του για να αλλάξουμε την πόλη, όμως μοιάζει οι αρχιτέκτονες να μην το έχουν αντιληφθεί, γιατί αποτελούν μέρος του ισχύοντος συστήματος, ένα σύστημα που πρέπει να αλλάξει. Οι πόλεις πρέπει να βρίσκονται σε ένα περιβάλλον F.I.R.E. (Finance, Insurance, Real Estate, Enterprise), δηλαδή οι πόλεις πρέπει να αναπτύσσονται σε ένα χώρο όπου θα υπάρχει οικονομική σταθερότητα (οικονομικό σύστημα), η απαραίτητη ασφαλιστική κάλυψη (ασφαλιστικό σύστημα), ένα ευέλικτο μεστικό σύστημα και ένα επιχειρηματικό πλαίσιο, η εκπαίδευση, η ευκαιρία, ο επιχειρηματίας που παίρνει τα ρίσκα και θα είναι αυτός που παίρνει τις αποφάσεις. Θεωρεί ότι αυτό είναι ένα νεοφιλελεύθερο όραμα όπως και η παγκοσμιοποίηση γι' αυτό πρέπει να βρούμε μηχανισμούς οι οποίοι θα κάνουν το σύστημα FIRE να προσαρμοστεί σ' αυτό που θέλουν οι πολίτες. Με τον ίδιο τρόπο η αρχιτεκτονική πρέπει να αλλάξει μεθόδους εφαρμογής της. Πολλά τα παραδείγματα που ανέφερε, αν και όχι με συστηματικό τρόπο, παραθέτω μερικές αρχές που βοηθούν κατά την άποψή του αυτές τις αλλαγές: να μελετάμε τα πράγματα σε βάθος, να εξετάζεται η λειτουργικότητα, να χρησιμοποιούνται αρχιτέκτονες της περιοχής προς αποφυγή ομοιομορφίας του αποτελέσματος, το μέγεθος της πόλης πρέπει να είναι μικρό όπως της (αρχαίας) ελληνικής πόλης, και πρέπει να προσέξουμε ώστε μεταξύ των πόλεων να υπάρχουν χώροι «in between», αντί για τα κάθετα κτήρια του Le Corbusier προτείνει τα κτήρια-παγόβουνα που το 10 % του όγκου τους εξέχει από την επιφάνεια. Κλειδί για τις αρχιτεκτονικές λύσεις δεν είναι τα κομμάτια αλλά η ένωση, οι συναρμογές των διαφόρων χώρων, η διατροπικότητα.

Ο διάλογος παραμένει ανοικτός και η έκδοση των πρακτικών θα τον πυροδοτήσει.

ΜΥΤΙΑΗΝΗ

ΚΥΘΝΟΣ

13ο διεθνές συνέδριο ICAM

Μαργαρίτα Σάκκα-Θηβαίου, αρχιτέκτων

Το 13^ο διεθνές συνέδριο του ICAM (Διεθνής Συνομοσπονδία Αρχιτεκτονικών Μουσείων) με θέμα Στο Σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσης πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα 4-8 Ιουνίου. Η διοργάνωση ανατέθηκε στα Αρχαία Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής του Μουσείου Μπενάκη στο νέο κτήριο του Μουσείου, στην οδό Πειραιώς. Τα θέματα των πέντε συνεδριών ήταν:

- Η εκπαίδευση μέσω των αρχιτεκτονικών μουσείων και η ερμηνεία της
- Τεκμήρια προς εξαφάνιση, Ψηφιακή συντήρηση και καινοτόμος προσέγγιση των αρχιτεκτονικών συλλογών
- Εύθραυστος μοντερνισμός
- Κοιτώντας πριν τη φωτογραφία, Η απεικόνιση των κτηρίων πριν από την εφεύρεση της φωτογραφικής τέχνης

– Συντήρηση Μακέτας (τεχνική συνεδρία) Συμμετείχαν με 22 ανακοινώσεις 93 σύνεδροι από Αγγλία, Αίγυπτο, Βέλγιο, Γαλλία, Ιταλία, ΗΠΑ, Ολλανδία, Πολωνία, Σουηδία, Τουρκία και Ελλάδα.

Την έναρξη των εργασιών κήρυξε ο γ. γραμματέας του ΥΠΠΟ κ. Χρ. Ζαχόπουλος. Μίλησαν ο καθηγητής κ. Χαράλαμπος Μπούρας με θέμα *Βυζαντινή Αθήνα: Πολεοδομικός Σχεδιασμός και Αρχιτεκτονική από το 10^ο έως τον 12^ο αιώνα* και η καθηγήτρια κα Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη με θέμα *Αθήνα-Πρωτεύουσα: Από Επαρχιακή Πόλη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σε μια Ευρωπαϊκή Νεοκλασική Πρωτεύουσα*. Ακολούθησε περιήγηση στα σημαντικότερα νεοκλασικά κτήρια του κέντρου.

Στην πρώτη συνεδρία, με πρόεδρο την Jean Linsner, παρουσιάστηκαν τα εκπαιδευτικά προγράμματα του *Swedish Museum of Architecture* από τον κ. David Powell, του *Τμήματος Πληροφόρησης και Εκπαίδευσης της Υπηρεσίας Συντήρησης Ακρόπολεως* από την κα Κορνηλία Χατζηασλάνη, του *Musée des Monuments Français* από τον κ. Robert Dulau και του *Chicago Architecture Foundation* από την κα Jean Linsner.

Ο κ. Dirk De Meyer, καθηγητής στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής και Πολεοδομίας του Πανεπιστημίου της Ghent, πρόεδρος της δεύτερης συνεδρίας μίλησε για τη χρήση των τεχνολογιών αιχμής για τη συντήρηση, διατήρηση αλλά και τη διευκόλυνση της πρόσβασης στα αρχιτεκτονικά αρχεία. Στα Συνέδρια του ICAM επισημαίνεται συχνά η δύναμη αλλά και η ευθραυστότητα των νέων μέσων και η ταχύτητα εξέλιξης της τεχνολογίας, που καθιστά την προηγούμενη παρωχημένη και ουσιαστικά άχρηστη. Την εμπειρία ανέπτυξαν από το *Museum of Architecture, Turkish Building and Information Centre, Istanbul* η κα Derya Nuket Ozer, από το *Centre d'Archives d'architecture du XXème siècle/IFA, Paris* ο κ. David Peyceré, το *Art Institute of Chicago/Department of Architecture*, η κα Carissa Kowalski Dougherty και ο διευθυντής της *Avery Library του Columbia University* κ. Gerald Beasley.

Στην τρίτη συνεδρία τον πρόεδρο και εισηγητή καθηγητή της Σχολής Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ κ. Παναγιώτη Τουρνικιώτη, προβληματίσε η διατήρηση και διάσωση των κτηρίων του Μοντέρνου Κινήματος μέσα από τα αρχαία και τα μουσεία αρχιτεκτονικής. Ομιλητές οι: κα Maristella Casciato, πρόεδρος του διεθνούς *DoCoMoMo*, κα

Mari Nakahara από το *The Octagon, Museum of the American Architectural Foundation*, ο κ. Mohamed Awad διευθυντής του *The Alexandria and Mediterranean Research Centre*, της *Bibliotheca Alexandrina*, ο κ. Wim de Wit υπεύθυνος των Αρχιτεκτονικών Συλλογών του *The Getty Research Institute* και ο καθηγητής του ΕΜΠ κ. Δημήτρης Φιλιππίδης. Την περίοδο αυτή, τη διεθνή επιστημονική κοινότητα απασχολεί ότι σήμερα, μετά από σχεδόν 80 χρόνια, τα κτήρια του Μοντέρνου Κινήματος απειλούνται με κατεδάφιση. Οι σύνεδροι επισκέφθηκαν αντιπροσωπευτικά κτήρια του Μοντέρνου στην Αθήνα. Τους εντυπωσίασε ο σχεδιασμός του συγκροτήματος του Νοσοκομείου «Σωτηρία», αλλά και η κατάσταση του και πρότειναν να απευθύνουν επιστολή-έκκληση προς την πολιτεία, για την αποκατάστασή τους και την ανακήρυξή τους σε διατηρητέα μνημεία.

Η τέταρτη συνεδρία, με πρόεδρο τον κ. Charles Hind της *British Architectural Library, Royal Institute of British Architects*, επικεντρώθηκε στις συλλογές τεκμηρίων της προφωτογραφικής εποχής (αποτυπώσεις, σκίτσα, χαρακτικά). Συμμετείχαν ο καθηγητής κ. Howard Burns, πρόεδρος της Επιστημονικής Επιτροπής του *Διεθνούς Κέντρου Σπουδών Αρχιτεκτονικής Αντρέα Παλλάντιο*, η κα Ellen Van Impe από το *Research Group Architectural History and Conservation, Katholieke Universiteit Leuven*, ο κ. Przemyslaw Watroba από το *Print Room of the Warsaw University Library*, ο κ. Bruce Laverty από το *Athenaeum of Philadelphia* και ο κ. Φίλιππος Μαζαράκης-Αινιάν από το *Εθνικό Ιστορικό Μουσείο των Αθηνών*.

Η πέμπτη –τεχνική– συνεδρία, με πρόεδρο τον κ. Max Polonovsky, συντηρητή του *Musée des Plans-Reliefs de Paris*, ασχολήθηκε με τη συντήρηση προπλασμάτων, των φθορών που προέρχονται από τη συνεχή έκθεσή τους στα μουσεία και τον καθαρισμό γύψινων προπλασμάτων με ακτίνες laser. Παρουσιάστηκαν θέματα από την κα Ellen Smit του *Ολλανδικού Ινστιτούτου Αρχιτεκτονικής*, την κα Brigitte Oger μηχανικό-ερευνήτρια από το *Εργαστήριο για την Έρευνα πάνω στα Ιστορικά Μνημεία της Γαλλίας* και τον κ. Bruno Perdu συντηρητή στο Πανεπιστήμιο του Παρισιού.

Στις 6 Ιουνίου, ο ομότιμος καθηγητής ΕΜΠ κ. Διονύσης Ζήβας μίλησε για την *Προστασία και Αναβίωση της Πλάκας*. Επί τόπου ξενάγηση από τις καθηγήτριες της Σχολής Αρχιτεκτόνων κες Μαργαρίτα Γραφάκου και Ελένη Μαΐστρου. Ακολούθησαν επισκέψεις στα έργα συντήρησης των μνημείων της Ακρόπολης από την κα Λένα Λαμπρινού και τον κ. Κωνσταντίνο Καρανάσο, στη διαμόρφωση του χώρου γύρω από το μνημείο του Φιλοπάππου του Δ. Πικιώνη με τον συνεργάτη του καθηγητή κ. Αλέξη Παπαγεωργίου, στο Ολυμπιακό Αθλητικό Κέντρο Αθηνών με τον καθηγητή κ. Δημήτρη Φιλιππίδη, στα Γενικά Αρχαία του Κράτους και ειδικότερα στο

Αρχαίο Σχολικών Κτηρίων από τις υπεύθυνες των Αρχείων κες Κάλλια Χατζηγιάννη και Αμαλία Παππά, στο Αρχαίο Ερνέστου Τσίλλερ της Εθνικής Πινακοθήκης, από την επιμελήτρια κα Μαριλένα Κασσιμάτη. Τέλος ξεναγήθηκαν στις συλλογές του Μουσείου Μπενάκη από τις επιμελήτριες κυρίες Κάτε Συνοδινού και Φανή-Μαρία Τσιγκάκου και στο Βυζαντινό Μουσείο από τους αρχαιολόγους κα Έλενα Παπασταύρου και κ. Γεράσιμο Παγουλάτο. Οι ανακοινώσεις θα παρουσιαστούν στον τόμο Πρακτικών του Συνεδρίου.

Στα πλαίσια τέλος ICAM13, οργανώθηκε έκθεση της *Accademia di architettura* του Mendrisio αφιερωμένη στο έργο του Ελληνοκύπριου αρχιτέκτονα Πάνου Κουλέρμου, καθώς και η έκθεση του Ελληνικού Ινστιτούτου Αρχιτεκτονικής *Αναφορά στον Κουλέρμω*, με έργα σύγχρονων με τον Κουλέρμω αρχιτεκτόνων και επιμελητή του καθηγητή κ. Ανδρέα Γιακουμακάτο.

Future City: Experiment and Utopia in Architecture 1956-2006

Γιώργος Αρτόπουλος, αρχιτέκτων

Στο Barbican Centre του Λονδίνου λαμβάνει χώρα η αναδρομική έκθεση καινοτόμων σχεδίων για τη ζωή στην πόλη και το κατοικείν, η οποία παρουσιάζει το πώς οι μητροπόλεις μετατρέπονται σε εργαστήρια πειραμάτων από τους αρχιτέκτονες. Η έκθεση περιλαμβάνει πάνω από 300 πρωτότυπα μοντέλα, φιλμ και φωτογραφίες από τη δουλειά αρχιτεκτόνων όπως Lebbeus Woods, Zaha Hadid, Rem Koolhaas, Archigram αλλά και NOX, OCEAN UK, Bernard Cache κ.ά.

Η έκθεση συνδιοργανώνεται από το Κέντρο Αρχιτεκτονικής FRAC με άλλους φορείς αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια μετάλλαξη της πρωτοποριακής πλέον Έκθεσης Αρχιτεκτονικής Architectures Non-Standard που έλαβε χώρα το 2004 στο Κέντρο Pompidou, στο Παρίσι. Ως τέτοια, βασίζεται στην έκθεση του Παρισιού, αλλά επικεντρώνεται περισσότερο στη σχέση της αρχιτεκτονικής με το περιβάλλον που λειτουργεί ως υποδοχέας της, παρά στην εξέλιξη του αρχιτεκτονικού λεξιλογίου της ως μια αυτόνομη οντότητα. Με αυτό τον τρόπο, ασκεί πρωτίστως μια κριτική στις ιδέες και τις προτάσεις κάποιων εκ των σημαντικότερων αρχιτεκτόνων που δραστηριοποιήθηκαν τα τελευταία 50 χρόνια στην παγκόσμια σκηνή του επαγγέλματος έχοντας ως στόχο τη δημιουργία διαλόγου μεταξύ των αρχιτεκτόνων και των κατοίκων των σύγχρονων μητροπολιτικών συγκροτημάτων.

Μετά τη διοργάνωση της έκθεσης αφιερωμένης στο Bauhaus πριν μερικούς μήνες στην Tate Modern, καθώς και αυτής για το Μοντερνισμό στο Victoria & Albert Museum, μόνο τυχαία δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί η επιλογή της θεμα-

τολογίας της παρούσας έκθεσης στο Λονδίνο. Άλλωστε, ο ακρογωνιαίος λίθος της έκθεσης Future City είναι η κριτική της αντιμετώπισης του κανόνα/τύπου μέσω των πειρατισμών των αρχιτεκτόνων τα τελευταία 50 χρόνια. Ως τέτοια, η ιδέα παρουσίωσης ενός διαφορετικού κανόνα, ο οποίος παρεκκλίνει συνεχώς από τις αρχές αναπαράστασής του, υποκινεί την εγκατάσταση ενός διαφορετικού είδους αρχών, οι οποίες ενδεχομένως να μας επιτρέπουν την καλύτερη κατανόηση του Μοντερνισμού. Ο Le Corbusier δεν επέτρεψε ποτέ στον εαυτό του την αφηρημένη αναπαράσταση του κανόνα.¹ Η ανάγνωση της σχέσης του με τον κανόνα, μέσα από περιεχόμενο της έκθεσης, ίσως να επιτρέπει την επαναφορά του μεταπολεμικού του έργου, π.χ. της εκκλησίας στη Ronchamp ή του Philips Pavilion, σε συνέχεια με το σύνολο του έργου του.

Η έκθεση είναι μια δομημένη χρονολογικά αλλά η εγκατάστασή της, σχεδιασμένη από τους F.O.A., επιτρέπει την τυχαία επιλογή πορείας ανάμεσα σε ρεύματα αρχιτεκτονικής και μεμονωμένες προτάσεις έτσι ώστε ο θεατής να είναι ελεύθερος να ακολουθήσει διαφορετικές πορείες αφήγησης.

Ξεκινώντας χρονολογικά, το 1956 ήταν η χρονιά που ο Constant Nieuwenhuis συνάντησε τον Guy Debord και άρχισε το ουτοπικό του σχέδιο, το New Babylon. Ο Constant επηρεασμένος από τις Καταστασιακές θεωρήσεις του Debord οραματίζεται ένα δίκτυο από κενά και πλήρη να αποτελεί μια νέα ψυχογραφική ανάγνωση της πόλης. Επόμενη στάση σε αυτό το δυναμικά μεταλλάξιμο χρονολόγιο είναι το έργο Spatial City του Yona Friedman, ο οποίος στην προσπάθειά του να προσαρμόσει την πρότασή του στην απρόβλεπτη και καοτική ανάπτυξη των μεγαλουπόλεων εναποθέτει τις πόλεις στο χώρο, καθ' ύψος.

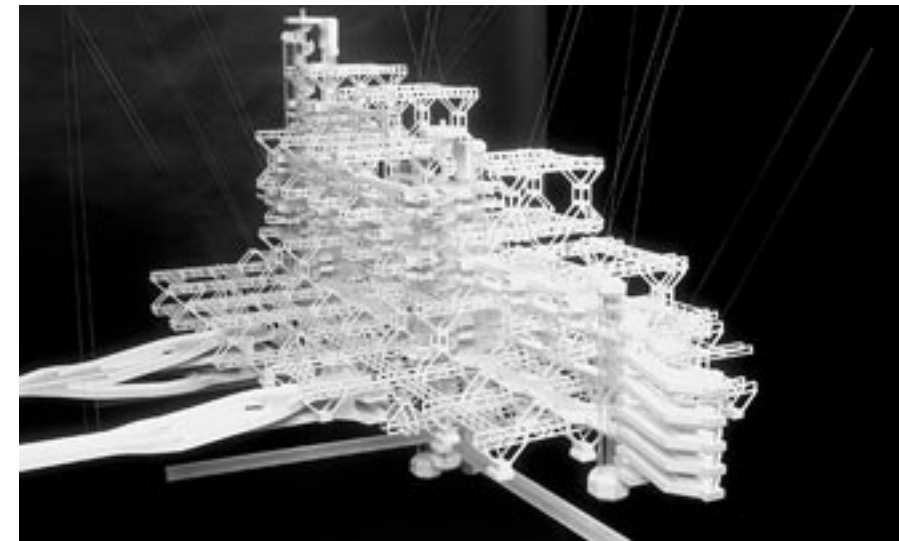
Τη δεκαετία του '50, με τη διάδοση των τεχνικών μαζικής παραγωγής στους τομείς της βιομηχανίας κατασκευής προϊόντων μικρότερης κλίμακας, σε σχέση με πριν το 2ο Π.Π., και εξαιτίας της ανάπτυξης της τεχνολογίας υλικών, οι αρχιτέκτονες, στην προσπάθειά τους να εναρμονιστούν με την τάση της εποχής για οικονομία κλίμακας στην παραγωγή, προτείνουν νέους τρόπους διαβίωσης, επηρεασμένοι από τις ταινίες επιστημονικής φαντασίας και την αυτοκινητοβιομηχανία. Έτσι, η χρήση προκατασκευασμένων τμημάτων από συνθετικά υλικά και οι καμπύλες γωνίες πρωτοστατούν στις προτάσεις των Smithson, του Häussermann, του Chanéac κ.ά. Περνώντας στη δεκαετία του '60, η αρχιτεκτονική επανακαλύπτει τις οργανικές, εύκα-

μπτες φόρμες και τη ροϊκότητα μέσω των συνεχόμενων επιφανειών. Οι αρχιτέκτονες προσπαθούν να εκμεταλλευτούν εξελιγμένες τεχνικές χρήσης μπετόν και πλαστικών για να παράγουν τις καμπυλωμένες μορφές που φαντάζονται.

Στη συνέχεια, μέσω των πειρατισμών των Archigram, του Oblique City των C. Parent και P. Virilio, των οποίων η έρευνα θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ο πρόδρομος αρκετών πειρατισμών της Αποδόμησης, αλλά και του σύγχρονου ψηφιακού αρχιτεκτονικού λεξιλογίου, φτάνουμε στα πρώιμα πειράματα μίμησης βιολογικών διεργασιών από τους Μεταβολιστές στην Ιαπωνία. Αρχιτέκτονες σαν τους K. Kurokawa και A. Isozaki θεωρούν τις μητροπόλεις ως συστήματα σε μια συνεχής αλλαγή φάσης της ισορροπίας τους, δημιουργώντας πολεοδομικές δομές που επεκτείνονται επ' άπειρον.

Μέσα από τους μεταμοντέρνους εξπρεσιονιστικούς συμβολισμούς των Ιταλών Superstudio και Archizoom αλλά και του R. Koolhaas, με το έργο του Delirious New York, τη δεκαετία του '70, φτάνουμε στο Open House (1983-92) των Coop Himmelb(l)au, το οποίο θεωρείται το πλέον κλασσικό έργο της Αποδόμησης. Ενός κινήματος, του οποίου οι θεωρητικές αναζητήσεις βασίστηκαν στο έργο του Γάλλου φιλόσοφου J.

δεκαετίας του '90, η αρχιτεκτονική βρίσκεται πλέον εν μέσω δραστηκών αλλαγών, όχι μόνο σε επίπεδο λεξιλογίου, αλλά και επί της ίδιας της διαδικασίας του σχεδιασμού. Ο υπολογιστικός σχεδιασμός αναμένεται να επιφέρει αλλαγές όχι μόνο στο πώς συντίθεται η αρχιτεκτονική, αλλά και στη δομή του ίδιου του επαγγέλματος, με τον αρχιτέκτονα να ανακτάει το ρόλο του

Derrida και του οποίου οι πρωτεργάτες δραστηριοποιούνται ακόμα στις μέρες μας.

Η αναδρομική αυτή έκθεση τελειώνει χρονολογικά, όπως ξεκίνησε: με μια ακόμα άυλη, ουτοπική συνθήκη, αυτή τη φορά αναδημιουργούμενη στο ψηφιακό περιβάλλον του ηλ. υπολογιστή. Μετά από τον υπερ-φυσικό χώρο του Cyberspace και τους μελλοντολογικούς οραματισμούς, βασισμένους στην Κυβερνητική, της

συντονιστή (master-builder) που είχε στην Αναγέννηση και έχασε μετά τη βιομηχανική επανάσταση. Για τα αρχιτεκτονικά γραφεία των NOX, dECOi, F.O.A., Objectile και EZCT αυτό είναι ήδη πραγματικότητα!

Σημείωση

1. Le Corbusier-Saugnier, *Vers une architecture*, Paris, Editions Crès, 1923.

Ελληνικό τμήμα της UIA

Δελτίο Τύπου

«Προσβασιμότητα για όλους», σε αυτή τη φράση συμπυκνώνεται το κεντρικό νόημα του εξαιρετικά επιτυχημένου και ενδιαφέροντος σεμιναρίου, με αρκετά μεγάλη προσέλευση συναδέλφων και παρουσία εκπροσώπων από πολλούς φορείς, που οργανώθηκε από το Περιφερειακό Πρόγραμμα της UIA «Αρχιτεκτονική για Όλους – AfA», το Ελληνικό Τμήμα της UIA και το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας. Το σεμινάριο, με τίτλο «Accessibility for All, towards Turin's UIA Congress», έλαβε χώρα στο κτίριο του ΤΕΕ, στο Σύνταγμα, στις 15 Μαΐου του 2006. Κατά την έναρξη του Σεμιναρίου χαιρετισμό

ευρωπαϊκού προγράμματος των χωρών Γαλλία, Πολωνία, Σλοβακία, Τσεχία και Ελλάδα

- “Architecture for all – The role of Universities in educational process” από τη *Maria Samona*, αρχιτέκτονα, καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο της Bratislava
- “Design for All – Comprehensive system of Education” από τον αρχιτέκτονα *Luc Givry* της ομάδας ARHVA από το Παρίσι
- “Competition as a tool for AfA education directed as well towards professionals as the public” μια πρόταση για την οργάνωση αρχιτεκτονικού διαγωνισμού υπό την αιγίδα της UIA από τον *Krzysztof Chwalibog*, αρχιτέκτονα και διευθυντή του WP της UIA – AfA.

Εξίσου σημαντικές ήταν και οι παρεμβάσεις των προσκεκλημένων συναδέλφων από διάφορους φορείς, κάτι που τονίζει τη σοβαρότητα του θέματος που αναλύθηκε στο σεμινάριο:

Μαρίλη Χριστοφί, εκπρόσωπος του Υπουργείου Μεταφορών και Επικοινωνιών και της Επιτροπής για την Προσβασιμότητα

Γεράσιμος Πόλης, αρχιτέκτων με μεγάλη εμπειρία στο θέμα της Προσβασιμότητας, όπου αξιοποιεί το παράδειγμα της προσωπικής του ζωής, χρήστης ειδικού αμαξιδίου

Παναγιώτης Κουμουνδούρος, εκπρόσωπος της Τεχνικής Υπηρεσίας του Δήμου Ελληνικού
Δημήτρης Ρηγόπουλος, δημοσιογράφος της εφημερίδας «Καθημερινή», ειδικός σε θέματα αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας
Φίλιππος Μορτάκης, μέλος της Επιτροπής Προσβασιμότητας του ΥΠΕΧΩΔΕ

Ηλίας Τριχόπουλος, διευθυντής της Τεχνικής Υπηρεσίας του Δήμου Μεσολογγίου

Γιάννης Πολυχρονίου, προϊστάμενος του Γραφείου Προσβασιμότητας της Διεύθυνσης Μελετών Μουσείων και Πολιτιστικών Κέντρων

Οι παρεμβάσεις συνδυάστηκαν με ευρύτερη συζήτηση στην αίθουσα που σφράγισε την επιτυχία του σεμιναρίου και ξεκλείδωσε ενέργειες για περαιτέρω συνδυασμένες πλέον δράσεις των φορέων που εμπλέκονται στο τεράστιο ζήτημα της Προσβασιμότητας για Όλους και της σημασίας που αυτή έχει στον αρχιτεκτονικό και αστικό σχεδιασμό.

πάνω: Krzysztof Chwalibog, διευθυντής του προγράμματος της UIA «Αρχιτεκτονική για Όλους – AfA»
μέση: Λίζα Σιόλα, πρόεδρος του Ελληνικού Τμήματος της UIA, Βασίλης Σγούτας, πρώην πρόεδρος της UIA και Luc Givry της ομάδας ARHVA

απεύθυναν η *Λίζα Σιόλα*, πρόεδρος του Ελληνικού Τμήματος της UIA, ο *Γιώργος Διαμαντόπουλος*, γ. γραμματέας του ΣΑΔΑΣ, ο *Βασίλης Σγούτας*, πρώην πρόεδρος της UIA και ο *Krzysztof Chwalibog* από την Πολωνία, διευθυντής του προγράμματος της UIA «Αρχιτεκτονική για Όλους – AfA».

Σημαντικές παρουσιάσεις έγιναν από τους προσκεκλημένους ομιλητές από την Ελλάδα και το εξωτερικό:

- “Philosophy of accessibility for All – Examples form Turkey” από την *Deniz Incedayi*, ανάπλ. καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Mimar Sinan Fine Arts της Κωνσταντινούπολης

- “Accessibility and Design for All (DFA): from school to practice”, από το *Σωτήρη Παπαδόπουλο*, αρχιτέκτονα-πολεοδόμο στα πλαίσια κοινού

αφιέρωμα

New Milan Trade Fair, αρχ. M. Fuksas [φωτ. @archivio fuksas]

Malls:
Λαβύρινθοι Ψευδαισθήσεων

Επιμέλεια: Έλενα Λαϊνά

Από το αστικό «πέραςμα»

στον αστικό αποκλεισμό: συγκρίνοντας τη στοά, με την εμπορική «νησίδα»!

του **Κώστα Μωραΐτη**, αρχιτέκτονα, επίκ. καθηγητή ΕΜΠ

Αντιμετωπίζουμε συχνά τις δεδομένες εκφράσεις του πολιτισμού μας με ελάχιστη ερευνητική διάθεση. Απαιτείται ίσως μια σημαντική πολιτιστική πίεση, μια πολιτιστική εισβολή, προκειμένου κοιτώντας ανάστροφα, να αποκτήσουμε συνείδηση της πολιτιστικής παράδοσης, της δεδομένης συνήθειας, των αποδεκτών, δεδομένων ηθών. Προκειμένου να ανακεφαλαιώσουμε τα επεισόδια της πολιτιστικής μας ιστορίας και να φανταστούμε, στοιχειωδώς έστω, τις διεργασίες που άμεσα βιώνουμε.

Το αντικείμενο του σημειώματός μας, είναι κατ' αρχήν η αναφορά σε έναν παλαιότερο αρχιτεκτονικό τύπο, της εμπορικής στοάς μέσα από τον κτηριακό όγκο, γνωστής με τους όρους «passage» ή «arcade», σημαντικής για τη νεότερη δυτική παράδοση των εμπορικών κτηρίων. Η αναφορά αυτή είναι τόσο περισσότερο ουσιώδης, όσο μας επιτρέπει να αντιμετωπίσουμε κριτικά τα σύγχρονα κλειστά εμπορικά συγκροτήματα, όπως για παράδειγμα την εμπορική «νησίδα», το mall, που η εμπορική του παρουσία και η διαφημιστική του προβολή φαίνεται να αναστατώνει όχι μόνο την αγοραστική ζωή της ελληνικής πρωτεύουσας, αλλά πολύ περισσότερο την πολιτιστική χρήση της πόλης.

Ας βιαστούμε να σημειώσουμε, πως οι διαφορές των δυο παραδειγμάτων, του αρχικού – αφηγησιακού, της στοάς και

του σύγχρονου, της εμπορικής «νησίδας», αντιστοιχούν βέβαια σε κεντρικές διαφορές στην διαχείριση της αγοράς και ας προχωρήσουμε σε λεπτομερέστερες αναφορές.

Η εμπορική στοά, η στοά μέσα από τον κτηριακό όγκο, συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη της αστικής τάξης, με την ανάγκη της να προβάλλει τα νέα βιομηχανικά προϊόντα, επιβάλλοντας τα ως προσοδοφόρα εμπορεύματα. Στη γαλλική πρωτεύουσα, στους χρόνους γύρω από τη γαλλική επανάσταση,² η νέα αστική τάξη απαιτεί νέες κτηριακές κατασκευές ικανές να παρουσιάσουν, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, τα προς πώληση προϊόντα στο αγοραστικό κοινό.

Η διάτρηση του κτηριακού κελύφους από εσωτερικούς «δρόμους», που διασχίζουν τον κτισμένο όγκο, είναι φανερό πως επιτρέπει την αύξηση του εμβαδού των εκθετικών επιφανειών, σε σχέση με το διατιθέμενο εμβαδόν του οικόπεδου. Αν χωρίς τις εσωτερικές στοές, τις passages ή arcades όπως αποκλήθηκαν, η εμπορική αξιοποίηση του οικοπέδου με εκθετικές επιφάνειες-βιτρίνες, έπρεπε να περιοριστεί στην περίμετρο του οικοπέδου, με την επινόηση της εσωτερικής στοάς αυξάνεται σημαντικά, καθώς οι ευκαιρίες της εκθετικής διαφάνειας πολλαπλασιάζονται.

Πέρα όμως από αυτήν, την απλή στην κατανόησή της γεωμετρική αλήθεια, η παρισινή στην αφηγηρία της στοά, συνεισφέρει κάτι ακόμη σημαντικότερο. Τον λειτουργικό και αισθητικό έλεγχο, του χώρου κίνησής του αγοραστικού κοινού. Στο Παρίσι των αρχών του 19ου αιώνα, ο αστός περιπατητής έχει να αντιμετωπίσει αδιαμόρφωτους λασπωμένους δρόμους, την ενοχλητική και συχνά επικίνδυνη για τη σωματική του ακεραιότητα ανοργάνωτη ακόμη κυκλοφορία, περιορισμένο νυκτερινό φωτισμό και βέβαια τις αρνητικές καιρικές συνθήκες, που περιορίζουν την υπαίθρια αστική ζωή για αρκετούς μήνες, σε μια ευρωπαϊκή πρωτεύουσα του τεσσαρακοστού όγδους γεωγραφικού παραλλήλου. Η επινόηση των στοών, επιτρέπει τον έλεγχο όλων αυτών, των αρνητικών για τον αστικό περίπατο συνθηκών. Η βελτίωση των οικοδομικών, κατασκευαστικών τεχνικών προσφέρει στους βελτιωμένους εσωτερικούς δρόμους, τη δυνατότητα της υαλόσκεπης αιθριότητας, που επεκτείνει την λάμψη της και τη νύχτα, με εσωτερικό φωτισμό, με τις πολλαπλές αντανάκλασεις στα εκθετικά υαλοστάσια. Μοιραία, η απαίτηση της πολυτέλειας των εμπορευμάτων, η αισθητική τους επιτήδευση, η προσπάθεια αισθητικού υπερκαθορισμού των επιλογών του αγοραστικού κοινού, συσχετίζεται αμφίδρομα με την πολυτέλεια, με τη «φαντασμαγορία» των εμπορικών στοών, που προτείνονται ως η προωθημένη αστική επιτομή όλων των αγοραστικών απολαύσεων.

Με αυτήν τη σειρά παραδοχών περιγράψουμε μια περί-

πλοκή σειρά πρακτικών και περιπλοκότερων ιδεολογικών συσχετισμών, που συλλειτουργούν, προκειμένου να παράγουν εντέλει ένα σημαντικό κομμάτι των νεότερων αστικών ηθών. Σημαντικό, όχι μόνο για την κεντρική συμμετοχή του στην οικονομική ζωή και στην κοινωνική καθημερινότητα των νεότερων δυτικών κοινωνιών, αλλά και για τη γεωγραφική ευρύτητα της παρουσίας του. Για την υλοποίηση του σε όλες τις δυτικές μεγαλουπόλεις και σε όσες άλλες απαίτησαν το δυτικότερο προσωπείο.

Αλλά το παράδειγμα των στεγασμένων στοών, ως παράδειγμα πολεοδομικού και αρχιτεκτονικού μορφώματος, το

οποίο συνδέεται με σημαντικούς οικονομικούς μηχανισμούς και αποδίδει σημαντικότερα πολιτιστικά αποτελέσματα, αξίζει να μας απασχολήσει και για δυο επιπλέον λόγους.

Ο πρώτος ορίζεται ήδη από την αρχή αυτού του σημειώματός μας. Αναφέρεται στην αφηγησιακή παρουσία των εμπορικών εσωτερικών στοών, σε μια σειρά από παραδείγματα εμπορικών χώρων, που οδηγούν εξελικτικά στο σύγχρονο παράδειγμα των εμπορικών «νησίδων» - malls.

Ο δεύτερος συνδέεται με τη τύχη της θεωρητικής προσέγγισης του παραδείγματος, από τον Γερμανό θεωρητικό του μεσοπολέμου Walter Benjamin. Το σημαντικότερο έργο του, το Έργο του για τις Στοές, *Passagen-Werk*, ο Benjamin δεν έζησε αρκετά, ώστε να το ολοκληρώσει. Εντούτοις το επεξεργάστηκε αρκετά, ώστε από τα αποσπάσματα που σώζονται να γίνονται φανεροί κάποιοι από τους βασικούς άξονες της σκέψης του.³

Στα αποσπάσματα αυτά, γίνεται φανερό το ενδιαφέρον να εξεταστούν οι στοές, τόσο στα πλαίσια μιας πρακτικής πραγματικότητας, όσο και στα πλαίσια της συγκρότησης ενός «μυθικού χώρου», χώρου πολιτιστικών παραστάσεων, εν πολλοίς φαντασιακών. Χώρου ιδεολογικών φαντασμάτων, τα οποία συγκροτούν εντούτοις την πολιτιστική αντίληψη εκτεταμένων ομάδων του δυτικού πληθυσμού, για τις συνθήκες της ύπαρξής του. Τα «φαντάσματα»

αυτά, η φαντασιακή αίγλη την οποία εκπέμπει το αγοραστικό πεδίο, συμπλέκονται με το σύνολο της πολιτισμικής ζωής. Υποβάλλουν τους όρους της καθημερινότητας, χαρακτηρίζουν τη λογοτεχνία και τις εικαστικές τέχνες, φθάνουν να συγκριθούν, ως προς το κοινωνικό κύρος τους, με τα θρησκευτικά ιδεολογικά μορφώματα.⁴

Ας επαναλάβουμε συνοπτικότερα τις βασικές αυτές θέσεις και ας επικειρήσουμε να επεκτείνουμε τις αναφορές και τις διαπιστώσεις μας.

Σε όλη τη διαδικασία πρακτικής «αξιοποίησης» της αστικής γης, ως προς την ευφύεστη λειτουργική οργάνωση εμπορικών χώρων η παρουσία της αρχιτεκτονικής είναι προφανής.

Αποτελεί το μέσο με το οποίο βελτιστοποιείται η χρήση της αστικής γης, με το οποίο αξιοποιείται, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, η έκταση που διατίθεται προς οικοδόμηση. Ταυτόχρονα όμως συμβάλει στην «αξιοποίηση», στην απόδοση αξίας στο εμπόρευμα, υποβάλλοντας τους γενικότερους όρους της πολιτιστικής πρόσληψής του.

Η ψυχαναλυτική θεωρία διερευνώντας τους όρους συγκρότησης της συνείδησης, επισημαίνει τη ψυχική λειτουργία δυο συμπληρωματικών ασύνειδων διεργασιών, μέσω των οποίων τα κοινωνικά πρότυπα υπαγορεύονται στα επιμέρους άτομα, μέλη των κοινωνικών ομάδων.

Πρόκειται για τις διεργασίες της «ενδοβολής» και της «προβολής», οι οποίες μαζί και οι δύο, συγκροτούν έναν συνολικότερο μηχανισμό, αυτόν της «ταυτοποίησης» ή «καύτησης».⁵ Τα άτομα-μέλη αποδέχονται με ασύνειδο τρόπο,⁶ «ενδοβάλλουν» πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς, τα οποία στη συνέχεια «προβάλλουν» ως δεδομένα στον κοινωνικό τους περίγυρο. Με το τρόπο αυτό, τα μέλη της κοινωνικής ομάδας, τείνουν να προσαρμόσουν τη συμπεριφορά τους, να ταυτοποιηθούν, να ταυτιστούν με ένα σύστημα κοινωνικών προτύπων, το οποίο στην ανα-

τολή του 19ου αιώνα, φαίνεται να καθορίζεται ήδη κεντρικά από τους όρους παραγωγής και διανομής του εμπορεύματος. Φαίνεται επίσης να συσχετίζεται άμεσα με την αρχιτεκτονική πρόταση της στοάς.

Οι στοές ως κτισμένη υλική πραγματικότητα και ταυτόχρονα ως φαντασικά επενδεδυμένοι χώρος, αποτελούν τις αστικές ζώνες, όπου συγκλίνουν οι υποσχέσεις των απολαύσεων, ώστε να προβληθούν στη συνέχεια στο έκθαμβο αστικό κοινό.⁷ Έτσι η αρχιτεκτονική αποβαίνει και υλική συνθήκη και ψυχικό πλαίσιο για την επιβολή των αγοραστικών ηθών, γεγονός που φαίνεται να χαρακτηρίζει ένα μεγάλο εύρος κτηριακών παραδειγμάτων, που επιμένουν να εγκλωβίσουν το ενδιαφέρον μας, καθορίζοντας ει δυνατόν την αγοραστική μας απόκριση.

Εδώ ο σχολιασμός μας ολοκληρώνει τις αναφορές και τις διαπιστώσεις του.

Το πρώτο συμπέρασμα είναι πως η πρώτη ιστορία της εμπορευματικής αρχιτεκτονικής είναι αποκαλυπτική για τη συνέχεια των πολιτιστικών παραδειγμάτων.

Το δεύτερο συμπέρασμα είναι πως στην ακολουθία καταγωγής που παρουσιάσαμε, ακόμη και αν στερήσουμε τα παλαιότερα παραδείγματα από τη ρομαντική τους αίγλη, ακόμη και τότε, παρουσιασμένα ως κατ' αρχήν παραδείγματα εμπορευματικής εκμετάλλευσης, εμφανίζονται πολύ λιγότερο ανησυχητικά, πολύ λιγότερο επίφοβα σε σύγκριση με τους σύγχρονους τους επιγόνους.

Ο συγκριτικός χαρακτηρισμός δεν αφορά βέβαια μια απλή αισθητική κρίση, όσο τον φόβο πως οι σύγχρονες εμπορικές «νησίδες», δεν χαρακτηρίζονται μόνο από γιγαντισμό, συχνά τελείως δυσανάλογο προς την κλίμακα του αστικού ιστού που τις περιβάλλει. Χαρακτηρίζονται πολύ περισσότερο, από την αδιαφορία τους προς τον ιστό αυτό, από την απόρριψη εντέλει του ιστού, από τον χωρικό αποκλεισμό της εμπορικής ζώνης στο εσωτερικό. Αυτός ο καταναλωτικός αυτισμός, αυτή η προβολή του αγοραστή – ασφάλακα – mole κλεισμένου στην αγοραστική φωλιά – mall, είναι που καθιστά την αρχιτεκτονική προσέγγιση επίφοβη στις σύγχρονες κατασκευές, πολύ περισσότερο επί-

φοβη από ότι υποδεικνύουν η απλοϊκή συνθετική επίλυση και η οικοδομική προχειρότητα.

Στο παλαιότερο παράδειγμα των στοών, η ιδιωτική υπόσχεση της απόλαυσης, επιτρέπει εντούτοις τη δημόσια κίνηση, το πέρασμα *passage*, την ακολουθία της ζωής της πόλης, η οποία εξακολουθεί να εξελίσσεται στην επόμενη εγγύτατη έξοδο της στοάς.

Στο πλησιέστερο στην εμπειρία μας αστικό παράδειγμα, στο περιώνυμο Mall του Αμαρουσίου, ο επισκέπτης αναδύεται σε έναν αποκομμένο χώρο, που προβάλλει αυτόν ακριβώς τον ακρωτηριασμό της προηγούμενης αστικής εμπειρίας, ως κεντρικό του προσόν, ως βασική του ιδιαιτερότητα.

Σημειώσεις

1. Για το κείμενο που ακολουθεί πρέπει να ευχαριστήσω για την παρατεταμένη «διδασκαλία» τους, τις σπουδάστριες της Αρχιτεκτονικής Σχολής ΕΜΠ, Κυριακή Καραχάλου, Παδουβάκη Γεωργία, Κουνίδη Κατερίνα και Ραδινού Ιωάννα. Με τις διαδοχικές εργασίες τους διατήρησαν ενεργό το ενδιαφέρον μου, για το θέμα που εξετάζουμε.

2. Στα 1786 έχουμε τις *Galleries* του *Palais-Royal*, στα 1791 το *Passage Feytaud*, στα 1806 ολοκληρώνεται η Στοά του Καΐρου, *Passage du Caire* και έπεται συνέχεια στη Γαλλία και στις άλλες ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις.

3. Πρβλ. Walter Benjamin: *Gesammelte Schriften*. Επιμ. Rolf Tiedemann, Hermann Schwepenhäuser, εκδ. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1972. Τόμοι 6 (I-VI). Ο V ειδικότερα τόμος, *Das Passagen-Werk* περιλαμβάνει το σωζόμενο συγγραφικό υλικό από το Έργο των Στοών. Πρβλ. επίσης την γαλλική μετάφραση, *Paris, Capitale du XIXe Siecle, le livre des passages*, εκδ. du Cerf, Παρίσι, 1997.

Η Suzan Buck-Morss, στο βιβλίο της *The dialectics of seeing*, *Walter Benjamin and the Arcades Project*, Mit Press, 1982, επιχειρεί την «ανακατασκευή» του *Passagen-Werk*, προτείνοντας δομή ανάλογη προς αυτήν, την οποία θα είχε αποκτήσει, αν είχε ολοκληρωθεί». 4. Οι στοές αποτέλεσαν «τον αυθεντικό ναό του κεφαλαιοκρατικού εμπορεύματος». Πρβλ. W. Benjamin, όπου προηγούμενα, τόμος V, σελ. 86.

5. Οι αντίστοιχοι όροι είναι Γρ. Introjektion, Projection, Identifizierung, Γλ. introjection, projection, identification. Πρβλ. J. Laplanche et J.B. Pontalis: *Vocabulaire de la Psychanalyse*, εκδ. PUF, Παρίσι, 1967. Η πληρέστερη θεωρητική τους παρουσίαση από την Anna Freud: *Το Εγώ και οι Μηχανισμοί Άμυνας*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1978.

Μια προσπάθεια εφαρμογής της θεωρίας των μηχανισμών αυτών στη διερεύνηση της αρχιτεκτονικής, τέχνης Κ. Μωραΐτης: *Architecture et Mécanismes de Défence. Pour une décodification psychanalytique de l'expression architecturale*. Ερευνητική εργασία στο Πανεπιστήμιο Paris I. Παρίσι, 1980. Επίσης Κ. Μωραΐτης: *Μηχανισμοί Άμυνας. Η συμμετοχή τους στην Πολιτισμική Έκφραση*. Διάλεξη στην Ελληνική Εταιρία Ομαδικής Ανάλυσης και Οικογενειακής Θεραπείας. Αθήνα, 2006.

6. Μέσω διαδικασιών απόρριψης και επιβράβευσης.

7. «Οι στοές, ακτινοβολούσαν στο Παρίσι της Δεύτερης Αυτοκρατορίας, σαν σπηλιές με νεράιδες». «Κατασκευασμένες σαν εκκλησία σε σχήμα σταυρού, ώστε σε πραγματικό επίπεδο να συνδέονται και με τους τέσσερις δρόμους που τις περιβάλλουν, αυτά τα ιδιόκτητα περάσματα, που εντούτοις επιτρέπουν τη δημόσια κίνηση, εκθέτουν τα εμπορεύματα σε βιτρίνες, όπως τις εικόνες σε κόγχες ναών. Οι ιδιαίτερα βέβηλοι οίκοι απόλαυσης, που βρίσκεις εδώ, προκαλούν τον περαστικό, προσφέροντας γαστρονομικές εκλεπτύνσεις, μεθυστικά ποτά, άκοπο πλούτο στον τροχό της ρουλέτας, χαρά στα θέατρα ποικιλιών και εκποτισμένη στα υπερώα των πρώτων ορόφων σεξουαλική απόλαυση, που πωλείται από θεσπέσιες οικοδέσποινες, κυρίες της νύκτας, ντυμένες με ρούχα του συρμού». Πρβλ. S. Buck-Morss, ό.π. σελ. 83.

Malls:

Η διεθνής εμπειρία

της Έλενας Λαΐνα, αρχιτέκτονας MBA-MSc

Όταν οι αρχιτέκτονες στο IV CIAM (1933, Αθήνα) συζητούσαν για τα προβλήματα που είχαν προκύψει εξαιτίας των αποστάσεων μεταξύ κατοικίας, εργασίας και αναψυχής, σίγουρα δεν φαντάζονταν ως λύση –80 χρόνια αργότερα– τη σύζευξη όλων των παραπάνω λειτουργιών σε «πολυλειτουργικά» κέντρα-κουτιά, αποσπασμένα από τον ιστό της πόλης, τα γνωστά σήμερα ως *malls*. Στο άρθρο επιχειρείται η διερεύνηση των συνηθών δημιουργίας των *malls*, της αρχιτεκτονικής τους έκφρασης καθώς και η διατύπωση υποθέσεων για τη μελλοντική εξέλιξή τους.

Η ιδέα της ανάπτυξης ενός εμπορικού κέντρου μακριά από το κέντρο της πόλης αποδίδεται στον J.C. Nichols από το Κάνσας των ΗΠΑ –το 1922 με τη δημιουργία του *Country Club Plaza*– που σκοπό είχε να εξυπηρετήσει τις εμπορικές ανάγκες σε μια μεγάλης κλίμακας οικιστική ανάπτυξη. Προς το τέλος της δεκαετίας του 1920, καθώς οι αυτοκινητόδρομοι αρχίζουν να «περικλείουν» ασφυκτικά τα κέντρα των μεγαλουπόλεων, μικρές εμπορικές «νησίδες» αρχίζουν να κτίζονται στις παρυφές τους. Τα καταστήματα συντίθενται γραμμικά με χώρους στάθμευσης μπροστά τους.

Το *Highland Park Shopping Village* στο Ντάλας του Τέξας (1931) θεωρείται ως το πρώτο σχεδιασμένο εμπορικό κέντρο, ένα αυτόνομο εσωστρεφές κτίριο που δεν διατρέχεται από δημόσιο δρόμο, όπως μέχρι τώρα συνέβαινε. Με αυτή την επαναστατική για την εποχή της αρχιτεκτο-

νική λύση, ουσιαστικά ξεκινά η αποκοπή του διαλόγου των εμπορικών κέντρων με την πόλη.

Στις δεκαετίες του 1930 και 1940, οι επιχειρηματίες Sears Roebuck & Co και Montgomery Ward δημιουργούν μεγάλα εμπορικά κέντρα με παράπλευρα πάρκινγκ πολλών θέσεων, μακριά από τα κέντρα των πόλεων. Η μετάθεσή τους στα προάστια, έχει ήδη ξεκινήσει.

Το 1956 το *Southdale Center* στην Edina της Καλιφόρνια, ανοίγει ως το πρώτο κλειστού τύπου *mall*, σχεδιασμένο σε δύο επίπεδα. Έχει κεντρικό κλιματισμό, έναν άνετο κοινόχρηστο χώρο και δύο ανταγωνιστικά πολυκαταστήματα που ενισχύουν την προσέλκυση μικρότερων επιχειρήσεων. Μέχρι το 1964 υπήρχαν 7.600 εμπορικά κέντρα στις ΗΠΑ. Η περιφερειακή ανάπτυξη και η αύξηση του πληθυσμού μετά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο, δημιούργησε την ανάγκη για μεγαλύτερη οικιστική ανάπτυξη και ένα πιο «βολικό» λιανικό εμπόριο. Τα περισσότερα από τα εμπορικά κέντρα στις δεκαετίες 1950 και 1960 εξυπηρετούσαν νέα οικιστικά συγκροτήματα.

Το *Leaming from Las Vegas*² (1971) θέτει για πρώτη φορά την έννοια της εμπορικής αρχιτεκτονικής, την αντίληψη της αρχιτεκτονικής ως συσκευασίας, με αναπόφευκτη επιρροή στην αρχιτεκτονική των *malls*.

Το 1967 στην Costa Mesa της Καλιφόρνια, κατασκευάζεται το *South Coast Plaza*, (250.000 τ.μ.) διεκδικώντας τον τίτλο του μεγαλύτερου *shopping mall* στην Αμερική. Σήμερα, θεωρείται το πιο κερδοφόρο εμπορικό κέντρο στις ΗΠΑ και ίσως το πολυτελέστερο. Με συνεχείς προσαρμογές ανανέωσης της εικόνας του, προσελκύονται καταξιωμένοι ενοικιαστές όπως *Cartier, Carolina Herrera, Tiffany's*, κ.ά. Εκεί προάγεται ένας ιδεατός κόσμος όπου όλα είναι αστραφτερά, καινούργια, καθαρά, τέλεια και –προπάντων– υποσχόμενα.

Μέχρι το 1972 ο αριθμός των εμπορικών κέντρων έχει διπλασιαστεί σε 13.174, ενώ στη δεκαετία του 1980 η ανάπτυξή τους παραμένει σταθερή. Είναι η εποχή όπου τα υπερτοπικά πλέον *malls*, με έκταση μεγαλύτερη από 75.000 τ.μ., γίνονται ιδιαίτερα δημοφιλή. Το 1985 ολοκληρώνεται στην Αλμπέρτα του Καναδά το *West Edmonton Mall* (εικ. 1), σε ένα μεγαλόπνοο project 570.000 τ.μ. και κόστους 750 εκ. δολάρια. Περιλαμβάνοντας 800 καταστήματα, ξενοδοχείο 360 κλινών, 110 εστιατόρια, ψυχαγωγικό πάρκο, πισίνα με τεχνητή άμμο, ενυδρείο και μίνι-γκολφ, παραμένει μέχρι σήμερα το μεγαλύτερο κλειστό εμπορικό κέντρο της Β. Αμερικής.

Το *The Mall of America* στο Bloomington της Μινεσότα (εικ. 2) με 390.000 τ.μ., είναι το μεγαλύτερο κλειστό *mall* ολοκληρωμένων Ηνωμένων Πολιτειών (1992, κόστος 635 εκ. δολάρια). Τα 520 καταστήματά του στεγάζονται σε τρία επίπεδα ενώ οι κύριοι κοινόχρηστοι διάδρομοι έχουν μήκος 2,3 μίλια. Στον 4ο όροφο βρίσκεται ο ψυχαγωγικός

κάτω: Εικ. 1. Αεροφωτογραφία τμήματος του West Edmonton Mall, Αλμπέρτα, Καναδάς. Το μεγαλύτερο mall της Βόρειας Αμερικής

πάνω: Εικ. 2. Εσωτερική άποψη του *The Mall of America*, *Bloomington*, Μινεσότα. Η θολωτή οροφή του παραπέμπει στις ευρωπαϊκές στοές του 19ου αιώνα
 μέση: Εικ. 3. *Golden Resources Shopping Mall*, Πεκίνο, Κίνα. Το 2ο μεγαλύτερο mall στον κόσμο. Άνοιξε το φθινόπωρο του 2004
 κάτω: Εικ. 4. Σχεδιαστική μακέτα του *South China Mall* στην Κίνα. Σήμερα, το μεγαλύτερο mall στον κόσμο

τομέας με εστιατόρια, κινηματογράφους και night clubs, καθώς και ένα πλήρες ψυχαγωγικό πάρκο. Προσελκύει 40 εκ. καταναλωτές το χρόνο, οι οποίοι εκτιμάται ότι ξοδεύουν σε αυτό περίπου 1δισ δολάρια ετησίως.

Σήμερα, τα μεγαλύτερα malls στον κόσμο βρίσκονται στην Κίνα. Το *Golden Resources Mall* (εικ. 3) (Πεκίνο 2004, 560.000 τ.μ.), έκλειψε τον τίτλο του μεγαλύτερου mall στον κόσμο και έχασε την πρωτιά έναν χρόνο σχεδόν αργότερα, από το *South China Mall* (εικ. 4), το οποίο είναι τρεις φορές το μέγεθος του *West Edmonton Mall*.

Τα ευρωπαϊκά malls είχαν ανάλογη εξέλιξη σε πιο περιορισμένο όμως αριθμό και μεγέθη. Η έλλειψη χώρου –σε σχέση με την αμερικάνικη ύπαιθρο–, οι υφιστάμενοι πολεοδομικοί κανονισμοί και τέλος, η ευρωπαϊκή κουλτούρα, επιβάλλουν σαφώς μικρότερες κλίμακες και διαφορετικής αισθητικής αρχιτεκτονήματα. Τα εμπορικά κέντρα αναπτύσσονται στις ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις και τα προσάτι τους από τη δεκαετία του '50, ενώ τα malls θα κάνουν την εμφάνισή τους μόνον τα τελευταία χρόνια, υπακούοντας περισσότερο στην προώθηση των πολυεθνικών εταιρειών, –ειδικά μετά την καθιέρωση του ευρώ– παρά σε καθαυτές πολεοδομικές ανάγκες. Η ανάγκη δημιουργείται, παρά υφίσταται. Παρόλο που οι κλίμακες διαφέρουν, τα πιο πρόσφατα παραδείγματα malls στην Ευρώπη ακολουθούν τα κτιριολογικά προγράμματα των αμερικανικών, υπερτερούν όμως σε ποιότητα και αρχιτεκτονική σύλληψη. Όταν η θολωτή

πάνω: Εικ. 5. Δίδυμος Πύργος *Wienerberg*, Βιέννη, Αυστρία. Αρχιτέκτονας: *Massimiliano Fuksas*. Κατασκευή: 1999-2001. Συνολική επιφάνεια: 139.500 τ.μ.
 κάτω: Εικ. 6. *Centro Commerciale CIS*, Μιλάνο, Ιταλία. Αρχιτέκτονας: *Renzo Piano*. Κατασκευή: 2004-2006. Ένας ηφαιστειακός κρατήρας αποτέλεσε τη σύλληψη του αρχιτέκτονα

άγει αρχιτεκτονική μέσα από τους αρχιτέκτονες που επιλέγει.⁶ Έχουμε περάσει σε μία νέα φάση, πλέον και στην Ευρώπη, όπου το δημιουργικό αρχιτεκτονικό γραφείο του παρελθόντος έχει διαδεχθεί η αρχιτεκτονική εταιρεία που διαχειρίζεται παρά δημιουργεί.

Στην ερώτηση ποια θα είναι τα malls του μέλλοντος, ίσως απαντά η ταινία *Minority Report* του *Steven Spielberg*.⁷ Σε μία κοινωνία με τον απόλυτο έλεγχο ως ζητούμενο, το mall (εικ. 10) εμφανίζεται ως ο νέος πολικώρος του μέλλοντος. *Life in the Box?* Αναρωτιέται ο *Rem Koolhaas* («*Kunstall II*», *OMA*, *Ρότερνταμ*, 1992).

– Τι κάναμε χθες το απόγευμα;
 – Δεν θυμάμαι πια. Νομίζω τίποτε το ιδιαίτερο. Απλά φλυαρούσαμε, νομίζω.⁸

Ίσως σε λίγο η απάντηση να είναι: Δεν θυμάμαι πια. Απλά ψωνίζαμε, νομίζω.

Ο *William Severini Kowinski* στο βιβλίο του *Consuming the Future* αναφέρει: «όταν αναλώνουμε το παρόν, καταναλώνουμε το μέλλον. Αυτό που μας διαχωρίζει ως νοήμονα όντα είναι η ευθύνη μας. Έχουμε ευθύνη στο παρόν και στο μέλλον μας». Ο *Jim Hattis* συνοψίζει τα παραπάνω σε μια απλή φράση: *Ζωή είναι ό,τι κάνεις κάθε μέρα*.

Ο *N. Βατόπουλος*⁹ επιχειρεί έναν ενδιαφέροντα συσχετισμό των *shopping malls* με την τέχνη με αφορμή την επέκταση της *Tate Modern* στο Λονδίνο (2000). Σχεδιασμένη ως «θεματικό πάρκο ψυχαγωγίας, πολιτισμού και κατανα-

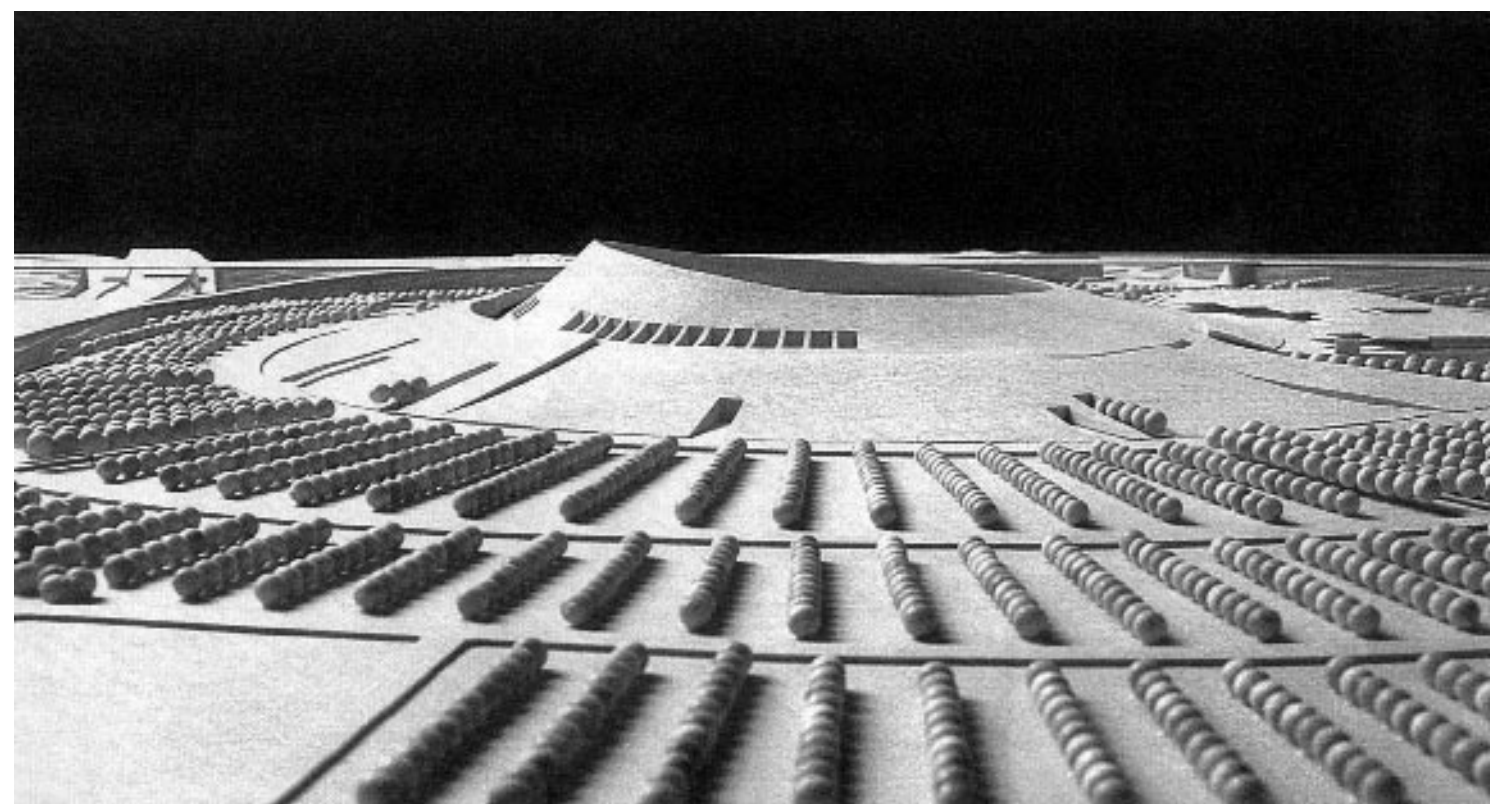

μεταλλική οροφή του *The Mall of America* αναπολεί ακόμα τις ευρωπαϊκές στοές του 19ου αιώνα, όπως την *Galleria* του Μιλάνου στην Ιταλία, ο *Massimiliano Fuksas* εμπνευσμένος από τις κινήσεις του ανεμοστρόβιλου δημιουργεί την *Fiera* στο Μιλάνο,³ ένα ιδιότυπο mall υψηλής αισθητικής ή τον *Δίδυμο Πύργο Wienerberg* στη Βιέννη (εικ. 5), με χώρους στάθμευσης, κινηματογράφους, εστιατόρια, καταστήματα και γραφεία. Η διαφάνεια με τη χρήση σύγχρονων υλικών και τεχνολογίας, ενισχύει την απόλυτη καθαρότητα και επιδιώκει ένα «άνοιγμα» ορατό πολύ πέραν των ορίων της πόλης.

Ο *Renzo Piano* εμπνευσμένος από τον κρατήρα του *Βεζουβίου* (εικ. 6), σχεδιάζει το εμπορικό κέντρο *CIS* στη *Νάπολη*.⁴ Το κέντρο, με διάμετρο 320 μ. και ύψος 25-41 μ., εντάσσεται σε έναν ευρύτερο αστικό σχεδιασμό, που περιλαμβάνει εμπορικές χρήσεις, μουσείο και κέντρο πολλαπλών χρήσεων.

Ο *Jean Nouvel* σχεδιάζει τις *Galleries Lafayette's* στο *Βερολίνο* (εικ. 7-8) αναμειγνύοντας με ευφάνταστο τρόπο καταστήματα, γραφεία και λοιπές χρήσεις. Το εσωτερικό περιλαμβάνει μια σειρά από μεγάλους κώνους οι οποίοι διατρύπουν τα επίπεδά του και διαχέουν τον φυσικό φωτισμό σε κάθε σημείο του κτιρίου, ενώ το διάφανο δάπεδο του ισογείου λειτουργεί σαν προέκταση του δρόμου, μια και είναι ανοικτό και στις δύο προσόψεις του. Η διάθλαση και η διάχυση του φωτός μέσα από τους γυάλινους κώνους και τις προσόψεις του κτιρίου, δημιουργούν ένα παιχνίδι αντιθέσεων, που μετριάξει την αίσθηση της βαρύτητας ή της μονοτονίας που πολλά από τα σύγχρονα malls παρουσιάζουν.⁵

Ο ίδιος αρχιτέκτονας θα σχεδιάσει το *Triangle Des Gares* στο *Παρίσι* (εικ. 9), ένα σύγχρονο mall με εμπορικές χρήσεις, γραφεία, κατοικία και ξενοδοχεία. Σε μια προσπάθειά του να δημιουργήσει ένα κτίριο που θα ξεφεύγει από τον άμορφο, αδιάφορο χώρο ενός τυπικού εμπορικού συγκροτήματος, ο *Nouvel* οργανώνει την κάτοψη μέσω αξόνων, οι οποίοι διατρέχουν κατά μήκος τον εμπορικό

τομέα του κτιρίου, προκειμένου να ενώσουν την πόλη με τον παράπλευρο σιδηροδρομικό σταθμό. Στους πέντε (5) ορόφους του κτιρίου, με το νέον να χαρακτηρίζει το περίβλημά του, εμπορικά, καλλιτεχνικά και ιδεολογικά μηνύματα εκπέμπονται προς την πόλη. Το *Triangle Des Gares* αποτελεί μέρος ενός μεγαλεπήβολου έργου, του *Euralille project*, με επικεφαλής την *OMA* του *Rem Koolhaas*, η οποία λειτουργεί ως *master planner*, ως ο συντελεστής που προσδιορίζει σχέσεις, χαράσσει στρατηγικές και προ-

λωσης», προσέλυσε την περασμένη περίοδο 4 εκ. επισκέπτες. «Η επίσκεψη σε ένα τέτοιο μουσείο με εκτόπισμα που υπερβαίνει το χαρακτήρα του και τον ρόλο του στον τομέα της τέχνης, μεταβάλλεται σε μια εμπειρία που σε επίπεδα κατανάλωσης έχει αντιστοιχίες με την επίσκεψη σε ένα μεγάλο mall». Άνοιγμα, λοιπόν, της τέχνης στο ευρύ κοινό μέσω καταναλωτικών συμβόλων και προτύπων ή εμπορευματοποίησης της τέχνης μέσω της κατανάλωσης; Τι θα προδούν άραγε τα malls του μέλλοντος;

Το εμπορικό κέντρο ως αστικός προορισμός

της **Αρετής Σακελλαρίδου** και
Ευαγγελίας Χατζηκωνσταντίνου, αρχιτεκτόνων

Τα τελευταία χρόνια η αντίληψη της πόλης ως ένα συμπαγές σύνολο αλλάζει, με την εμφάνιση νέου τύπου αστικών συγκεντρώσεων στην ενδιάμεση ζώνη (αστική περιφέρεια) ανάμεσα σε αυτήν και στην ύπαιθρο.¹ Οι νέες συγκεντρώσεις αναπτύσσονται με διαφορετική, από τον παραδοσιακό αστικό ιστό, δομή και γεωμετρία συμβάλλοντας στην απομάκρυνση της πόλης από το κεντρικό μοντέλο οργάνωσης. Η αναδιοργάνωση του χώρου των πόλεων συνδέεται με τις αλλαγές στο παραγωγικό σύστημα που αφορούν στις διαδικασίες παγκοσμιοποίησης της οικονομίας. Οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης μοιάζουν να έχουν μεγαλύτερη επίδραση στις μητροπόλεις της περιφέρειας και οι ελληνικές πόλεις δεν αποτελούν εξαίρεση. Στην κατεύθυνση αυτή επισημαίνονται μια σειρά από νέα φαινόμενα στα πεδία της αστικής ανάπτυξης, που τείνουν να συγκροτήσουν ένα νέο πρότυπο οργάνωσης του αστικού χώρου.² Το νέο πρότυπο, που συνυπάρχει με παλιότερες μορφές και διαδικασίες αστικής ανάπτυξης, επιλέγει να δραστηριοποιείται κυρίως σε ζώνες υψηλής απόδοσης όπως είναι οι μεγάλοι οδικοί άξονες στην αστική περιφέρεια και τις εισόδους των πόλεων, όπου εξαιτίας της προοπτικιστικότητάς τους, η ζήτηση για εντατικές εμπορικές χρήσεις είναι αυξημένη.

Τα εμπορικά κέντρα (malls) που εμφανίζονται τα τελευταία χρόνια στην αστική περιφέρεια των ελληνικών πόλεων είναι το αποτέλεσμα μιας μακροχρόνιας εξελικτικής πορείας ενός τύπου οργάνωσης του λιανικού εμπορίου που πρωτοεμφανίστηκε στα προάστια της Αμερικής. Σύμφωνα με

το περιοδικό Re+D, ως εμπορικό κέντρο (mall), ορίζεται σήμερα ένα σύνολο από εγκαταστάσεις λιανικού εμπορίου, για τις οποίες ο σχεδιασμός, η κατασκευή, η ιδιοκτησία και η διαχείριση γίνονται ως ενιαία ιδιοκτησία. Προϋπόθεση για να ονομαστεί μια συγκέντρωση λιανικού εμπορίου «εμπορικό κέντρο» είναι να υπερβαίνει τα 10.000 m² μεικτής ενοικιάσιμης επιφάνειας, να έχει τουλάχιστον 10 καταστήματα λιανικού εμπορίου, να προσφέρει χώρους στάθμευσης και να συνδέεται άμεσα με τα μεταφορικά δίκτυα της ευρύτερης αστικής περιοχής.³

Οι Gollner και Wimmer αναλύοντας τους μετασχηματισμούς του λιανικού εμπορίου από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, διακρίνουν τρεις φάσεις ανάπτυξης των εμπορικών κέντρων στις ευρωπαϊκές πόλεις:⁴

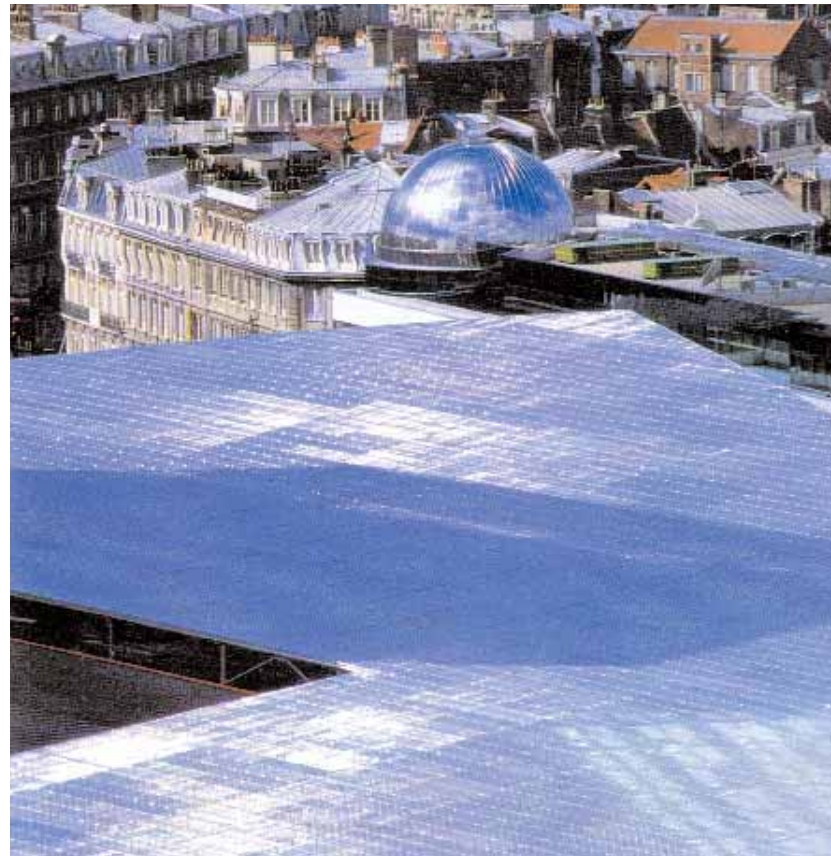
1. Χωροθέτηση μεγάλων αλυσίδων λιανικού εμπορίου στην αστική περιφέρεια (υπεραγορές τροφίμων).
2. Προσθήκη χώρων αναψυχής στις ήδη εγκατεστημένες συγκεντρώσεις (urban entertainment centers, outlets).
3. Προσθήκη γραφείων, κατοικίας και υπηρεσιών στις εμπορικές συγκεντρώσεις (edge town centers).

Στην πρώτη φάση μεταφοράς του εμπορίου από το κέντρο στην περιφέρεια των πόλεων διαμορφώνονται νέα επιχειρηματικά σχήματα, συχνά υπερεθνικού χαρακτήρα, που υιοθετούν στρατηγικές χωροθέτησης και εμπλέκονται στην αστική κτηματαγορά. Ο παραγόμενος χώρος συνεχίζει να έχει τοπική απεύθυνση, γεγονός που αποτυπώνεται στο χώρο με την εγκατάσταση των εμπορικών συγκεντρώ-

Σημειώσεις

1. C.I.A.M.: Congres Internationaux Architecture Moderne (Διεθνή Συνέδρια Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής).
2. Venturi, R., Scott Brown, D., Izenour, S. (1972). *Learning from Las Vegas*, New York M.I.T.
3. Jodiccio, P. (2006). *Architecture Now! 4*, Cologne, Taschen, 186-191.
4. Babia, L. (3/2005). *City Project, Centro Commerciale al CIS*, Milano, De Lettera, 28-30.
5. Bonet, L. (2002). *Jean Nouvel*, Spain, Loft Publications, 54-59.
6. Koolhaas, R., Mau, B. (1995). *S,M,L,XL*, New York, The Monacelli Press, 1174-1207.
7. Hanson, M. (2004). *Il futuro imperfetto*, Bologna, Atlante, 88-95.
8. Koolhaas, R., Mau, B. (1995). *S,M,L,XL*, New York, The Monacelli Press, 431-467.
9. Βατόπουλος, Ν. (8.07.2006). Εφημερίδα *Καθημερινή*, Αθήνα.

πάνω δεξιά: Εικ. 7. *Galleries Lafayette's*, Βερολίνο, Γερμανία. Αρχιτέκτονας: Jean Nouvel. Κατασκευή: 1991-1996. Συνολική επιφάνεια: 426.089 τ.μ.

πάνω αριστερά: Εικ. 8. *Galleries Lafayette's*, Βερολίνο, Γερμανία. Τομή. Οι κατακόρυφοι κώνοι διατρυπούν τα επίπεδα του κυρίου διακόσμησης τον φυσικό φωτισμό σε κάθε σημείο του μέσης: Εικ. 9. *Triangle Des Gares - Le Centre Euailille*, Παρίσι, Γαλλία. Αρχιτέκτονας: Jean Nouvel. Όλο το κτίριο είναι ντυμένο με το αγαπημένο υλικό του αρχιτέκτονα, ένα ασπρόμαυρο μεταλλικό πλέγμα

κάτω: Εικ. 10. Σχέδιο για τη σκηνική αναπαράσταση mall στη ταινία *Minority Report* του St. Spielberg

κάτω: Σύνθημα στον κόμβο εξόδου του νέου εμπορικού κέντρου *Mediterranean Cosmos* στη Θεσσαλονίκη

πάνω: Γενική άποψη εκπαιτωτικού χωριού (outlet). [πηγή: Περιοδικό Real estate and Development, σελ. 102]
 μέση: Γενική άποψη του κεντρικού πεζοδρόμου στο εκπαιτωτικό χωριό (outlet) Maasmechelenvillage στο Βέλγιο
 κάτω: Άποψη του ορίου στο εκπαιτωτικό χωριό (outlet) Maasmechelenvillage στο Βέλγιο

σεων σε μικρή απόσταση από τον αστικό ιστό. Η φάση αυτή αποτελεί στην ουσία μια εσωτερική αναδιάρθρωση του λιανικού εμπορίου της πόλης. Η προσθήκη δραστηριοτήτων του ελεύθερου χρόνου στις ήδη εγκατεστημένες συγκεντρώσεις αποτελεί ένα φαινόμενο της δεκαετίας του '90 που σηματοδοτεί τη δεύτερη φάση ανάπτυξης των εμπορικών κέντρων. Τα νέα πολυλειτουργικά κέντρα (urban entertainment centers) σταδιακά απευθύνονται σε ένα αγοραστικό κοινό, που ξεπερνά τα όρια της πόλης, αποτελώντας πόλο και προορισμό για μία ευρύτερη γεωγραφική περιφέρεια.

Η νέα τάση στην ανάπτυξη των malls είναι η δημιουργία εμπορικών συγκεντρώσεων όπου οι καταναλωτές μπορούν να ζήσουν, να δουλέψουν, να παίξουν και φυσικά να καταναλώσουν. Τα νέα κέντρα σχεδιάζονται με την λογική της ένταξης της καθημερινής ζωής του καταναλωτή στη λειτουργία τους. Στην κατεύθυνση αυτή, οι υπεύθυνοι για την ανάπτυξή τους (developers), αναγκάζονται να βρουν καινοτόμες μεθόδους για να συνδέσουν τα έργα τους με τα προάσια των πόλεων αλλά και με τους καταναλωτές, μέσω ενός νέου σχεδιασμού που επικεντρώνει στην άμεση των χρήσεων. Βασικό ζητούμενο για τους διαχειριστές των εμπορικών κέντρων είναι να αυξήσουν τον χρόνο παραμονής του καταναλωτή στους χώρους τους. Την προηγούμενη δεκαετία, οι ιδιοκτήτες προσπαθούσαν να πετύχουν τον παραπάνω στόχο με την προσθήκη χώρων διασκέδασης και ψυχαγωγίας, συχνά με τη μορφή ολόκληρων πάρκων, μια προσπάθεια που δεν είχε πάντοτε επιτυχία. Προκειμένου ο καταναλωτής να επισκέπτεται το εμπορικό κέντρο σε τακτά χρονικά διαστήματα, οι χρήσεις που τώρα περιλαμβάνονται στα προγράμματά τους είναι σταθμοί μετεπιβίβασης, υπηρεσίες, πολιτιστικά κέντρα, γραφεία, ξενοδοχεία και εκκλησίες, ενώ παράλληλα προωθείται και η οικιστική ανάπτυξη, με στόχο τη συγκρότηση ενός νέου περιφερειακού κέντρου δραστηριοτήτων.⁵

Σε άμεση σχέση με την εξέλιξη του αρχιτεκτονικού προγράμματος των malls, υπό μετασχηματισμό βρίσκεται και η αρχιτεκτονική τους τυπολογία. Η εσωστρεφής λογική και η ασύμβατη με την πόλη κλίμακα των πρώτων εμπορικών κέντρων, δίνουν σταδιακά τη θέση τους σε μορφές, που στο επίπεδο της αρχιτεκτονικής οργάνωσης, ανταποκρίνονται περισσότερο σε οικείες αστικές δομές (χαρακτηριστική είναι η μορφή των εκπαιτωτικών χωριών-outlets που δημιουργούνται στην περιφέρεια των πόλεων τα τελευταία χρόνια). Καθώς το κτίριο «σπάει» σε μικρότερες μονάδες, μετασχηματίζεται και ο τρόπος επικοινωνίας των επί μέρους ενότητων του, που τώρα επιτελείται μέσω ενός δικτύου υπαίθριων πεζοδρόμων που προσομοιώνουν το δημόσιο χώρο των αστικών δρόμων. Παρά το σταδιακό άνοιγμα της μορφής, η σχέση των νέων συγκεντρώσεων με το δρόμο και την πόλη γίνεται όλο και πιο κλειστή, με αποτέλεσμα τα εμπορικά κέντρα να παραμένουν στο σύνολό τους αυτοαναφορικές και σαφώς οριοθετημένες οργανώσεις. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Α. Ροπε, το άνοιγμα της αρχιτεκτονικής μορφής των κτιρίων μιας περιοχής δεν εγγυάται την ανοιχτή σχέση της με τον ιστό της πόλης.⁶

Το πέρασμα της αρχιτεκτονικής μορφής από την επιτηδευμένη εσωστρέφεια στην αληθοφανή εξωστρέφεια, συνοδεύεται μάλλον από τον αντίστροφο μετασχηματισμό της σχέσης των malls με τον αστικό ιστό. Η χωροθέτησή τους εντοπίζεται σε περιοχές εκτός σχεδίου όπου οι κατα-

τήσεις είναι μεγάλες και η πρόσβαση επιτυγχάνεται εύκολα από το δίκτυο των αυτοκινητοδρόμων της αστικής περιφέρειας. Εξαιτίας της τυπολογίας των αυτοκινητοδρόμων, η μετάβαση στις εμπορικές συγκεντρώσεις γίνεται σημειακά μέσω κόμβων που έχουν κατασκευαστεί αποκλειστικά για αυτόν το σκοπό. Με τον τρόπο αυτό οι νέες αναπτύξεις ανεξαρτητοποιούνται απόλυτα από το τοπικό οδικό δίκτυο αλλά και από τη ζωή των περιοχών στις οποίες αναπτύσσονται. Καθώς οι οδικοί άξονες πρόσβασης στα νέα εμπορικά κέντρα τερματίζουν στους οργανωμένους υπαίθριους χώρους στάθμευσης, συντελείται η διάβρωση του ανοικτού ιστού της πόλης και περιορίζονται οι σχέσεις αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας των περιοχών της. Ο παραπάνω τρόπος ανάπτυξης έχει ως αποτέλεσμα τη μετατροπή των malls σε αυτόνομους προορισμούς, οι οποίοι λειτουργούν ως θύλακες μιας νέας αστικότητας.

Η κλίμακα των νέων εμπορικών συγκεντρώσεων και η ανάπτυξή τους σε σημεία ανεξάρτητα από τα υπάρχοντα ή θεσμοθετημένα πολεοδομικά κέντρα, ανοίγει τη συζήτηση για τον ρόλο που παίζουν στην αστική ανάπτυξη και τις επιπτώσεις που μπορεί να έχουν στην οικονομία της πόλης, στην οργάνωση του χώρου της και στη φέρουσα ικανότητα των δικτύων της. Την ίδια στιγμή, η αναδιοργάνωση των εμπορικών συγκεντρώσεων και η αυτονομισή τους από τις υπόλοιπες λειτουργίες του αστικού ιστού θέτει νέα ερωτήματα για τον ρόλο του σχεδιασμού στη ρύθμιση του χώρου και στην οργάνωση της σύγχρονης αστικής ζωής. Ιδιαίτερα όσον αφορά στην ελληνική αστική ανάπτυξη με τις γνωστές ιδιαιτερότητές της, αντιφάσεις έχουν αρχίσει ήδη να διαφαίνονται, να ποτυπώνονται στο χώρο της και να συναντιούνται ανέλπιστα στα συνθήματα της αστικής περιφέρειάς της.

Σημειώσεις

1. Sieverts, T. (2001), *ZWISCHENSTADT, zwischen Ort und Welt, Raum und Zeit, Stadt und Land*, Birkhäuser, σελ. 14.
2. Δελλαδέτσιμας, Π.Μ. (2004), «Η τρέχουσα δυναμική της ανάπτυξης της Αθήνας: Συμβατικό-Νέο Πρότυπο και έργα υποδομής», *Γεωγραφίες*, Τεύχος 7, εκδ. Εξάντας, σελ. 48-64.
3. Torok, A. (2005), «Το εμπορικό κέντρο δεν εξαντλείται σε μια ομάδα καταστημάτων», *Real estate and Development, Retail and Entertainment in Greece*, σελ. 110-111.
4. Gollner, C. Wimmer, H. (2004), *Zwischen Kern und Peripherie, Neue Urbane Zentren als Herausforderung für Stadtplanung und Stadtforschung*, Trans Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften, Nr. 15, www.instat/trans/15Nr/03_7/gollner_wimmer15.htm
5. Θεορότος, Μ. (2005), «Σύγχρονος τρόπος ζωής», *Real estate and Development, Retail and Entertainment in Greece*, σελ. 90-95.
6. Pope, A. (1996), *Ladders*, Princeton Architectural Press New York, σελ. 91.

Rho-Pero, Μιλάνο

Ο νέος εκθεσιακός πυρήνας ή ένα «μολυσματικό σύνθημα»

επιμέλεια: **Βασιλική Παναγιωτοπούλου**, αρχιτέκτων
 πηγή: **Fuksas Publications**

Για το 2006, το Urban Land Institute, ανάμεσα στους πέντε νικητές που κατά την άποψή του συμπυκνώνουν τα καλύτερα παραδείγματα συγκρότησης περιβάλλοντος με τη βοήθεια του πολεοδομικού σχεδιασμού, του design και της οικιστικής ανάπτυξης στην Ευρώπη, συμπεριέλαβε το νέο Εκθεσιακό Πυρήνα στο Μιλάνο, έργο του αρχιτεκτονικού γραφείου Massimiliano Fuksas.

Πρόκειται για την πλήρη μεταμόρφωση, ενός αδιαμόρφωτου «σκοτεινού» τόπου ανάμεσα στο αεροδρόμιο της Malpensa και του κέντρου του Μιλάνου, σε έναν σύγχρονο εκθεσιακό χώρο συνολικής έκτασης 200 εκταρίων, που ανακουφίζει το κέντρο της πόλης από τη συμφόρηση, και εξασφαλίζει την ικανότητά της να συναγωνίζεται σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η νέα αυτή αγορά (fair=εμποροπανήγυρις), αποτελεί ένα πολύ σημαντικό έργο για την ευρύτερη περιοχή του Μιλάνου. Οι διαστάσεις του συγκροτήματος, το ανακηρύσσουν σε ένα από τα μεγαλύτερα κτίρια στην Ευρώπη. Αποτελεί τμήμα μιας τεράστιας κατασκευής που μετέχει ενεργά στη διαμόρφωση του προαστιακού περιβάλλοντος των περιοχών της πόλης.

Όλες οι φωτογραφίες είναι από το @archivio fukas εκτός από τη σελίδα 64 (μέση αριστερά: @Philippe Ruault)

Όπως καταφατικά υποστηρίζει ο δημιουργός της: «αυτός ο τόπος θέλει να γίνει γεωγραφία, θέλει να είναι "τοπίο"».

Ο σχεδιασμός του συγκροτήματος, διαλέγει να δημιουργήσει μια γεωγραφικού μήκους σύνδεση. Έναν άξονα, κύριο γεννήτορα, που συγκροτεί τη σπονδυλική στήλη ολόκληρου του συστήματος. Αυτός ο χώρος, ο «κεντρικός άξονας», απεικονίζει τον τόπο των δραστηριοτήτων, το κέντρο της πληροφόρησης, τον τόπο των διασταυρώσεων και ταυτόχρονα του «είναι». Η ανάπτυξή του εχειρήματος γίνεται με μια σειρά από κτίρια που παρατίθενται παράπλευρα στον κύριο άξονα, και επικοινωνούν τόσο στο επίπεδο +0.00, όσο και μέσω μιας πεζογέφυρας στο επίπεδο +6.50.

Τα κτίρια φιλοξενούν διαφορετικούς τύπους λειτουργιών: εστιατόρια, χώρους συναθροίσεων κοινού, γραφειακούς χώρους, κέντρο υποδοχής για τους εκθεσιακούς χώρους.

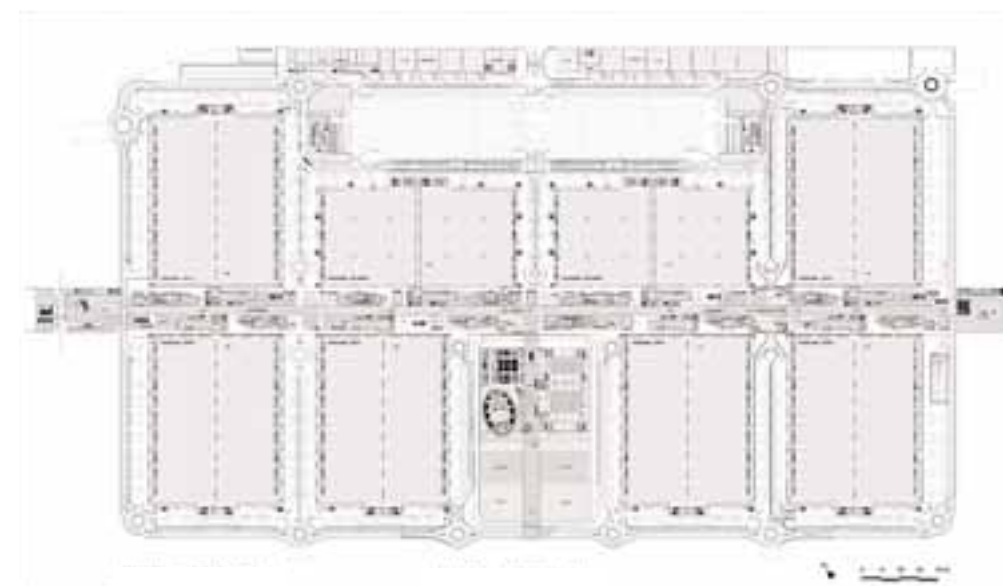
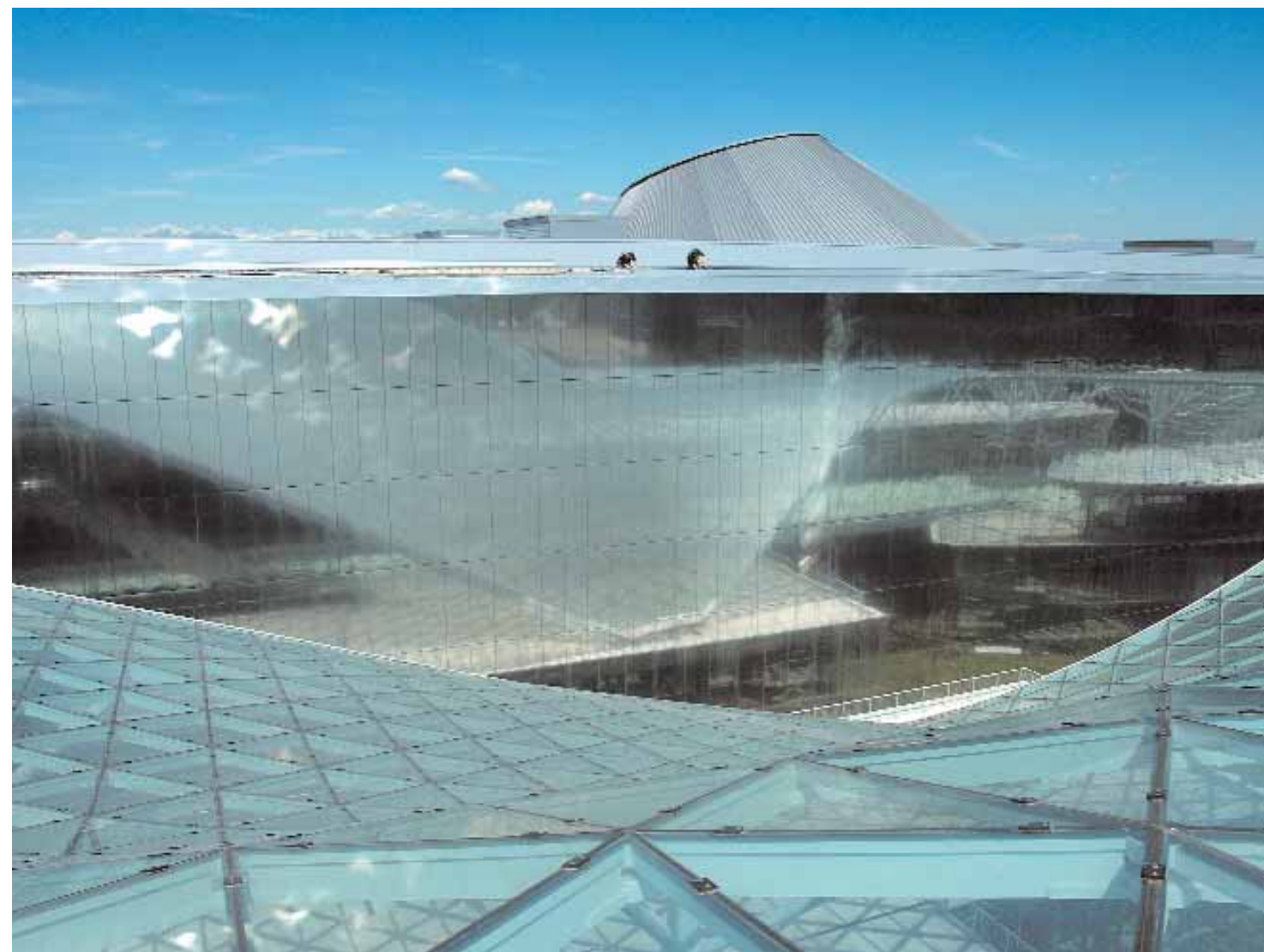
Η διάφανη κάλυψη του άξονα, μια οργανική μορφή, «πέπλο», μεταμορφώνει το χώρο και αποκαλύπτει την οπτική της συνέχειας. Τα περίπτερα τοποθετημένα εκατέρωθεν του άξονα, με τις ανακλαστικές προσόψεις τους καλυμμένες από χαλύβδινα πάνελ, αντικατοπτρίζουν τις φιγούρες των ανθρώπων που περπατούν.

Οι κύριες εισοδοί του συγκροτήματος, γλυπτικά καταλαμβάνουν τα δύο πέρατα του «δρόμου».

Για τον Fukas η αρχιτεκτονική μπορεί να περιγραφεί ως «μολυσματική» τέχνη. Επιβιώνει με το να μεταφέρεται σε άλλα «περιβάλλοντα», και έτσι να μετασχηματίζεται, να ελέγχει την κίνηση και τις αλλαγές, να προσπαθεί να αναπαραστήσει τι γίνεται. «Η αρχιτεκτονική δεν εμπνέεται μόνο από την αρχιτεκτονική, αλλά φροντίζει να αφηγηθεί ιστορίες, να ψιθυρίσει στον καθένα ξεχωριστά. Σε καταστάσεις όπου η προοπτική για το μέλλον είναι αποπνικτικά φτωχή, τέτοιου είδους σχεδιασμοί προσφέρουν δυναμικές θεάσεις.

Προφανώς αυτό είναι ένα αίτημα για την αρχιτεκτονική, ένα αίτημα για αίσθημα, για συγκίνηση».

Έτσι ο κύριος άξονας της New Trade Fair στο Μιλάνο φαίνεται πως είναι η νέα πρόκληση για τον σύγχρονο πλάνητα των μεγαλουπόλεων, μετά την αργή περιδιάβασή του πάνω στη ράμπα της Villa Savoie.

Το Μέγαρο του Μετοχικού Ταμείου Στρατού*

του **Βασίλη Κολώνα**, αρχιτέκτονα, ανάπλ. καθηγητή Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Ογδόντα χρόνια μετά την αναγγελία του στην προκήρυξη του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για το μεγαλύτερο κτίριο της χώρας, το πρώτο πολυκατάστημα «επιστρέφει» στο κέντρο της Αθήνας.

Το μέγαρο του ΜΤΣ αποτέλεσε αντικείμενο διεθνούς αρχιτεκτονικού διαγωνισμού το 1926, στον οποίο το Α' βραβείο κέρδισε η μελέτη των αρχιτεκτόνων Β. Κασσάνδρα και Λεωνίδα Μπόνη, αποφοίτων της Ecole des Beaux

deaux, με την αφαιρετική χρήση του διάκοσμου, με τα γεωμετρικά σχήματα και τη χρήση πολυτελών υλικών, την «προσχώρησή» τους στη νέα τεκτονοπία που κατακλύζει το Παρίσι του 1925

Όσον αφορά το κεντρικό κτίριο, σύμφωνα με το ίδιο δημοσίευμα, «θα έχη πλάτος 29 μέτρων και θα εξυπηρετείται από δύο μεγάλες εισόδους. Η μία, εκ της οδού Βουκουρεστίου, θα οδηγεί εις ένα μεγάλο κινηματοθέατρο. Η άλλη, εκ της οδού Αμερικής, εις ένα μεγάλο ντάνσιγκ. Επί των ιδίων οδών (Βουκουρεστίου και Αμερικής) θα υπάρχουν αι εισοδοί των τεσσάρων πατωμάτων του κεντρικού κτιρίου (εκτός του ισόγειου με τα καταστήματα), τα οποία τέσσαρα πατώματα, διηρημένα εις διαμερίσματα, θα χρησιμοποιηθούν ως λέσκα και πολυτελείς κατοικίαι. Το κινηματοθέατρον, αληθινά μνημειώδες, θα περιλαμβάνει 2.500 πραγματικές θέσεις θεατών καθημένων. Θα έχει δύο μεγάλους εξώστας, μεγίστην σκηνήν, ώστε να δύναται να δοθή οιουδήποτε είδους παράστασις, τελείαν ακουστικήν, ώστε να αποβή η ενδεδειγμένη αίθουσα συναυλιών, άπλετον φωτισμόν και τέλεια μέσα αερισμού και θερμάνσεως. Η στέγη του θα ανοίγη ώστε να δύναται να εργάζεται και κατά το θέρος, οπότε ειδικόν μηχανήμα θα παράγη ψυχρόν αέρα».²

Και στην περίπτωση αυτή, πρυτάνευσε η επενδυτική λογική του ΜΤΣ και οι λέσκα και οι πολυτελείς κατοικίες μετατράπηκαν σε γραφεία. Με την κατάργηση της αίθουσας δεξιώσεων κάτω από το κινηματοθέατρο και την αντικατάστασή της από το «ντάνσιγκ», με αποτέλεσμα τη μετατόπιση των αρχικών επιπέδων, αποκλείστηκε κάθε δυνατότητα για την κατά μήκος, έστω και έμμεση, προσπέλαση του κτιρίου.

Το «Παλλάς» δημιουργεί τομή στην αρχιτεκτονική των κινηματογραφικών αιθουσών της Αθήνας, τόσο για τις μεγάλες διαστάσεις και τις μελετημένες αναλογίες των επιμέρους τμημάτων, όσο και για τον ήρεμο και διακριτικό χειρισμό του διακόσμου στην επεξεργασία των εσωτερικών όψεων. Οι ανάγκες διάχυσης του ήχου ευνοούν τις εναίες επιφάνειες, τις στρογγυλεμένες γωνίες και τις κυματοειδείς διαμορφώσεις της οροφής. Σε μια εποχή που «το κόσμημα» χαρακτηρίζεται ως, «έγκλημα», το Art Deco θα μεταγράψει τη διακοσμητική μανία της προηγούμενης περιόδου σε στιλπνές λείες επιφάνειες, αεροδυναμικές φόρμες, πολυτελείς επενδύσεις και ραφινάρισμένες λεπτομέρειες.

Για το κτίριο της οδού Πανεπιστημίου, αναγγέλει και πάλι το Έθνος της 31.3.1928 ότι: «Το πρόγραμμα του Μετοχικού Ταμείου, άριστον από πάσης απόψεως, ιδία εμπορικής, προβλέπει δια την τρίτην ομάδα των έργων ένα μεγάλο ξενοδοχείο με 200 δωμάτια πολυτελείας και με ζυθοποιείο, ζαχαροπλαστεία, κλπ. κατά μήκος της οδού Πανεπιστημίου».³

Arts του Παρισιού. Άρχισε να κτιζεται το 1927 και ολοκληρώθηκε το 1939.

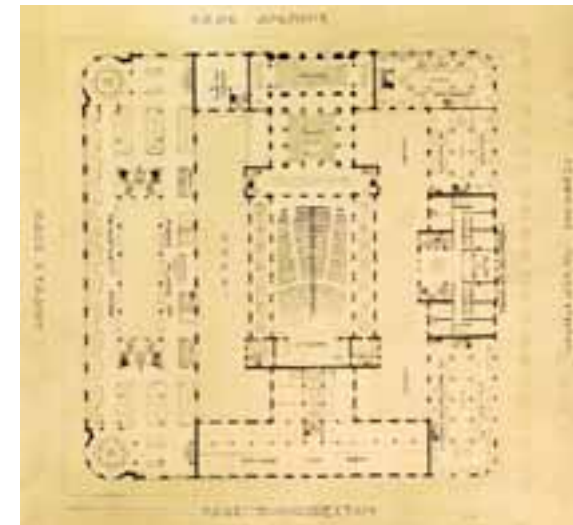
Οι γραπτές μαρτυρίες της εποχής για το κτίριο του ΜΤΣ είναι σπάνιες· δεδομένου, μάλιστα, ότι δεν υπάρχουν τα πρωτότυπα σχέδια της οριστικής μελέτης, αποκτούν ακόμη μεγαλύτερη σημασία για την τεκμηρίωση των οικοδομικών φάσεων και των τροποποιήσεων που αποφασίστηκαν κατά τη διάρκεια του έργου.

Αναφέρει το Έθνος της 31.3.1928: «Το όλον έργο διηρέθη εις τρεις ομάδας. Η πρώτη περιλαμβάνει το κτίριον το οποίον θα έχη κυρίαν πρόσοψιν επί της οδού Σταδίου, η δευτέρα το κεντρικόν κτίριον, και η τρίτη το μέλλον να έχη πρόσοψιν επί της οδού Πανεπιστημίου».¹

Σύμφωνα με την αναθεωρημένη πρόταση των δύο αρχιτεκτόνων, στο κτίριο της οδού Σταδίου δεν θα στεγαστεί το μεγάλο κατάστημα που προέβλεπε ο διαγωνισμός, κατά το πρότυπο των ευρωπαϊκών grands magasins, καθώς υιοθετήθηκε η πλέον προσοδοφόρα λύση να στεγαστούν καταστήματα στο ισόγειο και γραφεία στους υπόλοιπους πέντε ορόφους.

Με το κτίριο αυτό οι Μπόνης και Κασσάνδρα απομακρύνονται από τις ευκολίες του εκλεκτισμού, ο οποίος παραμένει κυρίαρχος στην Αθήνα της δεκαετίας του 1920, και προσανατολίζονται προς το καινοτόμο Art Deco, για να

πάνω: Προπτικό σχέδιο της βραβευμένης μελέτης των Β. Κασσάνδρα και Λ. Μπόνη με τον τίτλο Αλέκτωρ για το Μέγαρο του ΜΤΣ (κτίριο οδού Σταδίου), ΕΡΓΑ 30.12.1926, σ. 326 [Φωτογραφικό Αρχείο Ε. Φεσσά-Εμμανουήλ]

πάνω αριστερά: Σχέδιο κατοψης Α' ορόφου της βραβευμένης μελέτης των Β. Κασσάνδρα και Λ. Μπόνη για το Μέγαρο του ΜΤΣ [Φωτογραφικό Αρχείο Ε. Φεσσά-Εμμανουήλ]
 πάνω δεξιά: Η όψη του κινηματοθεάτρου «Παλλάς» στο κεντρικό κτίριο του ΜΤΣ, το 1953, λήψη Δ. Χαρισιάδη [Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη]
 κάτω: Η αίθουσα του κινηματοθεάτρου «Παλλάς», Δεκέμβριος 1967, λήψεις Δ. Χαρισιάδη [Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη]

δίπλα πάνω: Το κτίριο της οδού Πανεπιστημίου πριν από την έναρξη των εργασιών αποκατάστασης, λήψη Δ. Καλαποδά
 δίπλα κάτω: Νυχτερινή όψη της οδού Σταδίου στα μέσα της δεκαετίας του 1960 [Φωτογραφικό Αρχείο Μαυρογένη]

Ωστόσο η διοίκηση του ΜΤΣ αποφασίζει και νέα αναθεώρηση του οικοδομικού προγράμματος, με βάση πλέον όχι την κατασκευή ξενοδοχείου, αλλά κτιρίου που θα περιλαμβάνει καταστήματα στο ισόγειο και το υπόγειο, και στους ορόφους γραφεία ή διαμερίσματα για επιχειρήσεις εμπορικής φύσεως, ή για μεγάλες δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες.

Αποφασίζεται, λοιπόν, η εκπόνηση νέων αρχιτεκτονικών σχεδίων, που να ανταποκρίνονται πληρέστερα στο νέο πρόγραμμα. Η απουσία της καμπύλης, σε αντίθεση με τις όψεις της πτέρυγας της Σταδίου, ενισχύουν τον μονολιθικό χαρακτήρα του κτιρίου και το κατατάσσουν στα αντιπροσωπευτικά δείγματα του μοντέρνου κλασικισμού στην Αθήνα. «Κλασικό» ως προς την οργάνωση των όψεων, «μοντέρνο» λόγω της οικονομίας ως προς το διάκοσμο, το μέγαρο του ΜΤΣ προβάλλει στην οδό Πανεπιστημίου τη λιγότερο επιτυχημένη όψη του, αυστηρή, άκαμπτη, μονότονη, σε πλήρη στυλιστική απόκλιση από την προηγούμενη εικόνα του.

Μαζί με τα κτίρια της Τράπεζας της Ελλάδος (Ν. Ζουμπουλίδης, 1933-35) και του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους (1934), το κτίριο του ΜΤΣ χαρακτηρίζει εκ νέου τον άξονα της οδού Πανεπιστημίου, σηματοδοτώντας την επιστροφή της δημόσιας αρχιτεκτονικής στις συμβολικές αξίες του κλασικισμού.

Μελετώντας τις οικοδομικές φάσεις του μεγάρου του ΜΤΣ, θα μπορούσε να πει κανείς ότι, σύμφωνα με τα κριτήρια επιλογής της βραβευμένης λύσης, τα οποία ήταν «η καταλληλότητα της θέσεως, η οικονομία οικοδομήσεως, η πρακτική αποτελεσματικότητα και το επικερδές του οικο-

κάτω αριστερά: Το κτίριο της οδού Σταδίου στα τέλη της δεκαετίας του 1930 [Φωτογραφικό Αρχείο Μ. Καρδαμίτση-Αδάμη] κάτω δεξιά: Δημοσίευση του κτιρίου του ΜΤΣ από τον Ι. Λυγίζο στο περιοδικό Architecture d'Aujourd'hui το 1938, J. Lyghizos: «Le mouvement architectural en Grèce», L'architecture d'aujourd'hui, Sept-Dec. 1938, σσ. 57-65

δομήματος», οι αρχιτέκτονες Λ. Μπόνης και Β. Κασσάνδρας πέτυχαν το στόχο τους. Η διάταξη των κτιρίων σύμφωνα με την πρότασή τους αντανάκλασε με σαφήνεια τη χωροθέτηση των διαφορετικών λειτουργιών εντός των ορίων του οικοπέδου, ενώ η προβολή τους στα μέτωπα των περιμετρικών δρόμων καθιστούσε εύληπτη τη διαφορετική τους ταυτότητα.

Η συγκεκριμένη διάταξη εξυπηρετούσε την κατά φάσεις οικοδόμηση του κτιρίου. Οι Μπόνης και Κασσάνδρας απέφυγαν τον κατακερματισμό του οικοπέδου με τις «πολεοδομικού» χαρακτήρα λύσεις και συνέθεσαν άνετους, αρχιτεκτονημένους χώρους, που θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν δημόσιες δραστηριότητες, όπως αυτές της αναψυχής (κινηματοθέατρο), της φιλοξενίας (ξενοδοχείο) και του εμπορίου πολυτελείας (grands magasins). Η τροποποίηση του κτιριολογικού προγράμματος ήταν αυτή που στέφησε από το μέγαρο του ΜΤΣ δυο σημαντικούς χώρους δημόσιας χρήσης στους δυο κεντρικούς άξονες της πρωτεύουσας (τα grands magasins και το ξενοδοχείο), αντίξους του «Παλλάς», του μόνου αντίστοιχης κλίμακας χώρου που διατηρήθηκε στο αναθεωρημένο κτιριολογικό πρόγραμμα. Αναπόφευκτα, τα θετικά σημεία της βραβευμένης πρότασης λειτουργούν ανασταλτικά για τους ελεύθερους χώρους στο εσωτερικό του οικοδομικού τετραγώνου. Επιπλέον, ο συμπαγής όγκος του κτιρίου της οδού Πανεπιστημίου δεν επέτρεψε τη δημιουργία αντίστοιχης με τη στοά Σπυρομήλιου διευθέτησης και από την άλλη πλευρά του κεντρικού κτιρίου, όπως αρχικά προβλεπόταν. Η παντελής σχεδόν έλλειψη πρωτοτύπων σχεδίων, τόσο της αρχικής όσο και της αναθεωρημένης πρότασης καθώς

και η δεκαετής χρονική απόσταση ανάμεσα στην πρώτη και την τελευταία οικοδομική φάση, δεν επιτρέπει να διατυπώσει κανείς οριστική άποψη αν το τελικό αποτέλεσμα υπήρξε συνειδητή στυλιστική επιλογή των δυο αρχιτεκτόνων, ή προϊόν της υποταγής τους στις προτάσεις αναθεώρησης των εκάστοτε επιτροπών του ΜΤΣ και της συμμόρφωσής τους με τη γενικότερη πορεία μιας νέας τάξης πραγμάτων στο χώρο των δημόσιων αρχιτεκτονικών παραγγελιών.

Η πρώτη αναφορά στην αρχιτεκτονική του κτιρίου του ΜΤΣ χρονολογείται στο 1938, το περιοδικό Architecture d'aujourd'hui παρουσιάζει τη σύγχρονη ελληνική αρχιτεκτονική, με το κτίριο των Λ. Μπόνη και Β. Κασσάνδρα να απεικονίζεται δίπλα στα έργα των μοντερνιστών αρχιτεκτόνων Θ. Βαλεντή, Γ. Κοντολέοντος και Στ. Παπαδάκη.⁴ Καταλαμβάνοντας ένα ολόκληρο οικοδομικό τετράγωνο στο κέντρο της πόλης, το μέγαρο του ΜΤΣ συνδέθηκε διαχρονικά με όλες τις σημαντικές στιγμές της ιστορίας της. Αποτέλεσε για περισσότερο από 70 χρόνια ισχυρό σημείο αναφοράς για την οικονομική, κοινωνική και καλλιτεχνική ζωή της Αθήνας. Χώροι όπως το κινηματοθέατρο «Παλλάς», το χορευτικό κέντρο «Μαξιμ», το «Μπραζιλίαν», ο «Ζώναρς» και ο «Φλόκας», θα αποτελέσουν τους πλέον δημοφιλείς χώρους κοινωνικών συναθροίσεων και αναψυχής της μεταπολεμικής Αθήνας.

*Το κείμενο και οι φωτογραφίες προέρχονται από το βιβλίο του Β Κολώνια: Το Μέγαρο του Μετοχικού Ταμείου Στρατού, το οποίο αποτελεί έκδοση του Πολιτιστικού Ιδρύματος του Ομίλου Πειραιώς, και πρόκειται να κυκλοφορήσει εντός του 2006.

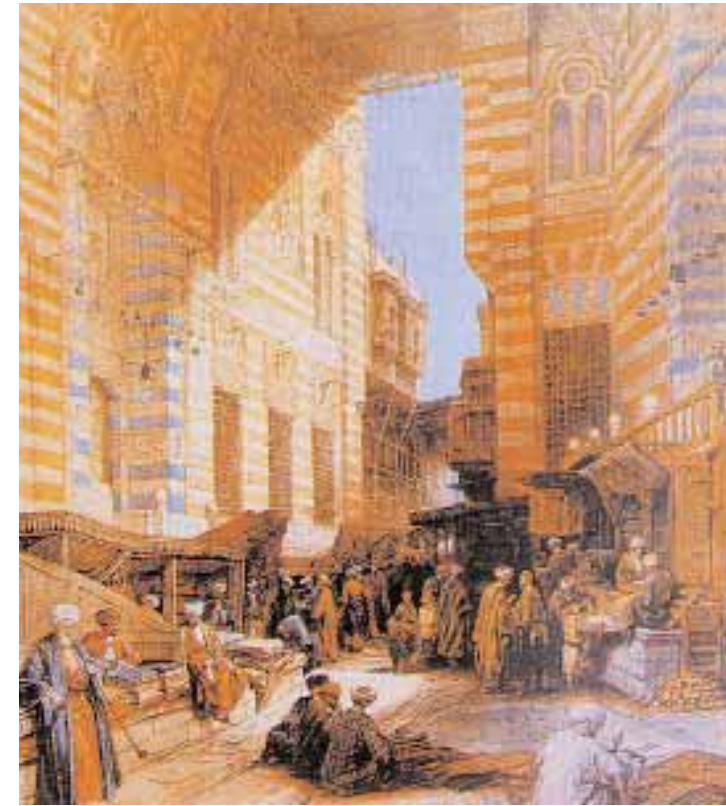

Σημειώσεις

1. Έθνος, 31.3.1928.
2. Ό.π.
3. Υλοποιήθηκε μόνο το τμήμα της οδού Βουκουρεστίου και αποτέλεσε συνέχεια της ήδη υπάρχουσας στοάς κατά μήκος της όψης του κεντρικού τμήματος.
4. J. Lyghizos, «Le mouvement architectural en Grèce», Architecture d'aujourd'hui, Sept-Dec. 1938, σσ. 57-65.

Από το παζάρι στα εμπορικά κέντρα*

του Γιώργου Σημαιοφορίδη†, αρχιτέκτονα

Στο κέντρο της πόλης οι τράπεζες, στις περιφέρειές της τα εμπορικά κέντρα. Όπως και να έχουν τα πράγματα, αυτή η ανομολόγητη συνθήκη της σύγχρονης μεγαλούπολης είναι συναρτημένη, και στις δύο περιπτώσεις, με τον θεό του χρήματος. «Αναλήψεις» και «καταθέσεις», οι δύο πόλοι μεταξύ των οποίων κινείται το εκκρεμές το οποίο αιωρείται χρονομετρώντας τη ζωή μας. Στο κείμενο που ακολουθεί γίνεται μια απόπειρα ανάγνωσης του ενός από τα δύο φαινόμενα, των εμπορικών κέντρων.

Η νέα και αυξημένη κατανάλωση σε αντικείμενα και είδη καθημερινής χρήσης (κυρίως ρουχισμού και οικιακού εξοπλισμού), συνδυασμένη με τη συμφόρηση του κέντρου της πόλης (όπου ανέκαθεν πραγματοποιούνται οι παραδοσιακές εμπορικές δραστηριότητες), οδήγησε στην αναζήτηση χώρων για την ανέγερση οικοδομημάτων με εμπορικές λειτουργίες, σε άλλες περιοχές, ανάλογα με το εισοδηματικό επίπεδο της ζωής των κατοίκων τους. Σιγά σιγά, στους άξονες των μεγάλων κυκλοφοριακών αρτηριών, στα βόρεια προάστια και στις δυτικές συνοικίες της Αθήνας, αλλά και στις αναπτυσσόμενες επαρχιακές πόλεις της Ελλάδας, εμφανίστηκαν και συνεχίζουν να εμφανίζονται –πληθωρικά και αλόγιστα– σύγχρονοι «ναοί» της καταλάωσης και του εμπορίου. Η εποχή του «Μινιόν» του

«Λαμπρόπουλου», του «Ατενέ», φαίνεται να έχει περάσει ανεπιστρεπτή. Τα λίγα μεγάλα λαϊκά καταστήματα, απόηχοι του οικονομικού θαύματος της δεκαετίας του 1960, παρέδωσαν δίκως αντίσταση τη σκυτάλη στα σύγχρονα εμπορικά κέντρα.

Η τυπολογική προέλευση του εμπορικού κέντρου είναι το μεγάλο κατάστημα του 19ου αιώνα, αλλά και το σούπερ μάρκετ με το ξενοδοχείο, όπως αυτά αναπτύχθηκαν στην Αμερική. Ωστόσο, το εμπορικό κέντρο στην Ελλάδα δεν είναι τίποτα από τα προηγούμενα. Είναι μια κατασκευή –δεν έχει ιδιαίτερη σημασία αν πρόκειται για περισσότερα του ενός οικοδομήματα ή μόνο για ένα–, που αφορά Χ τετραγωνικά μέτρα ανά όροφο, προς ενοίκιαση ή πώληση. Το εμπορικό κέντρο είναι μια άλλη «πολυκατοικία». Πρόσφορο πεδίο εργαλαβικής δράσης, του κέρδους δίκως ουσιαστική προσφορά στην πόλη και τη ζωή της. Το μεγάλο κατάστημα έχει δηλωμένη τη σφραγίδα του ιδιοκτήτη, της εταιρίας ή επιχείρησης, στην οποία ανήκει.

Χώρος εμπορίου και κατανάλωσης ναι, αλλά χώρος με κάποια ταυτότητα και ατμόσφαιρα. Το σούπερ μάρκετ είναι κατ' εξοχήν χώρος κατανάλωσης τροφίμων, μέσα και έξω από την πόλη, μιας νευρωτικής και on the road ζωής. Το ξενοδοχείο είναι χώρος της πρόσκαιρης ή παρατεταμένης διαμονής σε πόλεις που η κοινωνική δημόσια ζωή δεν βρίσκεται στους δρόμους και τις πλατείες, αλλά στους ειδικά διαμορφωμένους εσωτερικούς χώρους του. Το μεγάλο κατάστημα, το σούπερ μάρκετ, το ξενοδοχείο, έχουν το καθένα τους μύθος του ή τη σχετική περί αυτού μυθολογία: τη μοντέρνα ζωή της πρωτεύουσας-μεγαλούπολης, την οριζόντια επέκταση, το όνειρο της ανεξαρτησίας και την ψύχωση με το δρόμο. Το εμπορικό κέντρο; Το εμπορικό κέντρο έχει τη σφραγίδα του εργολάβου, την ταυτότητα των μικροϊδιοκτητών ή ενοικιαστών του, και τον μάταιο μύθο του σύγχρονου Κροίσου.

Η εμφανής πολυτέλεια της κατασκευής και η παραδοξολογία της μορφής αποσκοπούν στην έλξη της πελατείας μέσα από το λούστρο και τη γυαλάδα των επενδύσεων (μάρμαρα, πλακίδια, μέταλλα, γυαλί). Η στιλπνότητα αυτών των κατασκευών συνδυάζεται με το είδος του εμπορίου. Συχνά η αναζήτηση μιας ελκυστικής εικόνας οδηγεί στην έκφραση ή στην υποδήλωση κάποιας ιστορικής αναφοράς, που εξαντλείται στη διακόσμηση των προσόψεων και κάποιων επιμέρους στοιχείων, λες και η ιστορία αφορά μόνο την επιφάνεια και όχι το βάθος των πραγμάτων. Χαρακτηριστική είναι η ονομασία πολλών εμπορικών κέντρων όπως Αγορά, Domus, Αίθριο κ.ά. Τα ονόματα αυτά μοιάζει να αναζητούν τη νομιμοποίηση της υπόστασής τους σε πολύ μακρινές αλήθειες. Γιατί κάθε άλλο παρά αγορά, domus ή αίθριο είναι αυτά τα οικοδομήματα. Όμως, οι λέξεις εκδικούνται, όταν ο ανεμπόδιτος αυτός λατρευτικός μεταμοντερνισμός καταλήγει στο pastiche της

πάνω: Το παζάρι των εμπόρων του μεταξιδίου στο Κάιρο. Λιθογραφία του David Roberts, 1849

μέση: Εμπορικό κέντρο Agora, αρχ. I. Βικέλας, V. Mazzucconi, 1986 [Φωτ. Αρχείο Δ. Φιλίππιδη]

ιστορίας και από εκεί κατευθύναν στην κακογουσιά των περισσότερων εμπορικών κέντρων, κακογουσιά στην οποία συντρέχουν και άλλοι λόγοι. Στα εμπορικά κέντρα δεν διακρίνεται μια ιδέα διάπλασης του χώρου, της κάτοψης και της τομής, πέρα από την ορθολογική διάταξη των υπό εκμετάλλευση χώρων. Παρ' όλες τις προσπάθειες να συνδυάσουν μνήμες δρόμου και πλατείας, ημιδημόσιου εσωτερικού χώρου, περάσματος και επαφής, τα εμπορικά κέντρα πάσχουν τελικά στη σύνθεση, στο τι είδους κτίριο, οικοδόμημα, οργανισμός θέλουν να είναι. Και ας προσπαθούν να μας πείσουν ότι η Αγορά της Κηφισίας κατάγεται από την αρχαία ελληνική αγορά και τη Στοά του Αττάλου.

γνωστό, τα εμπορικά κέντρα συγκεντρώνουν τις εμπορικές δραστηριότητες, αντίθετα με τη διασπορά τους σε περισσότερα σημεία. Δεν είναι τυχαίο ότι είναι συυφρασμένα, ορισμένα δε αποκλειστικώς εξαρτημένα, από τη χρήση του αυτοκινήτου. Η «αποκέντρωση» αφορά τις αποστάσεις και τις μετακινήσεις σε σχέση με το κέντρο της πόλης, δυνατότητα που προσφέρει ακριβώς η ελεύθερη ατομική μετακίνηση.

Τα ερωτήματα που προκύπτουν δεν αφορούν, ή μάλλον υπερβαίνουν, την αποδοχή ή απόρριψη των εμπορικών κέντρων, για ν' αγγίξουν το βάθος του φαινομένου. Τη δυνατότητα που έχουν τα εμπορικά κέντρα να υπάρξουν

Λησμονούν, όσοι πιστεύουν κάτι τέτοιο, το σημαντικότερο γεγονός: Ότι στις αρχαίες ελληνικές πόλεις η αγορά είναι το κέντρο της κοινωνικής ζωής, το πλαίσιο εμφάνισης των πολιτικών θεσμών της πόλης. Όμως, αυτό που έχει σημασία, για τους Ελληνο-Ιταλούς αρχιτέκτονες και εργολάβους του εμπορικού συγκροτήματος, και για όσους ασχολήθηκαν ποικιλοτρόπως μέχρι τώρα μαζί του, είναι μόνο η ακανόνιστη γεωμετρική διάταξη των κτιριακών όγκων και οι δήθεν μορφολογικές αναφορές του στην ιστορία.

Ωστόσο, τα εμπορικά κέντρα έχουν διεισδύσει για τα καλά στη ζωή μας. Τα βλέπουμε στους δρόμους και στις γειτονιές, σε περιοδικά και σε εφημερίδες, πηγαίνουμε σ' αυτά για ν' αγοράσουμε κάτι ή να χαζέψουμε. Ορισμένες οικογένειες τα έχουν εντάξει στο χρόνο της αναψυχής τους. Μερικοί τα θαυμάζουν. Άλλοι δυσανασχετούν. Η «επιτυχία» τους οφείλεται, μεταξύ άλλων, τόσο στην αλλαγή που συνέβη στον τρόπο της εμπορικής συναλλαγής, όσο και στην εξασθένηση του δημόσιου βίου στις πόλεις. Από τον πλανόδιο πωλητή που έφερνε τιςπραμάτειες του στο σπίτι, στα καταστήματα με τα εδώδιμα αποικιακά προϊόντα, στα μαγαζιά της γειτονιάς, στα σούπερ μάρκετ, στην υπεραγορά και στα εμπορικά κέντρα δεν άλλαξαν μόνο οι εμπορικές σχέσεις, αλλά και οι σχέσεις κοινωνικής επαφής, ενδεχομένως και η ιδέα μας για την πόλη. Όπως είναι

ως χώροι ζωής, με την ανάλογη ένταση, ποιότητα και ατμόσφαιρα, που είχαν μέχρι πρότινος οι προκάτοχοί τους, όσον αφορά τις τυπικές εμπειρίες της εμπορικής συναλλαγής και της δημόσιας διατροφής: η αγορά και τα πωλητήρια, το φόρουμ και οι ταβέρνες, το μπαζάρ και το σουκ, η πλατεία, οι λότζιες και οι μποτεγες, τα μαγαζιά και οι σκεπαστές αγορές, τα μεγάλα καταστήματα... Χώροι και κτιριακοί όγκοι, σημαντικοί, όχι μόνο για τη ζωή και την ατμόσφαιρα μιας πόλης, αλλά με έντονη θεατρικότητα, τη θεατρικότητα της καθημερινής ζωής, όπως ταιριάζει στο εμπόριο. Με δυο λόγια, χώροι πολιτισμού και κουλτούρας. Ποιες είναι οι αληθινές αναμνήσεις σου επιστρέφοντας από τα εμπορικά κέντρα προς το σπίτι, μέσα στο αυτοκίνητο; Θα σκέφτεσαι άραγε... «Ας παραδεχτούμε ότι είμαστε εκσυγχρονισμένοι, μέχρι την επόμενη οικονομική κρίση, που θα μετατρέψει τους "ναούς" της κατανάλωσης σε νησίδες ερειπίων.» Ή, μήπως, πού θα βάλεις και τι θα κάνεις όλα αυτά που αγόρασες απόψε;

* Το κείμενο έχει δημοσιευθεί στο περιοδικό Το Τέταρτο 32/1987 και στο βιβλίο Γ. Σημαιοφορίδης, Διελεύσεις: Κείμενα για την αρχιτεκτονική και τη μετάπηλη, Metropolis Press, Αθήνα 2005.

Πόλη διαλυτικά Πολυδύναμα

του **Αντώνη Κ. Αντωνιάδη**, αρχιτέκτονα-πολεοδόμου,
τ. καθηγητή Αρχιτεκτονικής ΥΤΑ

Στη δεκαετία του '70 ο κόσμος στην Αμερική είχε αρχίσει να καταλαβαίνει ότι κάτι δεν πήγαινε καλά με τις πόλεις τους που τις είχε διαμελίσει το αυτοκίνητο. Οι θεωρητικές ενασχολήσεις των πολεοδόμων και συγκοινωνιολόγων είχαν γίνει βίωμα των κατοίκων που ξόδευσαν ένα μεγάλο μέρος του χρόνου τους στο πήγαιν' έλα απ' το προάστιο στο κέντρο της πόλης που ήταν η εργασία τους. Όταν αργότερα η περιοχική εργασία ακολούθησε τα προάστια, ο κόσμος άρχισε να δυσανασχετεί με τις ακανόνιστες εκτάσεις που έπαιρνε το αυτοκίνητο για χώρους στάθμευσης γύρω από τα κτήρια γραφείων και τα τεράστια εμπορικά κέντρα. Στη δεκαετία του '80 το τυπικό εμπορικό κέντρο διαμελίστηκε ακόμη περισσότερο, και πήρε ακόμη μεγαλύτερη έκταση στις κύριες διασταυρώσεις των αυτοκινητοδρόμων στις εισόδους των πόλεων και των μητροπολιτικών περιοχών. Εκεί λοιπόν τα καταστήματα που με τις επιχειρησιακές συγχωνεύσεις των διαφόρων συναφών εταιρειών πήραν διαστάσεις μαμούθ, δημιουργήθηκε ένας νέος τύπος εμπορικού κέντρου, όπου ο πελάτης για να πάει από το ένα υπερ-κατάστημα στο άλλο έπρεπε να πάει με το αυτοκίνητό, διασχίζοντας «πελάγη» χώρων στάθμευσης. Ο πεζός χάθηκε, όπως χάθηκε και το «κάλεσμα» που συνέβαινε στα προηγούμενα εμπορικά κέντρα που αποτελούνταν από ποικιλία καταστημάτων, ενώ η ευρύτερη περιοχή έγινε φόβος και τρόμος κυκλοφορίας, αστυνομευόμενος από ειδικές περιπολίες φύλαξης, που όμως δεν κατάφεραν πάντα να αποτρέπουν εγκληματικές ενέργειες. Αρκετοί βιασμοί αλλά και δολοφονίες, ιδίως εργαζομένων γυναικών που σχόλαγαν απ' τη δουλειά τους και πήγαιναν να πάρουν το αυτοκίνητό τους έχουν καταγραφεί στις ιστορίες των ερημωμένων νυκτερινών χώρων στάθμευσης. Ο περιβάλλον χώρος των εμπορικών αυτών κέντρων φάνταζε ωκεανός άχρηστης γης στις ώρες που τα κέντρα ήταν κλειστά, μια και δεν ήταν αρκετά τα φορτηγά και οι νταλκίες που έκαναν την τροφοδοσία να γεμίσουν τις ακανόνιστες εκτάσεις του πάρκινγκ. Επρόκειτο κυριολεκτικά

πάνω: Προαστιακό τοπίο του Ντάλας. Κτίρια γραφείων της αποδιαλυμένης πόλης. Ακανόνιστες εκτάσεις πάρκινγκ, κάμερες περιφρούρησης, αλλά και αρχιτεκτονική τοπίου στην άμεση περιφέρεια των κτιρίων. Αντιθέσεις τρόμου και ομορφιάς

μέση πάνω: Όπως ο ωραιότερος πεζόδρομος που είδα, πέρα από τους καλυμμένους με τέχνες πεζόδρομους της Σεβίλλης και το παζάρι της Πόλης, ήταν ο στεγασμένος –με πλεξιγκλάς– πεζόδρομος που κατέληξε στο ναό της Asakusa στο Τόκιο

μέση κάτω: Πολυώροφος εσωτερικός πεζόδρομος του εμπορικού κέντρου Galleria, στο Ντάλας. Είναι το πρώτο mall, όπου έχουμε πρόσβαση σε πολυώροφα ξενοδοχεία από τον εσωτερικό χώρο του πεζοδρόμου. Αρχιτέκτων ΗΟΚ (Helmut, Obata and Kassenbaum) κάτω: Εσωτερικός πεζόδρομος του εμπορικού κέντρου Northpark, του μεγαλύτερου τέτοιου κέντρου της δεκαετίας του '60, στο Ντάλας

για «έρμηες χωμμετερές», κρυνίου τόποι στον βωμό της κατανάλωσης. Από την άποψη της αστικής συνέχειας, της ασφάλειας του πεζού και του πολίτη, της δυνατότητας κοινωνικής δραστηριότητας, και της κλίμακας εν γένει του αστικού χώρου, το αμερικανικό εμπορικό κέντρο, της δεκαετίας του '80 και '90 ήταν και ακόμη είναι, ό,τι χειρότερο έχει να επιδείξει ο ευρύτερος αστικός σχεδιασμός. Στις αρχιτεκτονικές σχολές το βλέπαμε αυτό. Εγώ προσωπικά, έχοντας μελετήσει την κατάσταση του Τέξας, που ήταν «πρωτοπόρος» σ' αυτού του είδους την πολεοδομία είχα επανειλημμένως δώσει ασκήσεις στους φοιτητές μου, μάλιστα αρκετές φορές σε συνεργασία με ορισμένες από

πάνω: Πολυώροφο «κωλ» εισόδου σε ώρα αιχμής στο εμπορικό κέντρο της Σάντα Μόνικα (Santa Monica Mall), το πρώτο έργο μεγάλης κλίμακας του Frank O' Gehry, και παραδόξως το «πολεοδομικά καλύτερο», μια και είναι άμεσα συνδεδεμένο με το κέντρο της πόλης και τον ευρύτερο πεζόδρομο (τώρα υπό επέκταση)

μέση πάνω: Τυπικό κατάστημα «Μαμούθ» της τελευταίας γενιάς των «εμπορικών νησίδων σε θάλασσα πάρκινγκ». Για να πας από το ένα πάρκινγκ στο άλλο χρειάζεται να χρησιμοποιήσεις το αυτοκίνητο, ενώ η είσοδος απαγορεύεται στα «μη μέλη» του κέντρου
μέση κάτω: Το εμπορικό κέντρο Horton Plaza εξελίσσεται στο κέντρο του Σαν Ντιέγκο. Τα ελληνικά νησιά, οι Ιταλικές λογουπόλεις και η βόρειος Αφρική, εξελίσσονται σε πετυχημένο τοπίο κατανάλωσης στις ταράτσες του πολυώροφου πάρκινγκ. Πρόκειται για το πιο επιτυχημένο κέντρο που έχω δει. Έργο του Jon Jeredy, το σχεδίασε για την τελετή έναρξης των Ολυμπιακών των Λος Άντζελες το '92 κάτω: Από τα έργα των φοιτητών μου για τον «Μεταβολικό εξανθρωπισμό μέσω κατοικίας» εμπορικών κέντρων του Τέξας

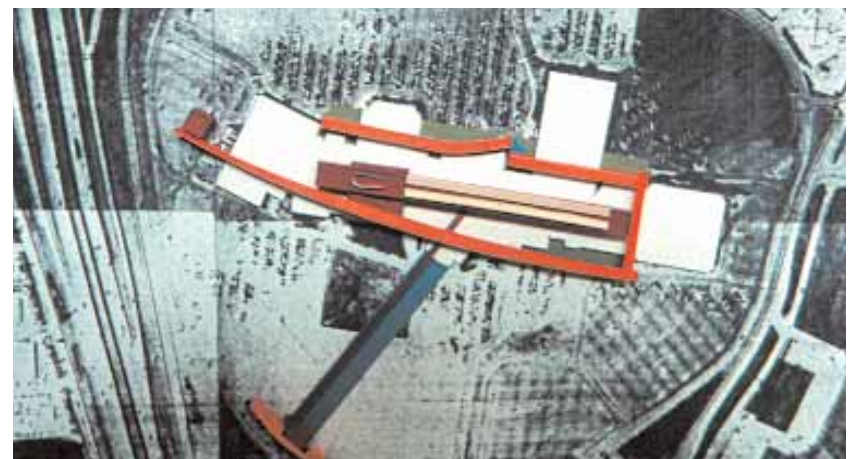
Όλες οι φωτογραφίες είναι © Α.Κ.Α.

τις μεγαλύτερες εταιρίες που εξειδικεύονται σε εμπορικά κέντρα (π.χ 3D International, Harrell and Hamilton), προσπαθώντας ν' αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα. Τους ζητάγα να φέρουν «κατοικία» σ' αυτά τα εμπορικά κέντρα, ώστε να μπει ζωή επί εικοσιτετράωρου βάσεως. Ο κόσμος που θα 'ρχονταν, και που στις καλύτερες περιπτώσεις θα χρησιμοποιούσε σαν «κωλ εισόδου» τους εσωτερικούς πεζόδρομους του εμπορικού κέντρου (mall), θα χρησιμοποιούσε τα πάρκινγκ που ήταν άδεια το βράδυ, και θα έφερνε ζωή και ασφάλεια στο σύνολο. Σε όλη αυτή τη διαδικασία «μεταβολισμού», η ανθρώπινη κλίμακα των ελληνικών νησιών, των ελληνικών και ιταλικών λοφουπόλεων, ήταν παραδείγματα προς μίμηση. Ιδίως τα ελληνικά νησιά έθελγαν τους αμερικάνους φοιτητές. Τα μελετούσαν και εμπνεόνταν από αυτά. Ο Αμερικανός στην προσπάθειά του να ξαναδώσει συνοχή στις απο-διαμελισμένες πόλεις του, επιστράτευε για βοήθημα και έμπνευση τα ελληνικά και τα ευρωπαϊκά παραδείγματα, τα σοκάκια, τους μικρούς δρόμους, τα ταρτασώτα περιβάλλοντα, και την ανθρώπινη κλίμακα.

Τώρα εμείς που είχαμε αυτές τις πόλεις πρότυπα, πάμε σώνει και καλά να τις διαμελίσουμε.

Οι τεράστιες υπερ-αγορές που ξεφύτρωναν στα προάστια της Αθήνας στη δεκαετία του '80 ήταν τα πρώτα συγκροτήματα του πάρα πάνω «αμερικανικού» τύπου που εισέβαλαν στην ελληνική πόλη. Εξυπηρέτηση πελάτη και αυτοκινήτου, άνεση στον χώρο στάθμευσης και συγκέντρωση καταναλωτικών προϊόντων κάτω από μια στέγη. Εξυπηρετικοί καταναλωτικοί ναοί από τη μια, αλλά και καταναλωτές αστικής γης και αποδιαλυτές της αστικής συνέχειας από την άλλη. Το τέλος της δεκαετίας του '90 έφερε κι' άλλα πολυκαταστήματα στο προσκήνιο. Η νεολαία, οι διαφημιστές κι' οι κάθε είδους ανυπόμονοι να μιμηθούν και να εγκρίνουν το κάθε ξενόφερτο κατασκευάσμα, που χωρίς να έχουν ζήσει την απανθρωπιά των ευρύτερων αμερικανικών περιβαλλόντων, με μόνο γνώμονα τις αναζητήσεις τους για πρότυπα στο ίντερνετ και στις επιβεβαιώσεις των διαφημιστών, δεν έκρυψαν την χαρά τους κι' έτρεχαν στα πολυσινεμά, που άρχισαν να κάνουν την εμφάνιση τους στα τέλη της δεκαετίας του '90. Το ντελρίο κορυφώθηκε με το πολυσινεμά του Ρέντη, ένα ακριβώς αντίγραφο της τυπολογίας των πολυσινεμά που εύρισκε κανείς στην Αμερική και την Αυστραλία, γύρω στα τέλη του '80 – αρχές της δεκαετίας του '90.

Προσωπικά βρέθηκα σε απελπισία. Ενώ στην Αμερική προσπαθούσαμε ν' αποφύγουμε τον διαμελισμό της πόλης και να ξαναφέρουμε ανθρώπινη κλίμακα, εδώ πήγαιναν σώνει και καλά να κάνουν το αντίθετο, να καταστρέ-

ψουν την ανθρώπινη κλίμακα και να επιφέρουν διαμελισμό της πόλης. Συγκέντρωναν γη, έκτιζαν υπερ-αγορές και πολυσινεμά, και χαίρονταν με το κατόρθωμά τους.

*Το ανωτέρω είναι από το αδημοσίευτο βιβλίο του Αντώνη Κ. Αντωνιάδη, Κατωπεριμενώματα: Αρχιτεκτονικό-περιβαλλοντικά κείμενα, Ύδρα 1999, σ. 29-30)

Υπεραγορά: η τυποποίηση της ψευδαίσθησης

της **Καρολίνας Θεοδωράκη** και **Τζούλιας Θεοδωράκη-Πάτση**, αρχιτεκτόνων

Η υπεραγορά αποτελεί μια παραλλαγή της έννοιας του θεματικού πάρκου, η οποία διέπτε τη δυτική λογική και εκφράζεται με διάφορες μορφές στο σύγχρονο σχεδιασμό των οικιστικών λειτουργιών. Ο «ένθετος προγραμματισμός» της υπεραγοράς λειτουργεί με επίφαση το παράδοξο της λογικής των αισθήσεων, το οποίο συνυφάνεται με τη λειτουργία και προβολή των εικόνων, των ειδώλων και των αντικατοπτρισμών. Πέρα από την άμεση «ικανοποίηση» των καταναλωτικών αναγκών που προσφέρει, λειτουργεί ως παιχνίδι του νοητού και του α-νόητου, του

τοπικού και του ά-τοπου. Αγορές – δρώμενα – λειτουργίες παρατίθενται θεματικά σε υπερχώρους, δημιουργώντας αυτοπληρούμενα γεγονότα και αντιστρέφοντας τη θεωρία της κεντρικότητας στις οικιστικές συγκεντρώσεις και ακόμη περισσότερο αντιστρέφοντας την πλατωνική λογική.

Οι λειτουργίες της υπεραγοράς οργανώνονται με τους κανόνες της θεωρίας των κατασκευών των εικόνων και των ψευτο-γεγονότων' κάτω από την τρισδιάστατη λογική της επιστήμης της κατανάλωσης, δηλαδή πρόκειται για:

1. Λειτουργίες οι οποίες δεν προκύπτουν αυθόρμητα από ανάγκες του συγκεκριμένου χωροχρόνου, αλλά τοποθετούνται ένθετα μετά από σύνθετο και πολυκλαδικό προγραμματισμό.

2. Η δημιουργία τους προϋποθέτει διαφήμιση και αναπαραγωγή από τα μέσα ενημέρωσης. Η ανακοίνωση προηγείται της δημιουργίας και αναφέρεται σε φανταστικά περιστατικά.

3. Δημιουργείται μια αμφιβολία για τη χρηστικότητα των λειτουργιών της και μια αντιπαράθεση, ώστε να γεννηθεί ενδιαφέρον και να προσελκυστεί κοινό το οποίο με τη σειρά του θα δημιουργήσει χωροχρόνο.

Οι υπεραγορές τελειοποιήθηκαν συστηματικά μεταξύ του 1960 και του 1980 κύρια στην Αμερική. Οι αναπτυξιολόγοι διήρυσαν, ανέλυσαν και συνέθεσαν το χώρο σε υπερκαλυπτόμενους κύκλους, οι οποίοι οριοθετούν τις ζώνες επιρροής υπεραγορών. Κάθε μέγεθος επιρροής επιλύεται με δημογραφικές έρευνες, σύνθεση και αγοραστική ικανότητα πληθυσμού, δυναμική πωλήσεων κτλ. Αντιστρέφοντας τη θεωρία της κεντρικότητας (central place theory), προσδιόρισαν κομβικές θέσεις διερχόμενης ή συγκεντρωμένης

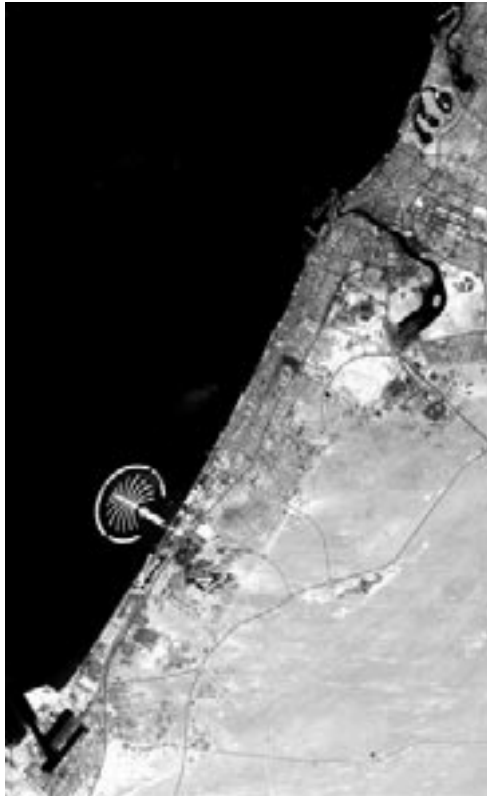

καταναλωτικής ζήτησης (εικ. 1). Την τελευταία δεκαετία, με τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού του πλανήτη και τα τεχνολογικά εργαλεία, ο παγκόσμιος χώρος μετατρέπεται σε γιγάντιο υπερχώρο με εναλλαγές θεματικών υπεραγορών, υπεριοικισμών και υπερλειτουργιών με στόχο την υπερκατανάλωση, η οποία προάγεται όταν ο χρήστης επισκέπτης λειτουργεί σε κατάσταση καταναλωτικού παραληρήματος.

Πότε και πώς βρίσκεται ο επισκέπτης σε κατάσταση παραληρήματος; Όταν βρεθεί σε ονειρικό περιβάλλον, το οποίο ικανοποιεί όλες του τις αισθήσεις: όραση, ακοή, οσμή, αφή και γεύση. Τα κριτήρια σχεδιασμού στοχεύουν και στις πέντε αισθήσεις. Αν και η όραση είναι η περισσότερο άμεση (κατασκευή εικόνων), επιστρατεύονται και οι

πάνω: Εικ. 4. Αεροφωτογραφία τεχνητού υπερ-χώρου στο Ντουμπάι
κάτω: Εικ. 3. Προσομίωση τυπικού εσωτερικού υπεραγοράς

δίπλα πάνω αριστερά: Εικ. 5. Άποψη τεχνητού υπερχώρου στο Ντουμπάι
δίπλα πάνω δεξιά: Εικ. 6. Μετατροπή της Βενετίας σε σκηνικό υπεραγοράς
δίπλα κάτω: Εικ. 7. Διάγραμμα επεξεργασίας της promise theory για την επίλυση διαδρομών σε υπερχώρο

υπόλοιπες αισθήσεις. Ο ευκολότερος τρόπος για να ικανοποιηθούν είναι μέσα από τη ψευδαίσθηση γνωστών βιωμάτων, τα οποία ξυπνούν τη νοσταλγία ή τη συνήθεια στον επισκέπτη. Για τη δημιουργία της ψευδαίσθησης χρησιμοποιούνται όλα τα τεχνολογικά μέσα.

Πώς δημιουργείται το ονειρικό περιβάλλον;
Το παράδοξο στη λογική των αισθήσεων συμβαίνει όταν εικόνες, είδωλα και αναπαραστάσεις ενεργοποιούν παλαισθήσεις στον άνθρωπο, που εκλαμβάνονται ως αληθινές και δημιουργούν παροξυντική εφορία και μανία κατανάλωσης. Συγχρόνως οι υπεραγορές προσελκύουν νεαρής ηλικίας πληθυσμό τον οποίο εθίζουν σε πρότυπα συμπεριφοράς που συνδέουν την περιπλάνηση με την ευχαρίστηση.² Σε μεγαλύτερη ηλικία το ίδιο κοινό έχει δημιουργήσει νοσταλγική σχέση με τις συνήθειες της υπεραγοράς στην οποία επιστρέφει από βιωματική νοσταλγία.

Η επόμενη φάση της εμπειρίας της υπεραγοράς είναι η σταδιακή μετατροπή ολόκληρου του δομημένου χώρου με αντίστοιχες πρακτικές.

Η λειτουργία της υπεραγοράς λοιπόν δεν προκύπτει αυθόρμητα από τις ανάγκες του συγκεκριμένου χωροχρόνου,³ αλλά χωροθετείται και καταλήγει αυτή να οργανώνει τις μετακινήσεις και τις ανθρώπινες συμπεριφορές. Μια νέα μορφογένεση⁴ αναδύεται, η οποία είναι κυβερνητικού είδους σε σχέση με τα συγκοινωνιακά δίκτυα από τα οποία δεν διαχωρίζεται (εικ. 2). Η υπεραγορά μοιάζει με εργοστάσιο το οποίο, αντί να ενώνεται με τη σειρά παραγωγής σε συνεχή λογικά όρια, οι επισκέπτες το διαπερνούν δημιουργώντας έναν ομοιογενή χώρο δομής, κοινωνικής ζωής και κυκλοφορίας. Ένας χώρος ο οποίος δεν ορίζεται από την ιστορικότητα ή την ταυτότητα, αλλά από άτοπο⁵ υπερμοντερνισμό.

Σήμερα τα κέντρα των οικισμών, τα ξενοδοχεία, τα κτίρια γραφεία, τα πνευματικά κέντρα, τα μουσεία και όλοι οι χώροι συνάθροισης κοινού αναπαράγουν το σχεδιασμό των υπεραγορών (εικ. 3). Μια από τις μεγαλύτερες υπεραγορές σύμφωνα με το βιβλίο Guinness είναι το West Edmonton Mall, με έκταση ίση με 100 γήπεδα ποδοσφαίρου. Περιλαμβάνει 800 καταστήματα, 11 υπερκαταστήματα, 110 εστιατόρια, παγοδρόμιο, ξενοδοχείο 360 κλινών, λίμνη, εκκλησία, 20 κνηματογράφους και 13 νυχτερινά κέντρα. Οι λειτουργίες του τοποθετούνται κατά μήκος διαδρομών που μιμούνται τα παρισινά boulevard του 19ου αιώνα.⁶ Στο εσωτερικό κυριαρχούν τα δρώμενα, ενώ στο κέντρο μιας τεχνητής λίμνης βρίσκεται το αντίγραφο του πλοίου του Κολόμβου όπου ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να καταδυθεί με πιστό αντίγραφο υποβρυχίου μέσα σε παραδεισένια γλυπτά κοραλιών. Προσφέρει θεματικές διαδρομές από όλο τον κόσμο και λειτουργεί ολόκληρο το εικοσιτετράωρο. Πρόκειται για «εγκυκλοπαιδική συσσώρευση λειτουργιών σ' έναν «αυτάρκη» κόσμο. Η μετενάρκωση ενός αυτοπροσαρμοζόμενου συστήματος προϊόντων που χρησιμοποιεί τυποποιημένες ποικιλίες ενός δικτύου μυθικών και φανταστικών απολαύσεων.

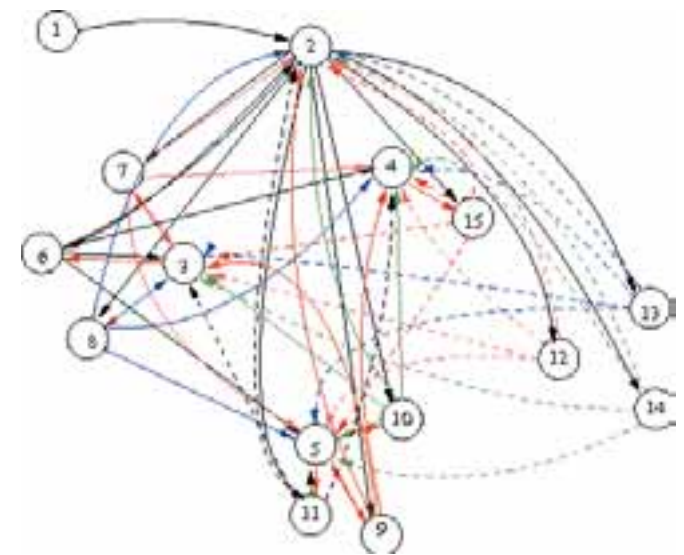
Η κατανομή των υπεραγορών αντιστρέφει τη central-place theory ορίζοντας θέσεις πρόσβασης στις καταναλωτικές ανάγκες των πληθυσμών: ακτίνα οργάνωσης τα 2 χλμ. για μια μικρή υπεραγορά, 5χλμ. για μια λίγο μεγαλύτερη, 20χλμ. για μια ακόμη μεγαλύτερη, 100χλμ. για τη μέγιστη,

ενώ οι αναπτυξιολόγοι εκτιμούν ότι η διασκέδαση που προσφέρει δεν είναι αρκετή και χρειάζονται νέα ευρήματα. Το θεματικό εξαντλείται, χρειάζεται «αυθεντικότητα». Το σκηνικό μεταφέρεται ή αντιγράφει παραδοσιακές κοινωνίες. Το παζάρι του Μαρακές (Μαρόκο) επεκτείνεται και γεινιάζει με το Club Mediteranée. Στο Ντουμπάι, επάνω σε τεχνητή νησιά ιδεογράμματος φοίνικα (τα κλαδιά αποτελούν κανάλια), εκτείνονται τόποι κατανάλωσης, οι οποίοι,

εκτός από παραδοσιακά παζάρια, περιλαμβάνουν ξενοδοχεία, εστιατόρια και δρώμενα (εικ. 4, 5). Στην Κίνα οι υπεραγορές εξελίσσονται σε τοπία που αναπαράγουν τους λόφους της Τσοκάνης και στην Ιαπωνία σε υπόσκαφα αντίγραφα της Αριζόνας.

Το θέμα αντιστρέφεται ξανά: «ας μεττρέψουμε τους αυθεντικούς και τους ιστορικούς χώρους σε υπεραγορές». Το μουσείο του Λούβρου και στη συνέχεια το Βρετανικό Μουσείο, τα ιστορικά σύνολα, όπως η Βενετία (εικ. 6) και εκατοντάδες μεσαιωνικές ευρωπαϊκές πόλεις και οικισμοί προσφέρουν το αυθεντικό μέχρι πριν λίγες δεκαετίες, περιβάλλον τους, στο όνομα της κατανάλωσης.

Η κοινωνία του θεάματος και του «οδηγού αγοράς» εξαντλείται. Ακυρώνεται η πραγματικότητα έναντι της παρουσίας, η ιδέα έναντι της εικόνας, το αυθεντικό έναντι του αντιγράφου. Δημιουργείται ένα ψυχιατρικό σύνδρομο κατανάλωσης και ο επισκέπτης επιδιέχεται σε ατέρμονες καταναλωτικές περιπλανήσεις, οι οποίες προκαθορίζονται

με τις θεωρίες του string⁷ και της promise theory⁸ (εικ. 7). Δεν είναι τυχαίο ότι ο Edward Bernay, ο πρώτος θεωρητικός του μάρκετινγκ, ήταν ανιψιός του Φρόντ. Συνέπεια αυτής της πραγματικότητας είναι η ακύρωση του δημόσιου χώρου, ο οποίος αντικαθίσταται σταδιακά από τους «φυλασσόμενους» αυτόνομους υπερ-χώρους που καταργούν τον αυθαρητισμό και οδηγούν σε τυποποιημένες ελεγχόμενες⁹ συμπεριφορές. Πρόκειται για ουτοπι-

κούς χώρους, οι οποίοι πραγματοποιούν και συνδυάζουν τις ουτοπίες του Fourier του 19ου αιώνα με το τεχνολογικό υπόβαθρο του 21ου αιώνα, σε νέες αναπαραστάσεις.

Σημειώσεις

1. D. Boorstin, *The image: a guide to pseudo-events in America*, σελ.11.
2. M. Crawford, «The world in a shopping mall» στο M. Sorkin (επιμ.), *Variations on a theme park*, σελ. 28.
3. D. Boorstin, *The image: a guide to pseudo-events in America*, σελ. 39.
4. J. Baudrillard, *Simulacra and Simulation*, σελ. 75-94.
5. M. Augé, *Non-places*, Verso, 1995, σελ. 77-78.
6. M. Crawford, «The world in a shopping mall», στο M. Sorkin (επιμ.), *Variations on a theme park*, σελ. 3.
7. <http://www.internettime/blog/archives/001103.htm>
8. <http://eternity.in.hio.no/promises.php>
9. M. Davis, «Fortress Los Angeles: The militarization of urban space», in M. Sorkin (επιμ.), *Variations on a theme park*, σελ. 155.

Βιβλιογραφία

- Augé M., *Non-places. Introduction to an anthropology of super modernity*, Verso, 1995.
- Baudrillard J., *Simulacra and simulation*, University of Michigan Press, 1994.
- Boorstin D., *The image: a guide to pseudo-events in America*, Vintage, 1992.
- Deleuze G., *The logic of sense*, Columbia University Press, 1990.
- Koolhaas R., *Guide to shopping*, Taschen, 2003.
- Sorkin M. (επιμ.), *Variation son a theme park*, Hill &Wang, 1992.

Ο εκφυλισμός των κέντρων της πόλης, τα malls και τα παιχνίδια των επενδυτών

του Γεώργιου Μ. Σαρηγιάννη, αρχιτέκτονα, καθηγητή πολεοδομίας ΕΜΠ

αριστερά: Village Park, Ρέντης
κέντρο: Escape, Ίλιον [φωτ. Α. Μελανίτου]
δεξιά: The Mall, σταθμός Νερατζιώτισσα

Ένα αναπτυσσόμενο mall περιλαμβάνει επομένως καταστήματα, αναψυκτήρια, εστιατόρια και ταβέρνες, θέατρα, κινηματογράφους, λούνα παρκ, παιδότοπους, και ακόμη και ξενοδοχεία ή και συνεδριακά κέντρα, εδώ περνάμε σε ένα άλλο δημιούργημα των τελευταίων χρόνων, ας μείνουμε όμως προς το παρόν στο κλασικό mall.

Τι σημαίνει πολεοδομικά το mall και ποια είναι η προϊστορία και η αιτιολογία της πολεοδομικής χωροθέτησής του; Το συγκρότημα αυτό απαιτεί μεγάλη προοπτικότητα, μεγάλο χώρο, και φθηνή –ή και δωρεάν– γη. Έτσι, ήδη από το 1992 το ΥΠΕΧΩΔΕ αναθεώρησε το Ρυθμιστικό

για το οποίο προβλέφθηκε ο λεγόμενος «διεθνής χώρος» για χρήση υπερτοπικών εμπορικών κέντρων, όμως θεωρήθηκε από τους επενδυτές ακόμη μη άμεσα προσπελάσιμος και κρατείται ως μελλοντική προοπτική, το Δάσος Συγγρού και το Δάσος Καρέλλα στο Μαρούσι, όπως και το στρατόπεδο του Χαϊδαρίου. Για το Ελληνικό τα πράγματα δεν είχαν ξεκαθαρίσει εντελώς και υπόκειται και αυτό σε μελλοντική αξιοποίηση, ενώ για τα δάση ακυρώθηκαν οι διαδικασίες του Δήμου Αμαρουσίου έπειτα από προσφυγές πολιτών. Αυτό που πληρούσε άμεσα όλες τις συνθήκες, ήταν το Ολυμπιακό Χωριό Τύπου: στη διασταύρωση τριών ισχυρών μεταφορικών συστημάτων, Αττικής οδού,

Το κέντρο της πόλης υπήρξε από τη δημιουργία της ανθρώπινης κοινωνίας ο χώρος όπου εκτυλίσσεται όλη η κοινωνική και οικονομική ζωή. Στην αποσύνθεση του σημερινού κοινωνικού συστήματος, που εκτός των άλλων χαρακτηρίζεται από την εμπορευματοποίηση των πάντων, οι «ανάγκες της αγοράς» επιβάλλουν τη δημιουργία κέντρων εκτός κέντρου, με παράλληλη απογύμνωση της λειτουργίας του από τις κοινωνικές, πολιτιστικές, πολιτικές και ιδεολογικές χρήσεις του και μεταφορά των οικονομικών λειτουργιών με μέρος «ψυχαγωγικών» δραστηριοτήτων εκτός κέντρου αρχικά και στη συνέχεια σε απομονωμένους «ασφαλείς» χώρους όπου μπορούν να ασκούν πλήρη έλεγχο στους πολίτες.

Οι πρώτες μεταφορές κεντρικών λειτουργιών εκτός κέντρου έγιναν στη δεκαετία του '70 για τις ΗΠΑ και την Ευρώπη, με τη δημιουργία των εμπορικών κέντρων (shopping center) επί των αρτηριών εξόδου από την πόλη στην κατεύθυνση των νέων περιοχών κατοικίας στρωμάτων υψηλού οικονομικού επιπέδου. Έτσι, στην Αθήνα, η λεωφόρος Κηφισίας και η παραλιακή (Ποσειδώνος) γέμισαν «εμπορικά κέντρα» άλλα μιας επιχείρησης και άλλα πολλών καταστημάτων που συσχετίζονταν.

Το επόμενο βήμα έγινε στον τομέα των κινηματογράφων, μετά το συγκρότημα των τριών-τεσσάρων αιθουσών στο Assos-Odeon στο Μαρούσι, δημιουργήθηκε το συγκρότημα Village στην ίδια περιοχή όχι μόνο με περισσότερες αίθουσες αλλά και κάποια αναψυκτήρια. Μόνο στο λεκανοπέδιο λειτουργούν σήμερα πάνω από 5 συγκροτήματα 5-10 αιθουσών. Το πείραμα έπιασε και τότε έγινε στον Ρέντη το Village Park που περιλαμβάνει 20 αίθουσες και εκτεταμένες δυνατότητες διασκέδασης σε μεγαλύτερο χώρο. Αυτά ήταν τα πειραματικά βήματα, ο τελικός στόχος ήταν ένα τυπικό mall, και αυτό επικυρώθηκε στο λεγόμενο Ολυμπιακό Χωριό Τύπου στη Νερατζιώτισσα (20 αίθουσες). Θυμίζουμε ότι τα πλήρως αναπτυσσόμενα malls περιλαμβάνουν κλειστά και εσωστρεφή συγκροτήματα –για ενίσχυση αφενός του «αισθητήματος ασφαλείας» που έχουν πείσει τους αμερικάνους ότι έχουν ανάγκη, αλλά και για πλήρη αλλοτρίωση των επισκεπτών στους όρους του: *Εδώ αγοράζετε ότι σας πουλάμε εμείς, εδώ διασκεδάζετε με ότι σας δίνουμε εμείς, εδώ ακούτε τη μουσική που θέλουμε εμείς, εδώ τρώτε αυτό που σας ταΐζουμε εμείς, εδώ κοιμάστε, εδώ όλα, θεμιτά και μη, ήλθατε εδώ, ξεχάστε τον εαυτό σας, «εμείς φροντίζουμε για σας πριν από σας» και δεν σας προσφέρεται καμία άλλη επιλογή αφού περάσατε την πύλη του Mall.*

Σχέδιο Αθήνας (Νόμος 1515/1985) θεσπίζοντας εκτός από τα δύο μεγάλα κέντρα Αθήνας και Πειραιά, τέσσερα ακόμη «κέντρα χωροταξικών ενότητων», στο Μαρούσι, το Μενίδι, το Χαϊδάρει και το Ελληνικό. Κοινό χαρακτηριστικό τους η δημόσια γη ή η προσφερόμενη με ευνοϊκούς όρους.

Παράλληλα, κάθε μεγάλη εταιρεία που κατασκεύαζε έργα, προσπαθούσε να εξασφαλίσει γη για μελλοντική αξιοποίηση, όπως η Αττική Οδός που διασφάλισε στη συμφωνία παραχώρησης την υποχρέωση του κράτους να της παράσχει γη όπου και όση ήθελε, ή η Hochtief που κράτησε γύρω στα 20.000 στρέμματα από την πρώτη απαλλοτρίωση υπέρ του αεροδρομίου για μελλοντική χρήση κατά το δοκούν, παράλληλα άλλες εταιρείες όπως η Αττική Οδός ΑΕ αγόραζαν μεγάλα κτήματα στα Μεσόγεια για μελλοντικές επενδύσεις όπως το Κτήμα Καμπά κ.ά.

Θέσεις στο λεκανοπέδιο που να πληρούν αυτές τις προϋποθέσεις είναι κυρίως εκείνες που έχουν πρόσβαση στην Αττική Οδό, η οποία προς το παρόν λειτουργεί ακόμη, και γενικότερα στο δίκτυο αρτηριών μεγάλης ταχύτητας. Εκτός εκείνων που προαναφέρθηκαν στα Μεσόγεια, διερευνήθηκε το Ολυμπιακό Χωριό στους Θρακομακεδόνες,

προαστιακού και ΗΣΑΠ, με εγγύτητα ακόμη και από τη Λ. Κηφισίας. Το πρόβλημα ήταν η φθηνή γη, αλλά αυτό λύθηκε από τον Δήμο Αμαρουσίου ο οποίος με την απειλή της απαλλοτρίωσης μεθόδευσε την αγορά γης από τους μεγαλοκτηματίες της περιοχής σε καλή τιμή, την οποία στη συνέχεια «προικοδοτέισε» σε δημοτική αναπτυξιακή εταιρεία (ΝΠΔΔ) την οποία στη συνέχεια μετέτρεψε σε ΝΠΙΔ και τέλος την πούλησε στην LD (=Lamda Development), μετέπειτα LOV (=Lamda Olympia Village). Η πράξη αυτή είναι παράνομη και αντισυνταγματική, όπως κρίθηκε από το πρώτο δικαστήριο, όμως η ισχύς του Λάτση έκανε την απόφαση κουρελόχαρτο! Η αντισυνταγματικότητα αυτής της μεθόδευσης που αποτελεί πολιτικό στόχο της προηγούμενης (βλ. ΕΤΕ Τουριστικά Ακίνητα ΑΕ, Ολυμπιακά Ακίνητα κ.ά.) αλλά και της τωρινής κυβέρνησης έχει καταγγελθεί από κορυφαίους νομικούς όπως τον Μ. Δεκλερρή, πρώην Πρόεδρο του ΣΤε και άλλους.

Η σχέση μεταφορικών συστημάτων και mall φάνηκε άλλωστε από την εξαγγελία του ΥΠΕΧΩΔΕ για επέκταση της γραμμής του μετρό στη Λ. Κηφισίας και την παράλληλη απόκτηση για 50 χρόνια του IBC από την Lamda Development για 7.25 εκ. ευρώ ετησίως, οι ανταγωνιστές (Τεχνο-

δομική και J&P Αβαξ πρόσφεραν 3 και 2.7 εκ. ευρώ). (Ποιος αποφάσισε; Ο «πολεοδόμος» υπουργός ή οι επενδυτές!)

Θα πρέπει ένα mall να είναι σε ελκυστικό πολεοδομικά περιβάλλον; Όχι απαραίτητα, και ίσως επιδιώκεται και η εμφύτευσή του σε υποβαθμισμένη περιοχή, για δύο λόγους, ο ένας είναι η φθηνή γη και ο άλλος η ενσωμάτωση στο σύστημα των λαϊκών μαζών της ευρύτερης περιοχής και η ένταξή τους στον τρόπο ζωής που θέλουν να έχει ο σύγχρονος πολίτης, να αγοράζει, να διασκεδάζει και να μην σκέφτεται τι συμβαίνει έξω από τον χώρο του.

Έτσι, τέτοια πολυλειτουργικά κέντρα (πολυσιμενά ή εμπορικά κέντρα ή και mall) ιδρύονται όχι μόνο στους μεταφο-

1528/2003 και η «νομιμοποίησή» του με τον Νόμο 2307/23.12.03 έχει προσβληθεί στο ΣτΕ, ο νόμος είναι αντισυνταγματικός και ήδη στις υπεικοιάσεις ή πωλήσεις χώρων ο ενοικιαστής ή αγοραστής υπέγραφε δήλωση ότι οι μελλοντικές νομικές συνέπειες που τυχόν θα προκύψουν, αφορούν τον ίδιο και όχι την LOV ΑΕ. Είναι προφανές ότι αν κηρυχτεί για δεύτερη φορά παράνομο από το ΣτΕ θα πρέπει να πληρώνουν όλοι «τέλη νομιμοποίησης αυθαίρετου» εφ' όρου ζωής, αυτός είναι ίσως και ο λόγος που η LOV ΑΕ πούλησε ήδη το μισό mall σε άλλη ξένη εταιρεία.

Και η σημερινή κατάσταση (Ιούλιος 2006):

1. Ο Δήμος Αμαρουσίου επιτέλους αναγκάστηκε να διακόψει τις εγκρίσεις καταστημάτων «υγειονομικού ενδιαφέρο-

ρικούς κόμβους αλλά και σε υποβαθμισμένες συνοικίες, παλιές βιομηχανικές περιοχές όπως ο Άγιος Ιωάννης Ρέντης, οι Άγιοι Ανάργυροι, το Χαϊδάρι, το Αιγάλεω και αλλού, χωρίς βέβαια να αφήνονται εκτός και ακριβές περιοχές όπως η Λ. Κηφισίας και η παραλιακή.

Σε ποια κατάσταση είναι σήμερα το πιο εξελιγμένο δείγμα αυτής της σειράς, το *The Mall* στη Νεραντζιώτισσα; Έχει υπεικοιάσει τα καταστήματά του σε σειρά γνωστών επιχειρήσεων και το έχει εξοπλίσει με μεγάλους χώρους αναψυχής. Η εικόνα που έχουμε είναι ότι συγκεντρώνει νεολαία κυρίως που πάνε σινεμά ή για καφέ διάφορες ώρες της ημέρας, φαίνεται όμως ότι η αγοραστική κίνηση δεν είναι αυτή που περίμεναν. Από την μια το *Village Center* του Ρέντη έχει εστίασει το κέντρο βάρους στη διασκέδαση, ενώ το mall της Νεραντζιώτισσας στην αγορά και την αναψυχή, κανένα δηλαδή δεν είναι «ολοκληρωμένο mall» σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα, το επενδυτικό κεφάλαιο διερευνά ακόμη την ελληνική αγορά, διαμορφώνει ύπουλα τη συνειδηση των πολιτών και ετοιμάζεται για το Ελληνικό ή αλλού στην επόμενη δεκαετία.

Προς το παρόν εκκρεμεί η οριστική απόφαση του ΣτΕ, ήδη είχε κηρυχθεί παράνομο με την απόφαση του ΣτΕ

ντος» εν όψει της απόφασης του ΣτΕ και μένουν παράνομα περί τα 30 καταστήματα μέσα στο Mall.

2. Πωλείται από την LOV ΑΕ το μισό στην HSBC στην τιμή των 135 εκ ευρώ.

3. Σύμφωνα με ανακοινώσεις του Ομίλου Λάτση, από το *Lamda Olympia Village* είχε ο όμιλος κέρδη 7,6 εκ. ευρώ έναντι ζημίας 1 εκ. ευρώ πέρυσι, όμοια από το *Mediterranean Cosmos* που ανήκει στην Pylea ΑΕ του ίδιου ομίλου είχε επίσης κέρδη 4,2 εκ. ευρώ έναντι ζημίας 0,6 εκ. ευρώ πέρυσι. Δεν είναι γνωστό αν τα κέρδη είναι από τη λειτουργία ή από τις υπεικοιάσεις ή πωλήσεις καταστημάτων (φημολογείται ότι τα υπεικοιάζει για 30 χρόνια).

4. Τα έσοδα της πώλησης θα επενδυθούν στη μετατροπή του Ολυμπιακού Κέντρου Τύπου (IBC, στη Λ. Κηφισίας) σε δίδυμο αδελφάκι του *The Mall*. Η πράξη αυτή είναι παράνομη καθώς το κτήριο του IBC είναι σύμφωνα με τον νόμο προσωρινή κατασκευή για τις ανάγκες των Ολυμπιακών Αγώνων στην 2004 και για αυτό έχει προειδοποιηθεί με εξώδικο η ΚΕΔ να μην προχωρήσει στην πώληση του κτηρίου αλλά στην αποσυρμολόγησή του.

5. Ο Όμιλος Λάτση σχεδιάζει μαζί με τις κατασκευαστικές εταιρείες ΤΕΡΝΑ και ΓΕΚ επενδύσεις στη Βουλγαρία για ιδρύσεις εμπορικών κέντρων.

6. Αντιφατικές είναι οι πληροφορίες για τη βιωσιμότητα των πολυλειτουργικών αυτών κέντρων εν Ελλάδι, αν και πολλοί μεσίτες ισχυρίζονται ότι το λεκανοπέδιο έχει κορεστεί, εντούτοις διεθνείς μελέτες συγκρίνοντας μεγαλουπόλεις της Ευρώπης αλλά και της Ασίας ισχυρίζονται ότι υπάρχουν τεράστια εν δυνάμει περιθώρια.

Γεγονός πάντως είναι ότι έχουν αναγγελθεί πάνω από δέκα μεγαθήρια και λειτουργούν ήδη γύρω στα 4-5 μεγάλων κλίμακας και πάνω από 15 μεσαίας.

Τα παιχνίδια μεταξύ των επενδυτών δεν έχουν τελειωμό, ιδίως στη σημερινή φάση του καπιταλισμού που κινείται

στο επίπεδο της χρηματιστικής οικονομίας έχοντας μεταφέρει την παραγωγή στον Τρίτο Κόσμο με το φθινό και εξαθλιωμένο εργατικό δυναμικό, την παιδική εργασία και τη στεγνότερη εκμετάλλευση που γνώρισε η ανθρωπότητα ακόμη και από την εποχή που γράφτηκε «η κατάσταση της εργατικής τάξης στην Αγγλία».

Επιλογή βιβλιογραφίας

άρθρα και εργασίες

1. Πολυξένη Μάντζιου «Το mall ως πρότυπο δημόσιου χώρου» Πρακτικά Συνεδρίου του Νέου Κινήματος Αρχιτεκτόνων «η Νεοελληνική Πόλη...» Αθήνα, Μάιος 2003.
2. Γ. Σαρηγιάννης, «Χωριό Τύπου στο Μαρούσι», *Αμαρυσία* 5.5.03, με νεώτερα στοιχεία, του ίδιου, «Περί του χωριού τύπου στο Μαρούσι», *Ριζοσπάστης* 6.12.033
3. Γ. Σαρηγιάννης, «Κτίμα Καρέλλα, ένα ακόμη δάσος στο στόχαστρο των επενδυτών», *Αμαρυσία* 15.9.03
4. Γ. Σαρηγιάννης, «Παγκοσμιοποίηση και μεταφορές στην πόλη» *Γεωγραφίες*, τ.7, 2004.
5. Ε. Χατζηκωνσταντίνου, *Τα μεγάλα πολυλειτουργικά κέντρα και η σχέση τους με την αστική ανάπτυξη και τα έργα μεταφορών*. Μεταπτυχιακή εργασία στην κατεύθυνση «Πολεοδομία-Χωροταξία» στο ΕΜΠ, 2005.

δημοσιεύματα τύπου

6. Περιοδικό *Γαλέρα*, Αφιέρωμα στο *The Mall*, τεύχη 2 και 3, 2006
7. «Δάνειο για να εξοφλήσει δάνεια παίρνει ο Δήμος Αμαρουσίου», *Αμαρυσία* 25.7.05
8. «Στην Lamda και το IBC», με δημοσίευση και του εξώδικου προς την ΚΕΔ, *Αμαρυσία* 5.6.06
9. «Κοντά σε συμφωνία Lamda-HSBC», *Αμαρυσία* 3.7.06
10. «Εκτόξευση εσόδων για την Lamda Developments», *Αμαρυσία* 13.6.06
11. «Με 135 εκατ. ευρώ το μισό Mall στην HSBC», *Ελευθεροτυπία* 17.7.06
12. «Μπλόκο στις άδειες καταστημάτων του «The Mall», *Αμαρυσία* 10.7.06
13. «Μετρό και IBC πάνε μαζί», *Αμαρυσία* 3.7.06
14. «Είμαι κεφάτη, γυρίζω από το εμπορικό κέντρο», *Ελευθεροτυπία* 26.6.03

νομικά έγγραφα

15. Απόφαση 548/16.7.02 του μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, που αναστέλλει για περιβαλλοντικούς λόγους τα έργα στο Ολυμπιακό Χωριό Τύπου.
16. Απόφαση 1528/2003 του Συμβουλίου Επικρατείας που κηρύσσει παράνομο το Ολυμπιακό Χωριό Τύπου.
17. Απόφαση 5283/15.7.03 Απόφαση Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών που δέχεται την προσφυγή πολιτών κατά του Δήμου Αμαρουσίου για την «αξιοποίηση του δάσους Καρέλλα».
18. Προσφυγή κατά του Δήμου Αμαρουσίου για την «αξιοποίηση του δάσους Συγγρού».
19. Προσφυγή στο ΣτΕ κατά του *The Mall* για την αντισυνταγματικότητα του Νόμου 3207/03, εκκρεμεί η απόφαση, η εισήγηση του εισηγητή είναι να παραπεμφθεί στην ολομέλεια με πρόταση αποδοχής της προσφυγής.
20. Εξώδικο στην ΚΕΔ για αποσυρμολόγηση και όχι ενοικίαση του κτηρίου της IBC (δημοσίευση στην *Αμαρυσία*, 5.6.06).

Shopping malls...

αναζητώντας ταυτότητα στους καταναλωτικούς μη-τόπους της σύγχρονης πραγματικότητας

της Μαγδαλένας Πανταζή και Αλεξίας Φιλίππου, αρχιτεκτόνων

Η αρχιτεκτονική παραγωγή αποτελεί έκφραση των κυρίαρχων κοινωνικών χαρακτηριστικών του πολιτισμικού περιβάλλοντος από το οποίο προκύπτει, υλικό δείκτη των αναζητήσεων και μετασχηματισμών που πραγματοποιούνται ακατάπαυστα, αποτυπώνοντας στο χώρο τα κινήματα της κοινωνίας που την παράγει. Τα νέα τεχνολογικά μέσα, η καταγιστική ροή πληροφοριών, η παγκοσμιοποίηση που εξαπλώνεται ραγδαία εμφανίζοντας μία ολοένα αυξανόμενη ισχύ, η κατανάλωση που τροφοδοτείται από τη μαζική παραγωγή προϊόντων, είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης εποχής που επηρεάζουν τη θέση του ατόμου και τη δράση του στην κοινωνία.

Το υλικό ίχνος αυτής της δράσης ανικνεύεται κυρίως στο χώρο της πόλης και ιδιαίτερα στα στοιχεία που τη συγκροτούν και τη χαρακτηρίζουν. Έτσι, η υπερέκθεσή της σε εικόνες είναι καταδεικτική της ολοένα αυξανόμενης διείδυσης και επικόλλησης της κατανάλωσης σε κάθε ανθρώπινη στιγμή και δράση. Νέες χωρικές μορφές δημιουργούνται για να υποδεχτούν, να στεγάσουν αλλά και να αναδείξουν κατά το μέγιστο δυνατό πρακτικές που σχετίζονται με τις καινούριες διαμορφούμενες ανάγκες του ανθρώπου στη σύγχρονη πόλη. Στην ανάλυσή του ο F. Jameson μελετά την εισβολή του εμπορεύματος στους χώρους της πόλης και την επίδραση που ασκεί σε πλήθος τομέων της ανθρώπινης δραστηριότητας, σημειώνοντας πως το «μεταμοντέρνο είναι η κατανάλωση της εμπορευματοποίησης ως διαδικασίας».²

Η αρχιτεκτονική δημιουργία δε μένει αμέτοχη απέναντι στις νέες αλλαγές. Αντίθετα, παρακολουθεί τα νέα δεδομένα και προσαρμόζεται σε αυτά, παράγοντας νέα κελύφη που υποδέχονται φιλόξενα την κίνηση των προϊόντων και του κόσμου γύρω από αυτά, στεγάζοντας μέσα τους την εμπορική φαντασμαγορία. Ο Baudrillard αναλύοντας τη δομή των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών διατυπώνει ότι η κατανάλωση είναι ένας ενεργητικός τρόπος σχέσης (όχι μόνο με τα αντικείμενα, αλλά και με τη συλλογικότητα και τον κόσμο), ένας τρόπος συστημικής δραστηριότητας και οικουμενικής απάντησης που πάνω του εδράζεται όλο το πολιτισμικό μας σύστημα.³

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η αρχιτεκτονική οικοδομεί χωρικές δομές που αποτελούν τους ακρογωνιαίους λίθους του καπιταλισμού, στεγάζουν την καταναλωτική παραγωγή ενώ ταυτόχρονα οικοδομείται και η ίδια πάνω σε αξίες της κατανάλωσης. Μεταβαίνουμε με αυτό τον τρόπο στη σύγχρονη χωρική κατάσταση όπου «όλοι οι αξιοθαύμαστοι τόποι στον κόσμο σήμερα παρουσιάζουν τον εαυτό τους σαν προϊόντα προς κατανάλωση».⁴

Τα shopping malls συνιστούν τους σύγχρονους καταναλωτικούς ναούς του εμπορεύματος. Αποτελώντας συνέχεια και εξέλιξη των εμπορικών στοών του 19ου αιώνα,

επιτυγχάνουν μία αποσύνδεση του καταναλωτικού αγαθού από το δημόσιο χώρο μεταφέροντάς το στο εσωτερικό τους, σε έναν ολόκληρο νέο κόσμο που δημιουργείται για να εξυπηρετήσει κατά το μέγιστο τις ανάγκες της εμπορικής φαντασμαγορίας. Τροφοδοτείται με αυτόν τον τρόπο μία μετάλλαξη του δημόσιου χώρου, ο οποίος αποσιλώνεται σταδιακά από το δημόσιο χαρακτήρα του, καθώς ιδιωτικά συμφέροντα τείνουν να τον αλώσουν ολοκληρωτικά. Ο δημόσιος χώρος γίνεται εξάρτημα της αγοράς και για να είναι σίγουρη η χρήση του, αποτραβιέται από την πόλη για να περικλειστεί στα αυστηρά καθορισμένα όρια της αγοράς.⁵ Νέοι όροι αναδύονται ικανοί να περιγρά-

με τέτοιο τρόπο που διακωρρίζει και αποκλείει το μικρόκοσμο τους από την υπόλοιπη πόλη. Επιδιώκουν να γίνουν ολόκληρα χώρου, ένας πλήρης κόσμος, κάτι σαν πόλη σε μικρογραφία. Δεν επιθυμούν να είναι τμήμα της πόλης, αλλά αντιθέτως ανάλογό της που θα την αντικαταστήσει ή υποκαταστήσει.⁶ Η διάζευξη από την περιβάλλουσα πόλη αποτελεί ζητούμενο κατά τη δημιουργία τους και ακριβώς αυτή η επιμελημένη απουσία σύνδεσης και αναφοράς τους σε ένα άμεσο ιστορικό και πολιτισμικό περιβάλλον και η αποφυγή της συσχέτισης με την πραγματικότητα που βιώνει ο κόσμος έξω από αυτά είναι που μας επιτρέπει να τα χαρακτηρίσουμε ως μη-τόπους.

ψουν τις διαδικασίες παραγωγής και κατανάλωσής του συνθέτοντάς τη νέα διαμορφούμενη ταυτότητα του. Οι προσαγές της αγοράς διαμορφώνουν το καταστατικό λειτουργίας του χώρου, ενώ βοηθητικές δραστηριότητες ψυχαγωγικού χαρακτήρα έρχονται να συμπληρώσουν το χρόνο παραμονής σε αυτούς. Η Eva Jirínca σχολιάζει πως είναι καταθλιπτικό να βλέπεις αμερικάνικες οικογένειες, νέους ανθρώπους, να περνούν μέρες ολόκληρες στα shopping malls, αντιμετωπίζοντας τα ως χώρους αναψυχής, ηγχαίνοντας από το ένα κατάστημα στο άλλο.⁶ Οι αρχιτεκτονικές αυτές κατασκευές προδιαγράφουν νέους τρόπους κατοίκησης και εμπειρίας του χώρου. Σε αυτούς εξαλείφονται οι έννοιες της κοινωνικής ζωής, της συμμετοχής και της διεκδίκησης και κυρίαρχη αναδύεται η μαζική κατανάλωση ταυτόχρονα με την εμπειρία του χώρου μέσα από μια επαναλαμβανόμενη και ομοιοτυπική δράση του ατόμου, χαρακτηριστικά που σύμφωνα με τον M. Augé⁷ αποδίδονται σε περιοχές μη-τόπους.

Τα shopping malls σχεδιάζονται συχνά σε εκτάσεις εκτός του κέντρου των πόλεων, όπου οργανώνουν ένα κόσμο εξ ολοκλήρου δικό τους, ενώ και στις περιπτώσεις που χωροθετούνται μέσα στα αστικά κέντρα σκηνοθετούνται

Τα shopping malls αποτελούν κενά διαστήματα, διαλείμματα χώρου και χρόνου στα οποία ο άνθρωπος καθώς εισέρχεται εγκαταλείπει προσωρινά την ταυτότητα του, αντικαθιστώντας την με μία κοινή που μορφώνεται από τη χρήση του τόπου. Ασπάζεται μία ταυτότητα που στοιχειοθετείται από τα χαρακτηριστικά ενός επιθυμητού μέσου όρου, την οποία διατηρεί μέχρι την έξοδό του από αυτόν, και καλείται να ερμηνεύσει ένα ρόλο που σκηνοθετείται από τις αρχές λειτουργίας του τόπου αυτού. Ο χώρος των μη-τόπων δεν ενισχύει την ατομική ταυτότητα ούτε τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Ευνοεί αντίθετα την απομόνωση και την ομοιότητα.⁸ Ο άνθρωπος βιώνει το παροδικό πέρασμά του από το χώρο αυτό βυθισμένος σε μία μοναχική ανωνυμία. Η λογική λειτουργίας των shopping malls καταργεί ουσιαστικά τις σχέσεις των ανθρώπων μέσα σε αυτό θέτοντας ως κυρίαρχη τη διπολική σχέση καταναλωτή-προϊόντος. Ο άνθρωπος κατέχοντας πλήρως το καταστατικό χρήσης του χώρου νιώθει οικεία προ-πλαγνώνοντας την εικόνα του και η ουσιαστικά απρόσωπη σχέση που αναπτύσσεται αποκωδικοποιείται πλήρως από τη λειτουργία του χώρου. Το άτομο με άλλα λόγια, αναγνωρίζει το χώρο όχι μέσω της μορφής αλλά μέσω

της λειτουργίας του και κινείται σε αυτόν ακολουθώντας τις εικόνες-οδηγίες χρήσης που αναρτώνται στο εσωτερικό του. Η δράση του προσαρμόζεται σε έναν αναγνωρίσιμο κώδικα χρήσης και εφαρμόζεται επαναληπτικά και πανομοιότυπα σε πλήθος αντίστοιχων χώρων.

Τα shopping malls αποτελούν σύγχρονες χωρικές κατασκευές που έρχονται να εξυπηρετήσουν τους παράγοντες που αναδεικνύονται πρωταγωνιστικά στην εποχή της υπερνεωτερικότητας. Φέρουν έντονα χαρακτηριστικά των μη-τόπων, ενός όρου που σκιαγραφεί ποιοτικούς δείκτες συγκεκριμένων τόπων που κωδικοποιούν μία νέα σχέση του ατόμου με το χώρο, φωτίζοντας ακριβώς την επίδραση των χαρακτηριστικών της υπερνεωτερικότητας στη συμπεριφορά του σύγχρονου ατόμου-κατοίκου του κόσμου. Σε αντίθεση με τους τόπους όπου η νοηματοδότηση του χώρου γίνεται μέσω ταυτοποιητικών, σχεσιακών και ιστορικών χαρακτηριστικών, η σχέση των ανθρώπων με τους μη-τόπους μεσολαμβάνει από την χαρακτηριστική εικόνα που επιμελημένα παρουσιάζουν καθώς και από την άμεσα αναγνωρίσιμη λειτουργία τους. Η χρήση συμβόλων-εικόνων σηματοδοτεί καθοριστικά την ταυτότητα του χώρου λειτουργώντας επεξηγηματικά για τον τρόπο λειτουργίας του. Η δημιουργία τους διέπεται από νόμους ταχύτητας, διαρκούς μεταβολής και όμοιας επανάληψης αντιγράφων, με τέτοιο τρόπο που διαρρηγνύεται η δυνατότητα πρόσληψης μίας ιστορικής τους διάστασης και αναγωγής τους σε ένα σταθερό σημείο σε σχέση με την ταυτότητα του ανθρώπου.

Το shopping mall έρχεται έτσι να υπηρετήσει τις ολοένα αυξανόμενες ανάγκες μαζικής κατανάλωσης που τροφοδοτεί η μαζική παραγωγή προϊόντων υιοθετώντας μία ταυτότητα χώρου που προσδίδει στον επισκέπτη μία τυπική ταυτότητα καταναλωτή που αντιστοιχεί και σε συγκεκριμένη δράση στο χώρο. Η τυπική αυτή ταυτότητα αναιρείται ψευδαισθητικά με τη χρήση διαφημίσεων, οι οποίες απευθύνονται σε κάθε καταναλωτή τονίζοντας την υποτιθέμενη ιδιαιτερότητά του, αποσπώντας τον έτσι από τη μάζα. Με ιδιαίτερη μαεστρία επιτυγχάνουν τα διαφημιστικά μηνύματα να δώσουν στο άτομο την εντύπωση ότι η κατανάλωση των διαφημιζόμενων προϊόντων μπορούν να οδηγήσουν στη βίωση μοναδικών και απόλυτα προσωπικών εμπειριών. Η διαφημιστική εικόνα επιστρατεύεται για την εκπλήρωση του στόχου και μετατρέπεται σε θεμελιώδες εργαλείο της λειτουργίας του χώρου, καθώς χειρίζεται ένα μηχανισμό με τον οποίο προσπαθεί να παρουσιάσει ως μοναδικά τα προϊόντα που προορίζονται για μαζική κατανάλωση. Καλλιέργει εύστοχα την ψευδαίσθηση ότι η απόκτηση των διαφημιζόμενων προϊόντων μετατρέπεται το άτομο σε οντότητα μοναδική αλλοιώνοντας και εξασθενώντας την ουσιαστική διάσταση ότι τα προϊόντα αυτά παράγονται μαζικά με σκοπό να καταναλωθούν στο μέγιστο δυνατό βαθμό από ένα πλήθος άλλων ατόμων. Η υπόσχεση για βίωση ονειρικών μοναδικών εμπειριών, μεσολαβημένων πάντα από τα υλικά κατασκευάσματα που διαφημίζονται εξασφαλίζει τη σωστή λειτουργία του συστήματος και ανάγει τα shopping malls σε πρωταγωνιστικούς τόπους κατανάλωσης στην εποχή της υπερνεωτερικότητας.

Σημειώσεις

1. Koolhaas, R. *Mutations*, σελ. 125.
2. Jameson, F. σελ. 12.
3. Baudrillard, J. 2005, σελ. 11.
4. Ο Rem Koolhaas χρησιμοποιεί τον όρο «generic cities» αναλύοντας την εξέλιξη και μετατροπή των ιστορικών πόλεων κάτω από τις προσαγές της κατανάλωσης.
5. Σταυρίδης, Σ. 1996, σελ. 129.
6. Jirínca, E. 2005, σελ. 5.
7. Σύμφωνα με το σχήμα του Augé η κατανόηση και νοηματοδότηση ενός χώρου και αναγωγή του σε τόπο γίνεται όταν αυτός είναι σχεσιακός, ιστορικός και ταυτοποιητικός. Η ανάρεση των τριών αυτών χαρακτηριστικών από ένα τόπο οδηγεί στην αναγωγή του σε μη-τόπο. (Augé, M. 1995, σελ. 77).
8. Jameson, F. 1999, σελ. 82.
9. Augé, M. 1995, σελ. 103.

Βιβλιογραφία

- Augé, M. 1995, *Non-Places. Introduction to an Anthropology of Supermodernity*, (μτφ. J. Howe), Verso, London.
- Augé, M. 1999, *Για μια ανθρωπολογία των σύγχρονων κόσμων*, (μτφ. Σαραφίδου, Δ.) Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Baudrillard J. – Nouvel J. 2005., *Τα μοναδικά αντικείμενα, Αρχιτεκτονική και φιλοσοφία*, (μτφ. Ν. Ηλιάδης), Futura, Αθήνα.
- Jameson, F. 2001, *Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism*, Duke University Press, U.S.A.
- Jirínca, E. 2005, (συνέντευξη στη Στυλιανή Φιλίππου), *Η αρχιτεκτονική ως τέχνη*, τχ. 13.
- Koolhaas, R. *Mutations*, Actar, Barcelona.
- Σταυρίδης, Σ. 1996, *Διαφήμιση και το νόημα του χώρου*, Στάχυ, Αθήνα.